

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM
DALI

ŞİİRE YANSIYAN MİLLİ RUH: ŞAYLOOBEK DÜYŞEYEV

HATİCE İPEK BAYRAKÇI

YÜKSEK LİSANS

DOÇ.DR. MEHMET KILDIROĞLU

2022
KASTAMONU

TAAHHÜTNAME

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu; ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını, bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini bildirir ve taahhüt ederim.

Hatice İpek Bayrakçı

İmza

ÖZET

TEZLİ YÜKSEK LİSANS

ŞİİRE YANSIYAN MİLLİ RUH: ŞAYLOOBEK DÜYŞEYEV

HATİCE İPEK BAYRAKÇI

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANA BİLİM DALI DANIŞMAN:DOÇ.DR. MEHMET KILDIROĞLU

Kırgızistan 1991 yılında Sovyetler Birliğinin dağılmasının ardından bağımsızlığına kavuşmuştur. Kırgızlar bağımsızlığın ilk yıllarında özellikle milli kimlik ve milli bilinç konusuna çok önem verdiler. Bu doğrultuda çalışma yapan aydınlar ve sanatçılar desteklenerek, teşvik edildi. Kırgız milli kimliği ile ilgili eserler kaleme alan yazarlardan biri de şair Şayloobek Düyşeyev'dir. Bu çalışma Kırgızistan coğrafyasında sahip olduğu milli şuuru ile ün kazanmış şair Şayloobek Düyşeyev'in milli kimlikle ilgili şiirlerini ve kendisini Türkiye'deki ilim çevresine tanıtmak amacı ile hazırlanmıştır. Türkiye'de daha önce hiçbir akademik çalışmaya konu olmayan Şayloobek Düyşeyev'in şiirleri bu alanda yapılan ilk araştırma tezi olarak ilim dünyasına sunulmuştur. Tez, Giriş, Şayloobek Düyşeyev'in Hayatı, Şayloobek Düyşeyev'in Şiirlerinin Türkiye Türkçesine Aktarımı, Çözümlemesi ve Sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Kırgız edebiyatının güçlü sözlü edebiyatı ile yazılı edebiyatının gelişim süreci hakkında genel bilgi verilmiştir. Şayloobek Düyşeyev'in Hayatı ile ilgili bölümde ise şairin; hayatı, edebi kişiliği ve eserleri ele alınarak, şairin sanat anlayışı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Şayloobek Düyşeyev'in Şiirlerinin Türkiye Türkçesine Aktarımı, Çözümlemesi bölümünde ise şiirlerindeki milli kimlik teması irdelenmiştir. Her şiirin aktarımı ardından çözümlemesi yapılarak Şayloobek Düyşeyev'in şiirlerindeki özellikler ve milli kimlik içeren kavramlar ortaya çıkarılmıştır. Şairin şiir dünyasındaki milli ruh kavramları üzerinde durulmuştur.

ANAHTAR KELİMELEER:Şair, Kırgız, Milli Kimlik, Kültür, Şayloobek Düyşeyev

ABSTRACT

MASTERS WITH THESIS

NATIONAL SPIRIT REFLECTED IN POEMS OF ŞAYLOOBEC DÜŞEYEV

HATİCE İPEK BAYRAKÇI

KASTAMONU UNIVERSITY INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCE
CONTEMPORARY TURKISH DIALECTS AND LITERATURES

SUPERVISOR:DOC. DR. MEHMET KILDIROĞLU

Kyrgyzstan gained its independence after the dissolution of the Soviet Union in 1991. The Kyrgyz people especially paid great attention to the issue of national identity and national consciousness in the early years of their independence. Various artists engaged in those valuable fields were supported and encouraged. The poet Şayloobek Düşeyev is one of the artists who did various works about the Kyrgyz national identity. This study has been prepared so as to introduce the poet Şayloobek Düşeyev, who has gained his fame and popularity thanks to his national consciousness in the land of Kyrgyzstan, and his poems about national identity. Şayloobek Düşeyev, who has never been the subject of any academic studies in Turkey before, has been presented to the scientific world as the first research thesis conducted in this field. The thesis consists of Introduction, Şayloobek Düşeyev, Translation of Poems of Shayloobek Dushyev into Turkish language, Analysis and Conclusion sections respectively. In the introduction section, general information about the sophisticated oral literature of Kyrgyz literature and the development process of its written literature are both explained. In the section about Şayloobek Düşeyev, his literary perspective has been tried to be revealed through the examination of the poet's literary identity, accompanied by details about his life and works. As for the sections of the Translation of Shayloobek Dushyev's Poems into Turkish and Analysis, the analysis of the poems has been carried out. The features and concepts including national identity in his poems of Şayloobek Düşeyev are studied through the transfer and analysis of each poem. In this chapter, the concepts of national identity and patriotism in the field of poetry are elaborately discussed

KEYWORDS: Poet, Kırgız, Identity, Culture, Şayloobek Düşeyev

2022 123 sayfa

TEŞEKKÜR

Bu uzun yolcuğun küçük ama ilk adımı olan yüksek lisansın tez yazım sürecinde bana güvenip her daim yanımda olan, desteklerini hiçbir zaman eksik etmeyen ve hep yanımda hissettiğim saygıdeğer hocalarım Prof. Dr. Orhan Söylemez ve Doç. Dr. Mehmet Kıldıroğlu'na teşekkürü bir borç bilirim.

Eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen sevgili annem Kiraz Bayrakçı ve babam Ahmet Bayrakçı'ya sonsuz minnetimi ve şükranımı sunuyorum. Her daim yanımda olduğunuz için sizlere teşekkür ederim.

Lisans ve Yüksek Lisans sürecinde her zaman yanımda hissettiğim kıymetli arkadaşım Sedef Gürcan'a sonsuz teşekkür ederim.

Hatice İpek Bayrakçı

Kastamonu, 2022

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAYI	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
TAAHHÜTNAME	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
TEŞEKKÜR	iv
İÇİNDEKİLER	v
KISALTMALAR DİZİNİ	vii
1. GİRİŞ	1
1.1 Tezin Önemi	2
1.2 Tezin Amacı	2
1.3 Tezin Yöntemi	2
1.4 Tezin Sınırları	2
1.5 Kırgız Edebiyatı	3
1.5.1 Kırgız Sözlü Edebiyatı	4
1.5.1.1 Destanlar	4
1.5.1.2 Masallar	9
1.5.1.3 Atasözleri	10
1.5.1.4 Efsaneler ve Mitolojik Hikâyeler	12
1.5.1.5 Alkışlar (Dualar), Kargışlar (Beddualar)	14
1.5.2 Kırgız Yazılı Edebiyatı	16
1.5.2.1 Çarlık Döneminin Kırgız Edebiyatına Etkisi	17
1.5.2.2 Sovyet Sosyalist Döneminin Kırgız Edebiyatına Etkisi	21
1.5.2.3 Bağımsızlık Döneminin Kırgız Edebiyatına Etkisi	30
2. ŞAYLOOBEK DÜYŞEYEV	36
2.1 Hayatı	36
2.2 Edebi Kişiliği	37
2.3 Eserleri:	39
3. ŞAYLOOBEK DÜYŞEYEV’İN ŞİİRLERİNİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI, ÇÖZÜMLENMESİ VE YORUMLANMASI	40
3.1 Ana Dilini Unutanlar	40
3.2 Parti İle Söyleşi	48
3.3 İhanet	52
3.4 Bişkek	57
3.5 Güz	61
3.6 Kırgız Sabahı	65
3.7 İlkbahar Sabahı	69
3.8 Yağmur	72
3.9 Düş	75
3.10 Güz	78
3.11 Bişkek	81
3.12 Çayır	85
3.13 Hayal Zamanı	89
3.14 Gece	93
3.15 Yükseklik	95

3.16	Yalnızlık	99
3.17	Köyde Güz.....	102
3.18	Akşam Üstü	105
3.19	Gerçek Köyüm	108
3.20	Sağanak	112
4.	SONUÇ	115
	KAYNAKLAR	118

KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar

BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
İ.Ö.	: İsa'dan Önce
KTS	: Kırgız Türkçesi Sözlüğü
S.	: Sayı
s.	: Sayfa
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
Vs.	: Vesaire
Yay.	: Yayınları
TDK	: Türk Dil Kurumu
TS	: Türkçe Sözlük

1. GİRİŞ

16 Aralık 1991 tarihinde Kırgızistan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını tanıyan ilk ülke Türkiye olmuştur. İki ülke arasında diplomatik ilişki ise 29 Ocak 1992'de kurulmaya başlanmıştır. 1992 yılında Bişkek ve Ankara'da karşılıklı olarak büyükelçilikler açılarak siyasi ilişkiler kuvvetlendirilmiştir. İki ülke Cumhurbaşkanı'nın 1997 yılında imzaladığı "Ebedi Dostluk ve İşbirliği Anlaşması" ve 1999'da yayımlanan "Türkiye ve Kırgızistan: Birlikte 21. Yüzyıla" isimli bildiri ile bugünkü ilişkilerin temelleri atılmıştır.

Kırgızistan-Türkiye arasındaki dil, din ve kültür kardeşliği ikili ilişkilerin kolay ve sağlam kurulmasına neden olmuştur. Eğitim alanında Türkiye, Türkistan coğrafyasında başta Kırgızistan olmak üzere birçok ülkede faaliyetlerde bulunmuştur. Türkiye'den Kırgızistan'a, Kırgızistan'dan Türkiye'ye aktif bir öğrenci göçü başlatılarak, öğrencilerin eğitim alması yönünde maddi ve manevi destek verilmiştir.

Kırgızistan-Türkiye ilişkileri her geçen yıl daha iyiye giderek gelişme göstermiştir. İkili ilişkilerin iyiye gitmesi pek çok alanda da çalışma sayılarının artmasına neden olmuştur. Kültürel, ekonomik, siyasi, dil, edebiyat gibi pek çok alanda; kitaplar, tezler, makaleler yazılmış, röportajlar yapılmıştır. Edebiyat ve dil alanında iki ülke arasında çeviriler yapılmış hatta dünyaca ünlü Kırgız yazar Cengiz Aytmatov'un eşsiz eseri "Selvi Boylum Al Yazmalım" isimli romanı Türkiye'de sinema filmi olarak yayınlanmıştır.

Bu araştırma iki ülke arasında yapılmış çalışmalara katkı sağlaması ve şair Şayloobek Düşşeyev ile ilgili daha önce herhangi bir çalışma yapılmamış olması sebebiyle örnek oluşturması açısından önem taşımaktadır.

1.1 Tezin Önemi

Çağdaş Kırgız edebiyatının yetiştirmiş olduğu önemli şairlerden biri olan Şayloobek Düşseyev'in, Türkiye'de ilim ve edebiyat dünyasında yeteri kadar iyi tanınmadığı gözlemlenmiştir. Bu çalışmada şairin hayatı ve eserleri incelenerek onun Türk okuyucusuna hak ettiği bir biçimde tanıtılması düşünülmektedir.

1.2 Tezin Amacı

Bu tez hazırlanırken Kırgız şair Şayloobek Düşseyev'in hayatını, eserlerini ve milli kimlik konusundaki hassasiyetini Türkiye'deki ilim dünyasına tanıtmak, fikir dünyası ile sanat görüşünü ortaya çıkarmak, şiirlerindeki milli ruh kavramlarını çözümleme yoluyla ortaya koymak amaç olarak belirlenmiştir.

1.3 Tezin Yöntemi

Şayloobek Düşseyev'in milli kimlik konulu şiirleri aktarma yöntemi ile Türkiye Türkçesine aktarımı yapılarak, ontolojik yöntem ile analizi sağlanmıştır.

1.4 Tezin Sınırları

Bu çalışmada Şayloobek Düşseyev'in önemli gördüğümüz ve milli kimlik konulu şiirlerinden sadece 20 şiiri çözümlemeye tabi tutulmuştur.

1.5 Kırgız Edebiyatı

Kırgız Türkçesi, Çağdaş Türk Lehçelerinin Kıpçak¹ koluna ait olup; kuzey, güneydoğu ve güneybatı olmak üzere üç ağıza ayrılır. (Tan, 2021: 16)

Kırgız Türkçesi tarihi olarak üç gelişim evresi geçirmiştir: Eski Kırgız Türkçesi (VII.-IX. yüzyıllar), Orta Kırgız Türkçesi (X.-XV. yüzyıllar) ve Yeni Kırgız Türkçesi XV. yüzyıldan sonraki dönemi içine alır. (Buran&Alkaya, 2017: 333) Kırgız Türklerinin kullandıkları alfabeler arasında, Arap ve Latin alfabeleri de bulunmaktadır. Son olarak Kiril alfabesini kullanan Kırgız Türklerinin resmi dili ise Kırgızca olarak bilinir.

Kırgız edebiyatı üzerine yapılan bazı çalışmalara göre XX. yüzyıla kadar Kırgız Türklerinin yazılı edebiyatı olmadığı ileri sürülmektedir. Güney Sibirya'da bugünkü Hakas, Tuva ve Moğolistan Cumhuriyetleri sınırları içerisinde yer alan Yenisey Yazıtlarının Kırgız Türklerine ait olduğu sanılmaktadır. Thomsen Yenisey yazıtlarındaki harflerin daha ilkel olması sebebiyle, alfabenin Yenisey bölgesine Köktürk Bengü taşlarından önce, 6. veya 7. yüzyılda ulaşmış olduğu görüşündedir. Ancak Uygurlardan (840'tan) sonra buralarda kullanılmış olabileceğini de tahmin etmektedir. (Thomsen, 2002: 77) W. Barthold, Yenisey Yazıtlarının Orhun Yazıtlarından da daha eski olduğunu düşünür. (Barthold, 2004: 16) Bilim adamı arkeolog Leonid Kızlasov ise Orhun Yazıtlarından sonra tahmini olarak IX-X yüzyıllara ait olduğunu düşünmektedir. Durum böyle iken Kırgız Yazılı Edebiyatının başlangıç tarihini XX. yüzyıl olarak belirlemek doğru bir tutum olmayacaktır.

Yenisey yazıtları, Güney Sibirya'da günümüzde Tuva, Hakas ve Moğolistan Cumhuriyetleri sınır çizgisinde bulunan Yukarı Yenisey vadisinde, bu ırmağa veya kollarına dökülen Abakan, Tes, Uybat Tuba; Kemçik, Bayın Köl, Uyuk, Turan Çaa Köl, Elegest gibi akarsuların yakın çevresinde keşfedilmiş Göktürk harfli edebi metinlerdir. (Ercilasun, 2020: 137) Yazıtların üzerinde herhangi bir tarihi ibare

¹ On üçüncü yüzyıla kadar bir koldan ilerleyen Türk Dili, Türk boylarının büyük kitleler halinde farklı coğrafyalara göç hareketi başlatmaları ile farklı kollara ayrılmıştır. Batı'ya göç eden Oğuz Kıpçak boyları Türkçe'nin yayılmasında ve yerleşmesinde etkili olmuşlardır. Kıpçaklar, Karadeniz'in kuzeyine, Oğuzlar ise İran, Afganistan ve Suriye üzerinden güneye yani Anadolu'ya gelerek yurt kurmuşlardır. Bu iki Türk boyunun dilleri de Eski Anadolu Türkçesi ve Kıpçak Türkçesi isimleriyle adlandırılmaktadır. (Tekin-Ölmez, 2014: 41)

bulunmadığı için tam olarak hangi tarihte yazıldıkları konusu bilim adamları tarafından tartışılmaktadır.

Yenisey Yazıtlarının genellikle Türk Dünyasında Kırgızlara ait olduğu görüşü kabul görmektedir. Kırgızlar, uzun süre Yenisey Vadisi'nde yaşadıkları için yazıtların eski Kırgızlara ait olduğu düşünülmeyle beraber elde kesin kanıtlar bulunmamaktadır. Oldukça zengin ve köklü bir geçmişine sahip olan Kırgızlar güçlü bir sözlü edebiyat geleneğine de sahiptir.

1.5.1 Kırgız Sözlü Edebiyatı

Kırgız Türkleri için zengin sözlü edebiyata sahip bir Türk boyudur diyebiliriz. Destanların, halk hikâyelerinin, masalların, efsanelerin, mitolojik hikâyelerin, şarkıların, yırların (şiiirlerin), atasözlerinin, alkışların (duaların), kargışların (bedduaların) ve ayışların (atışmaların) Kırgız edebiyatında önemli bir yeri vardır.

1.5.1.1 Destanlar

Dünyanın en uzun destanı “Manas Destanı’na” sahip olan Kırgız Türkleri, sözlü edebiyata sahip çıkarak saklama ve aktarmada oldukça başarılıdır. Destanlar bağlı olduğu toplumun önemli kültür ögesini oluşturmaktadır. Savaş, kahramanlık, milli bilinç oluşturma, hekimlik, evlenme, evlilik töreni, doğum, isim verme geleneği, evliyalık gibi konularda toplumun dünya görüşünü ve yaşam tarzını yansıtan destanlar kültürel açıdan önemli bir değer taşımaktadır.

Kırgız Destanlarına *Manas Destanı*, *Er Töştük*, *Kurmanbek*, *Sarıncı Bököy*, *Ertabıldı*, *Teyitbek*, *Seyitbek*, *Coloy Kan*, *Kococaş*, *Karaç-Kökül Destanı*, *Boston*, *Coodarbeşim*, *Mendirman*, *Narikbay*, *Şırdakbek*, *Cañıl-Mırza*, *Gülgaakı*, *Közölşaa*, *Zıypırım Suluu*, *Ak Möör*’ü örnek olarak verebiliriz.

Manas Destanı: Kırgızlar, birçok tarihî hadisenin oluşumunda önemli görevler üstlenerek tarih sahnesine silinmez izler bıraktıklarından dolayı eski Türk boy ve

toplulukları içinde genelde savaşçı kimlikleri, göçebe yaşam tarzı ve milli sembolleri olan Manas Destanı ile tanınmışlardır. Manas Destanı'nın oluşmasının ve uzun yıllar boyunca ayakta kalmasının nedeni, hem Kırgız tarihi için önemli bir kaynak niteliğinde olması hem de Kırgız edebiyatının yapı taşı olmasıdır. Kırgızlarda yazılı edebiyatın gelişmemiş olması nedeniyle halk önemli tarihi olaylarını, edebi türlerini ve Kırgız kültürünü Manas Destanı içerisine saklamıştır. Manas Destanında, Kırgızlar henüz bir devlet teşkilatına sahip olmayıp göçebe bir yaşam tarzına sahiptirler. Destan, iç ve dış düşmanlara sahip olan Kırgızların, Kalmuklar, Moğollar, Çinliler, Budist topluluklar ve az da olsa Uygurlarla olan mücadelesini anlatır. Manas Destanında en dikkat çekici husus Kırgızların çok güçlü bir vatan ve millet sevgisi duygusuna sahip olmalarıdır. Bu destan, Yaratılış, Türeyiş ve Oğuz Kağan gibi büyük Türk destanlarından bağımsız olup, İlyada ve Odysseia destanlarından toplamalarından daha hacimli olduğu gibi Şehname ve Mahabharata destanlarından da aynı şekilde daha uzundur. (Mokeyev, 1994:421) Manas beş yüz elli üç bin mısra olup, büyük bir bölümü manzum bir eserdir. (Gülensoy, 2002: 9) Manas Destanı'nın bilinen üç bölümü vardır: *Manas*, *Manas'ın Oğlu Semetey*, *Manas'ın Torunu Seytek*. Radloff'un tespit ettiği Manas varyantında ise bölümler şu şekildedir: *Manas'ın doğuşu*, *Almambet'in Müslüman olup Er-Kökçe'yi terk etmesi ve Manas'a katılması*, *Manas ile Er-Kökçe'nin dövüşmesi*, *Manas ile Kanıkey'in evlenmesi*, *ölümü ve yeniden dirilişi*, *Bokmurun (Sümüklü)*, *Kös Kaman (Közkaman)*, *Semetey'in Doğuşu*, *Semetey*. Radloff'un bulduğu varyantta ise Seytek bölümü "Semetey'in Ölümü" içerisinde anlatılmaktadır. (Radloff, 1995: 17-261; İnan, 1992: 6-180)

Kırgız Türklerinin yazılı edebiyat alanında fazla gelişmemiş olmasına rağmen Manas Destanı'nın uzun yıllardır nasıl Türk Dünyasının bir incisi olduğu merak konusudur. Aslında cevap oldukça basit olup kendi içinde saklanmaktadır. Cevap açık ve net biçimde Manasçılardır. Manasçılar her zaman halk arasında itibar görerek, büyük sanatçılar olarak nitelendirilirler. Manasçılar doğuştan gelen özel bir yeteneğe sahip kişiler olarak bilinirler. Bu destanı asırlar boyu devam ettirerek kaybetmeden günümüze ulaştıran Manasçılardır. Sahip oldukları olağanüstü yetenekler arasında ağır hastalara şifa, savaşa giden askerlere güç kazandırmışlardır. Bilinen ilk Manasçılar bizzat Manas'ın kendi bahadırları olan Irçı İramanoğlu ve Caysun Irçı'dır. Bu bahadırlar Manas'ın kahramanlıklarını destanlaştırmışlar ve bu geleneğin devamını Tolubaysınçı ve Toktogul Irçı getirmiştir. XX. yüzyılda Manasçılık geleneğini devam

ettiren Manasçılar: Sagımbay Orozbakoğlu (1887-1930), Sayakbay Karalayoğlu (1881-1972), Şapak İrismendeoğlu (1863-1956), Canıbek Koçekoğlu (1869-1942)'dur. (Mokeyev, 1994: 421). Manasçılar kopuzlarını çalarak destan kahramanlarına uygun bir şekilde el kol hareketleri yaparak, uygun ses tonlarıyla destanı söylerler. Özgünlüğe ulaşan Manasçılar, kendilerine özgü yeni bir Manas şekli ortaya koyabilirler. (Mokeyev, 1994:421; İnan, 1992:7)

Er Töştük Destanı: Er Töştük'ten Manas Destan'ında Manas'ın en yakın arkadaşlarından biri olarak bahsedilmektedir. Manas içinde anlatılan bir bölüm zamanla müstakil bir destan olarak anlatılmaya başlanmıştır. Er Töştük destanı ile ilgili araştırmaları Radloff'un yaptığı bilinmektedir. Başka Türk toplulukları tarafından da iyi bilinen Er Töştük destanı, farklı isimle de olsa destanlar arasında kendine yer bulabilmiştir; Tatarlarda "İyir Toşlig", Buryatlarda "Geser", Kazaklarda "Er Töştik" isimleriyle de bilinmektedir. (Kaya, 2015: 2)

Destan, kahramanlık motifleriyle oluşturulmuştur. Er Töştük, doğumu, hızlıca büyümesi, zekâsı, gücü ve iradesi ile destan kahramanlarının özelliklerine sahiptir. Er Töştük canının bağlı olduğu egeyi (iye) yerine getirmek için yer altı dünyasına çekilir ve yedi sene burada kalır. Yaşadığı bütün kahramanlıklar bu yer altı dünyasında gerçekleşir. Altay mitolojisine baktığımız zaman yer altı dünyasının hâkimi Erlik'tir. Erlik, Tanrının yaptıklarına zarar verdiği için onun tarafından cezalandırılmış ve sonsuza kadar yer altına hapsedilmiştir. Erlik ise yer altından kötü ruhları, kötülük yapması için yeryüzüne gönderir. Destanda geçen "Celmoğuz" Erlik'in yeryüzüne kötülük yapması için gönderdiği kötü ruhlardan birisidir. Yeraltının güçlü hükümdarı Kökdöo'nün küçük kızı, Külayım Töştük'ün namını duyar ve ona âşık olur. Destan'ın olay örgüsü Külayım'ın Töştük'ü yanında istemesi ve onu yer altı dünyasına çekmesi üzerine kuruludur. (Gökalp, 1976: 85, Kaya, 2015: 30)

Kurmanbek Destanı: XVI.-XVII. yüzyıllarda yaşanan ve halk tarafından "Kalmuk Devri" olarak bilinen zamanda gerçek hayat hikâyesinden ortaya çıkmış bir destandır. Kurmanbek² ve Akkan (Apak Han/Abdullatif) gibi gerçekte yaşamış olan tarihi

² Kurmanbek'in kelime anlamı "kurban olacak kişi, kurban olan bey, kurban bey"dir.

kahramanların hayat hikâyelerinden yola çıkılarak oluşturulmuştur. Kurmanbek Destanı, Manas Destanından sonra en çok varyanta sahip destan olarak bilinir. (Arvas, 2014: 20) Kurmanbek Destanı 1923'te ilk defa Kayim Miftakov tarafından Moldobasan Müsülmankulov'dan derlenmiştir. Metin, Arap harfleriyle kaleme alınmıştır. İkinci derleme ise Cuma Camgırçinov tarafından 1926 yılında Karakol eyaletinin Ton ilçesinde yapılmıştır. M. Musulmankulov'un varyantı, K. Akiyev (5.500 dize) ve S. Dıykanbayev'in varyantlarına nispeten daha kısadır. (Kaya, 2016: 2)

Destan, Manas ve Er Töştük destanı gibi kahramanlık motifleriyle oluşturulmuştur. Malatiya³ şehrinin padişahı olan Madalhan'ın çocuğu yoktur. Eşi ve dört hizmetlisi geziye çıktıkları zaman, bir geyiğin bebek emzirdiğini görür. Geyik bırakıp gidince eşi bebeği sahiplenir ve şehre kendisinin doğurduğu haberini verir. Madalhan bu haberi sevinçle karşılar. Şehrin ulu aksakallıları bebeğe Kurmanbek ismini verir. Kurmanbek büyüdükçe yiğit bir delikanlı olur. Yirmi yaşına gelince yanına kırk yiğit alarak Kalmuklulara saldırır ve onları yurdundan kovar. Evlenme yaşı gelince Kırgız kızlarından hiçbirini beğenmez. Kauharnik şehrinde yaşayan perinin kızı Kanışay'ı beğenir ve onunla görkemli bir toy ile evlenir. Kurmanbek, evlendikten sonra Kalmuk iline gelir ve onlara hükmederek haraca bağlar. Ata yurdunu ziyaret için babasının yanına gelen Kurmanbek'in burada babasıyla arası bozular. Babasına kızmasına rağmen töre gereği ataya saygısızlık yapmaz ve ata yurdundan ayrılır. Kanışay, Kurmanbek'in geldiğini rüyasında görüp sevinir. Onu iyi ağırlamak isteyen Kanışay hazırlıklara başlar. Kurmanbek rüyasında ise Kalmuklar tarafından öldürüldüğünü görür. Bu rüyayı Kanışay iyiye yorarsa da Kurmanbek ona inanmaz ve Kalmuklara savaş açar. Savaş sırasında bin Kalmuk'u öldüren Kurmanbek ağır yaralanır. Yardımına ise oradan geçen eski dostu Akkan yetişir ve Kurmanbek'i sürdüğü ilaçlar sayesinde kırk günde iyileştirir. Kırk günün ardından saraya dönen Kurmanbek Kanışay'a sarılarak hasret giderir. Destan Kurmanbek'in Han olmasıyla son bulur. (Arvas, 2014: 20-32)

Seyitbek Destanı: Seyitbek Kurmanbek'in oğludur. Kurmanbek öldükten sonra henüz altı yaşında olan Seyitbek'i, Akkan himayesi altına alır. Babasını öldüren Dölön

³ Kurmanbek Destanında geçen "Köroğlu" ve "Malatiya" kelimesi Türkiye'deki Malatya ili ve Köroğlu Destanı ile alakası olduğu düşünülmemektedir. Doğal olarak Kurmanbek Destanı ile Anadolu arasında isim bağlantısı kurmak doğru bir yol olmayacaktır. (Arvas, 2014: 31).

Han'a karşı onu yetiştirir. Seyitbek Kırgızların Hanı olduktan sonra, halk onun kendisine uygun bir kız seçerek evlenmesi konusunda baskı yapar. Seyitbek önceliğinin Kalmuklarla savaşarak intikam almak olduğunu dile getirir. Kalmukların Hanı Dölön Han'a teslim olmasını söylemesine rağmen kabul etmez ve savaşmak ister. Seyitbek ile Dölön savaşı başlar. Bu mücadelenin kazananı Seyitbektir, böylece babasının intikamını almış olur. Fakat savaş bitmemiştir. Dölön'ün en güvenilir iki yiğidinden Erke'yi Zayırbek yener, Torko'yu ise yiğit Börü yaralar. Sonunda Torko kalabalığın içine kaçar. Akkan da bu zaferi tepeden izlemiş ve onları tebrik etmeye gelmiştir. Torko Kalmuk iline kaçarak orada iyileşir ama Kırgızlarla tekrar savaşa girecek gücü kendinde bulamaz ve Seyitbek ile barış yapmak istediğini belirtir, hatta kızını ona vermeyi teklif eder. Seyitbek barış çağrısını geri çevirmez ama kızı ile evlenmeyi reddeder. Çünkü Seyitbek'in gönlü güzeller güzeli Möl'dedir. Kırgız halkı Seyitbek'in Möl ile evliliğine karşı çıksa da o kimseyi dinlemez ve evlenir. Evlendikten iki yıl sonra Şırdakbek adlı oğlu olan Seyitbek tüm Kıpçak yurduna han olur ve milleti ile beraber huzur içinde yaşar. (Urmambetov, 2014: 140)

Ertabıldı Destanı: Kırgız Türklerinin yaşadığı zor dönemleri anlatan destanda, halkın umudu, mücadelesi ve dilekleri anlatılır. Destanda milli duygular ağır basmakla beraber kimlik bilinci de ön plana çıkarılmıştır.

Geçmiş zamanlarda, Kara-Too'da, altı bin aileyi idare eden Katagan halkından Omokan adlı bir Han, onun da Ormonkan ve Ermenkan adlı iki oğlu vardır. Ormonkan'ın hiç çocuğu olmamıştır. Ermenkan ise, Kalmuklardan bir kız ile evlenerek ondan Kudaynazar isimli bir evladı olur. Kudaynazar yaşı ilerledikçe akıllı ve sinsi biri olur. Erken yaşta evlenerek yedi çocuk sahibi olur. Babası Ermenkan'dan ayrı yurt ister. Evlatları ile birlikte hırsızlık yapar, insanları öldürür. Babası Ermenkan defalarca oğlunu uyarmasına rağmen ona engel olmayı başaramaz. Bunun üzerine evladını ve annesini obasından kovar. Ermenkan, elli yaşına gelince Noygut halkından olan Agaça adlı genç bir kızla evlenir. On yıl sonra, Agaça'dan Tabıldı adında bir evladı olur. Er Tabıldı doğduğunda bir elinde kan bir elinde irin tutarak doğar. Evler yıkılır, taşlar parçalanır, depremler olur. Doğurmaz kısraklar yavrular, kısır kadın hamile kalır. Bu olağanüstü olaylar destan kahramanlarının özellikleri arasında bilinmektedir. Ertabıldı'nın putperest Kalmuklularla olan mücadelesini anlatan

destanın ana konusunu milleti ve inancı için giriştiği mücadelelerle yaşadığı zorluklar oluşturmaktadır. (Saçkesen, 2007: 489-49)

1.5.1.2 Masallar

Arapça “mesel” kelimesinden Türkiye Türkçesine “masal”, Türk dünyasına ise “”ertegü, ertek, erteki, çöçak” olarak geçmiştir. “Cöö Comok” Kırgız Türkçesindeki masalın karşılığıdır. "Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla insanların veya tanrıların başından geçen, olağandışı olayları anlatan hikâye.” (TS, C.2 1998:992)

İnsanların yaşam tarzını tasvir eden masallar hayattaki gerçek olayları, toplumsal problemleri anlatır. Masallarda genellikle zengin ile fakir, padişah ile köylü mücadele eder. Köylü genel olarak akıllı ve zekidir, padişahlar, beyler ise cimri, gaddar ve zalim olarak tasvir edilir.

Kırgız masalları; güncel hayatın yaşam tarzını masallarına aktarabilmiştir. Masallar eğitici, terbiye verici ve çocuklar için yaşama hazırlayıcı fonksiyona sahiptir. Kırgız masalları üç gruba ayrılır: Hayvan masalları, Sıykırduu (sihirli) masallar, Turmuştuk (realist) masallar. Kırgız halk bilimi uzmanları, peri masalları ile hayvan masallarının totemistik dönemde yaşayan ilkel insanların doğa olaylarını algılayışlarına bağlı olarak hayali düşüncelerinin bir ürünü olarak ortaya çıktığı ve şekillendiği görüşüne sahiptir. (Karadavut, 2010: 73)

Hayvan masallarının oluşum itibari ile en eski masallar olduğu tahmin edilmektedir. İlkel insanların hayvanları ve tabiat olaylarını insanlar gibi; konuşan, düşünen canlı varlıklar gibi algıladıkları için onları kutsallaştırarak akrabalık kurmaları efsanelerin ve masalların oluşmasına zemin hazırlamıştır. Masal hayvanları; kanatlı at, “zırmikk” adlı talih kuşu, zeki kurbağa olarak bilinirler. (Karadavut, 2010: 74)

Ejderhalar, periler, tek gözlü devler, olağanüstü güce sahip kahraman alpler, peri masallarının başkahramanıdır. Güzellik elmaları, ölümsüzlük suyu, toprak, insana dönüşen hayvanlar, ölü hayvan ve insanı diriltebilen özel taşlar başkahramanın her

daim yardımcılarıdır. Peri masallarının ana konuları; cesareti övmek, akıllı olmayı öğütlemek üzerine kuruludur.

Kırgız masallarına örnek olarak; “Bir Dazlak ve Yedi Dazlak”, “Üç Tüccar”, “Abasker’in Kızı”, “Akıllı Köylü” ve “Yedi Oğul” “Değerli Taş” ve “Gümüş Yüzük” masallarını verebiliriz.

“Bir Dazlak ve Yedi Dazlak”, “Üç Tüccar” masallarında köylünün geçim sıkıntısı anlatılır. Bu masallarda açlık, yokluk ve sefalet en üst düzeye ulaşmıştır. Köylünün dayanacak gücü kalmadığı sırada, toplum için mücadele eden Asan Kaygı ortaya çıkar ve zekâsı sayesinde insanları içinde bulundukları sıkıntıdan kurtarır.

“Abasker’in Kızı” ve “Akıllı Köylü” bu iki masal ise eğitici bir özellik taşır. Eğlence hayatına aldanmayıp, alın teri ile helâl yoldan para kazanmayı öğütler. İnsanlar dürüst olursa en zorlu işlerin üstesinden gelebileceği inancı verilir.

“Yedi Oğul” masalında ise para, pul, servet, mal ve mülkün bir kurtuluş yolu olmadığı, insanlığı kurtaracak olanın erdemlilikten, çok çalışmaktan, faziletli ve dürüst olmaktan geçtiği mesajı verilir. İnsanı mutlu sona para değil erdemli olmak ulaştırır.

1.5.1.3 Atasözleri

Uzun yıllardır bir zaman dilimi içerisinde yoğrula yoğrula gelişerek yer yer değişime uğrayarak şu an ki bulunduğumuz zamana kadar gelen atasözleri; milletin duygularını, düşünme şeklini, örf, adet ve inanışlarını tamamen içine almaktadır. Bu açıklamaya dayanarak atasözlerini; bir milletin yaşam tarzını, kültürünü, hayata bakış açısını kısacası milletin bellek hazinesi olarak görmemiz mümkündür. Atalarımızın uzunca süren gözlem ve tecrübeleri sonucunda vardıkları hükümler, hikmetli sözler ve örneklemeleri⁴ atasözlerimizin oluşmasına neden olmuştur. Doğumdan ölüme kadar hayatın her alanında söylenmiş hikmetli bir atasözü olduğu bilinmektedir. Yeni nesillerin belleğinde, kişisel gelişimini kazanmasında ve milli bilincin oluşumunda atasözlerinin yeri ve önemi yadsınamaz bir gerçek olarak varlığını devam ettirir. (Doğan, 2014: 206)

⁴ Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, *Dergâh Yayınları*, 1977, C 1

Türkiye Türkçesinde “Atasözü” olarak adlandırılan edebi tür, Kırgız Türkçesinde “Makal” olarak adlandırılmıştır. Kırgız atasözleri genel olarak manzum şeklindedir. Mensur şeklindeki makallar ise; cümle içinde her iki yönüyle denkleğin bulunması ve aynı zamanda cümle sonlarında yer alan ses tekrarları (kafiye ve redif) ile manzum oldukları zaman içinde değişime uğradıkları görülmüştür. Kırgız atasözleri genel olarak mertliği, iyiliği, dürüstlüğü, cesareti, kahramanlığı, erdemliği örnek alınması gerektiğini vurgular. Aklın, ilmin, bilgi sahibi âlim biri olmanın dünyadaki en değerli hazine olduğunu söyleyen Kırgız Atasözleri yalancılığın, tembelliğin, cahilliğin de yeryüzündeki en kötü özellik olduğunu vurgular. Atasözlerinin genel yapısına baktığımız zaman tezatlıklarla verildiğini görmemiz mümkündür. (Doğan, 2014: 206)

Kırgız Atasözlerine örnek olarak:

“Amanatka kıyanat bolboyt”	“Emanete ihanet olmaz” ⁵
“Açuunu açu basat”	“Acıyı acı bastırır.” ⁶
“Eki baş bir kazanda kaynabayt”	“İki baş bir kazanda kaynamaz” ⁷
“Karga karganın közünü çokubayt”	“Karga karganın gözünü oymaz” ⁸
“Adalet sözü açu”	“Adaletin sözü acıdır” ⁹
“Kalp aytsan da bilip tayt”	“Yalan söyleyen de bilerek söyle” ¹⁰
“El emgegi eskirbeyt”	“Halkın emeği eskimez” ¹¹
“Bölügöndü börü ceyt”	“Sürüden ayrılanı kurt yer” ¹²
“Calgız darak tokoy bolboyt”	“Yalnız ağaçtan orman olmaz” ¹³

⁵ Kırgız Atasözlerinin Sınıflandırılması Levent Doğan, https://tdk.gov.tr/wcontent/uploads/2014/09/2000_09_15_Dogan.pdf, 19.12.2021 s.208

⁶ Doğan, a.g.m. s. 208

⁷ Doğan, a.g.m. s. 208

⁸ Doğan a.g.m. s. 208

⁹ Doğan a.g.m. s. 208

¹⁰ Doğan a.g.m. s. 209

¹¹ Doğan a.g.m. s. 210

¹² Doğan a.g.m. s. 210

¹³ Doğan a.g.m. s. 210

1.5.1.4 Efsaneler ve Mitolojik Hikâyeler

Mitoloji ve efsane konu itibari ile birbirine en yakın iki edebi tür olarak bilinmektedir. Dünyada her milletin kendine mahsus efsaneleri mevcuttur. Efsaneler o milletin ahlaki, estetik ve yaşam normları hakkında bilgiler verir. Efsane aslı Farsça bir kelime olup; *Eski çağlardan beri söylenegelen, olağanüstü varlıkları, olayları konu edinen hayalî hikâye, söylence*¹⁴ olarak Türkiye Türkçesinde kelime karşılığını bulmuştur. Efsaneler ağızdan ağıza anlatıla gelen olağanüstü niteliğe sahip hikâyelerdir. Efsaneler, bitki, eşya, dini fenomenler ve kutsal hayvanlar hakkında bilgi verir. Efsaneler, mitten farklı olarak gerçek hayatta yaşamış hikâyeleri biraz olağanüstülük ve hayal gücü ile harmanlanmış hikâyelerdir. Efsanelerdeki hayaller, halkın tabiat olaylarını ve hayatı, sosyo-hayalî veya dinî yönden algılanmasının sonucu ortaya çıkmaktadır. Efsaneler halk inançlarının temel ürünleridir. (Koç, 2008: 22) Evrenin yaratılışı (Kozmogoni), tanrılar (Teogoni), insanlar (Antropogoni) ve bütün bunların sonunun ne olacağı (Eskatoloji) efsanenin belli başlı konularındandır. (Erdem, 2000:165)

Efsanelerin genel bir kısmı esas tarihi olayları anlamaya ve algılamaya yöneliktir. Kırgız Türkçesinde buna “ulamış” denmektedir. (Koç, 2008: 22) Efsanelerde tıpkı destanlar gibi bir milletin ne kadar uzun süre tarih sahnesinde olduğunu gösteren önemli kanıtlardan biridir. Efsanelerin oluşması ve toplumun içinde yer bulması için uzun bir zamana ihtiyaç vardır. Türklerin en eski boylarından olan Kırgızlar tarihlerinde pek çok efsane barındırmaktadır.

Kırgız efsaneleri genel hatları itibari ile realizm¹⁵ etkisi altındadır. Kırgız efsanelerine “Issık-Köl, Kız Küyöö, Kızgart Söök, Toru-Aygır, Ceti-Ögüz, Narın” gibi örnekler verilebilir. Bir rivayete göre Issık Göl’ün kenarında Toru-Aygır isminde bir köy varmış. Bu köye doru aygırının adı konmuş. Eski çağlarda Kalmuklar, Kırgızların atlarını sürüp götürmüş, bu atların içinde Toru-Aygır da varmış. Yurdundan ayrı bırakılan bu

¹⁴ Güncel Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/> 20.12.2021

¹⁵ Realizm ya da başka bir ismi ile gerçekçilik, XIX. yüzyılın ikinci yarısında Fransa’da ortaya çıkmış bir edebi ve estetik kavram olarak bilinmektedir. Her edebi akım gibi bir önceki akıma başkaldırı niteliğinde ortaya çıkmıştır. Örnek olarak romantizm klasisme bir başkaldırı olarak çıktıysa gerçekçilik yani realizm, hem klasisizme hem de romantizme bir başkaldırı olarak ortaya çıkmıştır. Sanatı klasik ve romantik akımların yapaylığından, gerçek hayattan uzaklığını kurtarmak, yeni eserler üretmek ve konu önceliklerini yüksek sınıflara ve temalara değil, toplumsal sınıflara ve temalara vermektir. Amaç, insanların günlük yaşamını önyargıdan ve insani duygulardan uzak bilimsel bir tutumla incelenmesi ve edebi eserlerin de bu doğrultuda nesnel bir bakış açısı ile kaleme alınmasıdır. [https://tr.wikipedia.org/wiki/Realizm_\(edebiyat\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Realizm_(edebiyat)) 21.12.2021

aygır, gölü yüzerek geçmiş ve vatanına kavuşmuş. Başka bir efsanede ise; atını kaybeden bir adam, onu arpa tarlasının içinde bulur. Bu duruma çok sinirlenen adam, atının başını oracıkta keser ve atının başını orada bırakır. Olaydan sonra buraya “Atbaşı” denir. Etini narın¹⁶ yaparak yediği yere de “Narın” denir. (Koç, 2008: 22) Kaybolan yedi öküzün birbirine taş attıkları yere “Ceti-Ögüz” denir. Varlıklı, oldukça zengin bir adamın kırk kızı var imiş. Bu kızlar Ramazan ve Kurban bayramlarında diğer köylere bayramlaşmaya giderlermiş. Bir bayram dönüşü kar fırtınasına yakalanan kızların arasında yalnızca bir kız kurtulmuş. Kurtulduğu yere ise “Kızgart” demeye başlamışlar. (Gökalp, 1976: 221)

Kalıbek Baycigitov Kırgız efsanelerini altı bölümde tasnif etmiştir:

1. Tarihi efsaneler,
2. Kahramanlık konulu efsaneler,
3. Tanrı, peygamber ve evliyalar hakkındaki efsaneler,
4. Topononik (yer isimleri, coğrafya) efsaneler,
5. Etiyoloji (hastalık) efsaneler,
6. Günlük hayatla ilgili efsaneler. (Baycigitov, 1985: 86)

Mitoloji¹⁷, ilk insanların evreni tanımlama, adlandırma ve izah etme ihtiyacından doğmuş bir türdür. Mitoloji ilk insanların bilimi ve belleğidir. Mitlerin temaları tarihi olaylardır. Mitler dinlerden doğmuştur (Victor Berard). Bilim dünyasında en yaygın görüş dinlerden doğmuş olmasıdır. Mitler için ilkel bir zihniyetin ürünü olduğunu bildiren Salomon Reinach, mitlerin olduğu toplum için görüşünü ortaya koymaktadır. Efsanelerin kaynağı mitlere göre daha çeşitli ve belirgindir. “Mitoloji, din, tabiatı anlama ve açıklama ihtiyacı, toplumu etkileyen kişi ve olaylar, korkular, tabiatüstü olaylar, hatta yapılar efsane için birer kaynak teşkil eder. Kısaca inançlarımız efsane doğurmaktadır.” (Yağmur, 2018: 317)

¹⁶ Küçük doğranmış kuşbaşı etle hazırlanmış yemek. (KTS, II. 2018:260.)

¹⁷ Mitoloji, Yunanca bir kelime olup “Mythos” (mit) “Logos” (konuşma, anlatma) kelimelerinin birleşmesi ile “Mythologia” kelimesine dönüşmüştür. Mit, rivayet yoluyla sonraki nesillere ulaştıran, zamanla kendi içinde değişikliğe uğrayan söylenceler anlamında kullanılır ve geçmiş dönemde yaşamış toplumları dinler, tanrılar, kahramanlar ve görünmeyen farklılıklarla ilgili ürettiği birikime verilen isim olur (Ulutürk, 2012: 865).

Efsane ve mitler birbirine en yakın iki tür olarak kabul edilir. Her iki türde de anlatılanın gerçek olduğuna inanılır ve kabul edilir. Anlatan ve dinleyen efsane ile mitin gerçek olduğunu düşünür. Dinleyicinin dinine göre anlatılana inanmak ya da inanmamak onun elindedir.

Kırgız mitleri arasında kutsal hayvanlar üzerine sayısız örnekler mevcuttur. Örneğin; devenin hamisi Oysul-Ata, bugunun¹⁸ hamisi Kayberen, yilkının¹⁹ hamisi Kambar-Ata, koyunların hamisi Çolpon-Ata gibi. Başka bir mit örneğinde ise; Kırgızların nehirden köpüğü içerek hamile kalan kırk kızıdan meydana geldiği söylenmektedir. (Arık, 2005: 157-174)

Örnek olarak başka bir Kırgız mitinde “Kırk kız ismi ile ilgili başka bir rivayet de şu şekildedir: Han’ın bir kızı varmış, bu kız kırk kız arkadaşı ile gezmek için obasından uzaklara gider. Kızlar uzakta gezmede iken bu sırada düşman saldırıya geçerek ülkelerine saldırır, Han’ın ülkesini dalan eder ve herkesi kılıçtan geçirir. Obadan hayatta kalan sadece kızıl bir köpek ve gezmeye giden kırk kız kalmıştır. Düşman saldırısından kurtulan bu kırk kızıdan türeyen boya da Kırgız adı verilir.” (Dıykanbayeva, 2010: 206)

Bahattin Ögel’in “*Türk Mitolojisi*” adlı eserinde; Kırgız boylarının birinde yaşayan herkesin hürmet ettiği bir atası varmış ve atanın üç hanımı varmış. Bu üç hanımın, en küçüğü gece uykusunda bir düş görmüş. Çadıra göklerden uçarak gelen bir doğan girmiş ve çadırı etrafını uçarak dolaşmış. O gece o kadın gebe kalmış. Kırgız nesli ise o kadının doğurduğu çocukların soyundan devam etmiştir. (Ögel, 1999: 595)

1.5.1.5 Alkışlar (Dualar), Kargışlar (Beddualar)

Bir toplumun bireyler arası ilişkileri sırasında kullanılması gelenek haline gelmiş, belli durumlarda, yeri geldiği vakitlerde söylenmesi adet haline gelmiş sözcüklere veya söz gruplarına “Kalıp sözler” denmektedir. Kalıp sözler, toplumun inancını, gelenek, göreneklerini ve toplum yapısını ortaya koyan sözlü edebiyat ürünleridir. Alkışlar ve kargışlar, atasözleri gibi toplumun zaman içerisinde oluşturduğu kalıp sözlerdir. Alkışlar ve kargışları toplum günlük yaşamında sıkça kullanır. “Türk kültüründe lanet,

¹⁸ Geyik

¹⁹ Bozkırda serbestçe dolaşan at

beddua, büyü, küfür, kavramları azımsanmayacak ölçüde çoktur. İlk lanetleme Âdem ve Havva'nın yasak meyve olan elmayı yemelerinin sonucunda cennetten kovulmalarıyla başlar. Yeryüzüne ayak bastığı andan itibaren insanoğlu daha pek çok kez lanetlenmelerle karşı karşıya gelecektir. Bu alanda örnekler bir hayli fazladır; Firavun sayısız lanetlerle kargışlanır, Lut kavmi ile Sodom ve Gomore halkı lanetlenip helak olarak Yaratıcının büyük gazabından nasiplerini alırlar. (Şahin, 2012: 413).

Alkış terimi; insanların kendileri, sevdikleri ve yakınları için, övgü, kutsama, esenlik ve iyiliklerini dilemek maksadıyla kullandıkları söz kalıpları için kullanılır. Alkış kelimesi Kaşgarlı Mahmut'un Divan-ı Lugâti't-Türk adlı eserinde geçmektedir. Eserde kelime anlamı için “*dua etme; övme; birinin iyiliklerini faziletlerini bir bir sıralama*” açıklaması yapılır. Kargış terimi ise tam tersi olarak insanların Tanrının gazabına uğraması, başına kötü olaylar gelmesi ve bir felakete maruz kalmasını dileyen sözlerdir. (Ercilasun, 2020: 23)

Alkışlar ve kargışlar, insanların günlük dil kullanımına hareketlilik ve canlılık katar. Anlamı güçlendirerek, duygu aktarımına yardımcı olur. Toplumun duygu ve düşüncelerini, yaşadıkları olaylara karşı tutum ve yaklaşımlarını alkış ve kargışlarda görülür. “Türk sözlü kültüründe belli bir kontekst içinde kullanılan alkış ve kargışlar, iyi ve kötü dileklerin ifade edildiği kalıp sözlerdir. İnsanların psiko-sosyal yapıları gereği, din ve büyü kavramlarının hemen yanı başında, sözlü bir etkileme aracı olarak kullanılırlar.” (Harmancı, 2012: 1)

Alkış için örnek olarak: “*Allah selamet versin!*” Yola çıkmak üzere olan yolcu için, yolda başına kötü bir olay gelmemesi için söylenir. “*Taşına toprağına bereket!*” Kırgızcada “*Кыдай кут кылсын!*” sözünde, Kırgız toplumunun geçmişte hayvancılıkla uğraştığı, konar-göçer yaşam bir hayat sürdüğünün izleri görülmektedir. Yaylaktan kışlağa göç sırasında sayılan hayvan sayısından memnuniyet duyulduğunun ifadesini yansıtmaktadır. (Daşman, 2019: 55) “*Allah acil şifalar versin/ geçmişler olsun.*” Hasta ziyaretine giden kişilerin hastanın bir an evvel sağlığına kavuşması, sıhhat bulması için söylediği duadır. “*(Ak) yazman yere düşmesin.*” (Daşman, 2019: 55) Yeni evli gelinlere bir ömür boyu mutlu mesut yaşaması için edilen duadır. Ak rengi temizliği ve saflığı sembolize ettiği için yeni gelinlerin de saf ve temiz olduğu düşünülür.

Kargış için örnek olarak Kırgız Türklerinin ünlü destanı Manas'ta geçen “*Kök-tay’ı vermezsen, Senin soyun-sopun kahrolsun*” (Gülensoy, 2002: 66) ifadesini verebiliriz. Almambet, Kökçö tarafından kovulunca atını ister, lakin Kökçö atı vermek istemeyince Almambet bu kargışı söyler. “*Yiğit arkan yere gelsin.*”(Seyfeli, 2016: 853) Bu örnekte ise genç yaşta murat almadan, mutlu olmadan hayatını kaybetmesi için söylenir.

1.5.2 Kırgız Yazılı Edebiyatı

Edebiyat dünyasında yapılan çalışmaların bir kısmı XX. yüzyıla kadar Kırgız Türklerinin yazılı edebiyatı olmadığı yönündedir. Şuan Moğolistan sınırları içerisinde yer alan Yenisey Yazıtlarının Kırgız Türklerine ait olduğu ispatlanmıştır. W. Barthold Yenisey Yazıtlarının Orhun Yazıtlarından da daha eski olduğunu düşünür. Bilim adamı arkeolog Leonid Kızlasov ise Orhun Yazıtlarından sonra tahmini olarak IX-X yüzyıllara ait olduğunu düşünmektedir. (Kızlasov, 1960: 95) Durum böyle iken Kırgız Yazılı Edebiyatının başlangıç tarihini XX. yüzyıl olarak belirlemek doğru bir tutum olmayacaktır. (Cigitov, 2006: 521-524)

XX. yüzyılın başlarına kadar Kırgız Türkleri konar-göçer bir yaşam tarzına sahip oldukları için halk arasında okuma yazma oranı oldukça düşüktür. Göçebe yaşam denildiği zaman Kırgızlar için “yazısı, kültürü, devleti olmamıştır” (Artıkbaev, 2013: 24) söylemi ortaya çıkmamalıdır. Kırgız Türklerinin tarihi dünya üzerindeki birçok millettten daha eskidir. Kırgızlar; Hazar Denizi ve Volga Nehrine kadar uzanan geniş bir coğrafyada at sürmüş büyük ve görkemli bir devlete sahip oldukları, demir eriterek insanlara gerekli araç-gereçler yaptıkları, Cengiz Han’ın saldırıları karşısında mücadelelerinden vazgeçmeyip parçalanarak bozkırın dört bir yanına dağılıp ve Yusuf Has Hacıp, Kaşgarlı Mahmut, Moldo Kılıç, Moldo Niyaz gibi önemli ilim adamları yetiştirdikleri unutulmamalıdır. (Artıkbaev, 2013: 24)

XX. yüzyıl ile birlikte Kırgız Edebiyatı yazılı eserleri çoğalmaya başlamıştır. 1913 yılında Kırgızistan’ın ilk dergisi olan “Prejevalsk Köy Sahibi” çıkmaya başlamıştır. 1916 yılında Bişkek’te bulunan Hadayev matbaasında “Telgraf Haberi” çıkarılmıştır. (Artıkbaev, 2013: 28). Kırgızistan’da çıkmaya başlayan bu yayınlar, halkın eğitime geçmiş yıllardan daha çok önem verdiğini göstermektedir. Bu yıllarda okuryazar

oranlarında bir artış görülmüştür. Gelir düzeyi yüksek olan aileler çocuklarını okuması için okullara göndermişlerdir. Okulla giden genç yaştaki öğrenciler eserler yazmaya başlamış ve halk arasında yazılan bu eserler okunma şansı bulmuştur. Yazılan bazı eserlere; Moldo Kılıç'ın Ufa'da basılan "Kıssa-i Zilzala" manzumesi, İ. Arabayev'in 1913-1914 yıllarında düzenlediği Arap alfabesiyle basılan "Kırgız Dili'nin Alippe (alfabe)" (Artıkbayev, 2013: 28) kitabı örnek verilebilir. Belek Soltonoyev Kırgız tarihi ile ilgili kaynakları sözlü edebiyat kültüründen, ilmi edebi materyallerden ve şecereleden toplayarak Kırgız tarihi ile ilgili önemli bir çalışmaya başlamıştır.

Edebi eserler yazıldığı dönemin koşullarına bir ayna niteliği görür. "Edebiyat devrin aynasıdır" şiarı ile XX. yüzyılın başlarındaki Kırgızistan'ın durumunu o dönemdeki eserlere bakarak görmemiz mümkündür. Yazılan eserler yayınevi olmadığı için basılamamıştır. Güçlü bir sözlü edebiyat geleneğine sahip olan Kırgızlar, o dönemde halk ozanlarının büyük bir etkisi altındadır. Halkın yaşadığı sıkıntıları, üzüntüleri, istekleri ve sevinçleri ozanların söylediği şiirlerde görmek mümkündür.

1.5.2.1 Çarlık Döneminin Kırgız Edebiyatına Etkisi

Kırgız Türkleri Müslüman olduklarını kabul etmişlerdir lakin yeteri kadar dini eğitim alamamışlardır. Kırgızların ilk tarihçileri olarak bilinen Belek Soltonoyev (1878-1938) ve Osmonalı Sıdıkuulu'nun (1876-1940) kaleme aldıkları eserlerinde bu doğrultuda bilgilere rastlamak mümkündür. (Koç, 2009: 23) Rus idaresi altına girdikten sonra, Slavlarla birlikte, Müslüman Özbekler, Tatarlar ve Uygurlar da Kırgız topraklarına göç etmişlerdir. Bu göç esnasında Müslüman âlimler de yer almıştır. Âlimler, Kırgızlar arasında İslâmi ilimleri ve şeriati yaymaya başlamışlardır. Kırgız halkı bu âlimlerden ders almaya ve kendi âlimlerini yetiştirmeye çalışmıştır.

Ekim Devrimi'ne kadar şehirlerde kütüphaneler açılmış, buraya Rusya'da ve başka yerlerde çıkan gazete ve dergiler getirilmiştir. 1908 yılında Prejevalsk'te (Karakol) açılan Müslüman Kütüphanesinde Tatar Türkçesinde yayımlanan "Yulduz", "Nur", "Baht" dergileri, "Ak Yol", "Kazak" gazeteleri, "Alpamıs", "Kız Cibek", "Kozu Körpeş", "Beyan Suluu" gibi eserler Kırgızistan coğrafyasına ulaştırılmaya

başlanmıştır. (Söylemez-Aşlar, 2018: 209) XIX. yüzyılın sonu XX. yüzyılın başlarında dini eğitim veren mektepler(eski usul) ile Cedit²⁰ mektepleri(yeni usul) ve Rusça eğitim veren mekteplerde okuyan Kırgız gençlerinde ciddi bir artış gözlemlenmiştir. 1913 yılında yazılı kaynaklardaki bilgiye göre % 0,6 oranında Kırgız okuma yazma bilmektedir. (Kadyrov, 2014: 159-172) XIX. yüzyılın sonlarında Oş'ta 41 okul açılmış ve bu okullarda 391 çocuk okumaya başlamıştır. 1914 yılında ise 229 okul faaliyete geçmiş ve 3170 çocuk eğitim görmüştür. Bişkek ve Prejevalsk bölgelerinin yerleşim yerlerinde 1910 yılında 30 okul olup 1215 çocuk okumuştur. (Söylemez-Aşlar, 2018: 209)

İlme büyük önem veren bazı Kırgız aydınları özel mektepler açmış, eğitim masraflarını bizzat kendileri karşılayarak çocuklara okuma-yazma öğretmeye başlamışlardır. Önceliği dini eğitim olan ilk mekteplerin yanı sıra Cedit ve Rus-Tüzem mektepleri de açılmıştır. Bu mekteplerin çoğunluğunda Rusça eğitim verilmiştir. Bu okullarda yetişen çocukların çoğunluğu gelecekteki millî aydınlar zümresini oluşturan Kırgızlardır. (Koç, 2009: 26)

Çarlık Dönemine kadar Arap alfabesi kullanan Kırgızlar bu alfabe ile birçok yazılı eser vermişlerdir. Bu eserler ne yazık ki günümüze kadar gelememiştir. XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başlarında Moldo Kılıç (1866-1917), Toğolok Moldo (1860-1942), İşenalı Arabayev (1882-1934), Moldo Niyaz (1822-1896), Aldaş Moldo (1876-1930), Belek Soltonoyev (1878-1938), Isak Şaybekov (1880-1957), Osmonalı Sıdıkov (1879-1942), ve Abılkasım Cutakeyev (1882-1930) gibi şairlere ait olan bir kısım eserler günümüze kadar ulaşabilmiştir. (Baytok, 2016: 26)

Moldo Kılıç, Kırgızistan'ın Narın bölgesinde yer alan günümüzde Koçkar ilçesi olarak bilinen yerde dünyaya gelmiştir. Oldukça önemli bir ailenin üyesi olarak doğan Kılıç, Sarıbağış boyunun ünlü beyi Törögeldi'nin kardeşi Şamırkan'ın oğludur. Moldo

²⁰ Batı'da yaşanan aydınlanma felsefesinin İslâmî dünyadaki etkisi "usûl-i cedîd" adı verilen eğitim hareketi ile ortaya çıkmıştır. On dokuzuncu yüzyılın sonlarına kadar Rusya'da yaşayan Müslümanlar kırsal kesimlerde ilköğretim, şehirlerde medrese, köylerde ise camilerin yakınlarında ya da yanlarında bulunan mekteplerde geleneksel usûl yöntemleri ile yürütülerek sadece okuma yazma ve ilmihal bilgisi öğretiliyordu. Uygulanan bu eğitim yönteminin ismi "Usûl-i kadîm" olarak bilinmektedir. Bu yönteme karşı çıkarak, eskide kaldığını yerine usûl-i cedîd ismi ile Batı'daki eğitim sisteminden örnek alınarak yeni bir eğitim anlayışı ortaya çıkarılmıştır. Bu eğitim anlayışı ile eğitim alan ve bu doğrultuda eğitim veren kişilere; Cedîdciler ve bunlar vasıtasıyla gelişen akıma da Cedîdcilik denilmiştir. (<https://islamansiklopedisi.org.tr/cedidcilik> 27.12.2021)

Kılıç'ın aile büyükleri iktidarda yönetici olmasına rağmen o hiçbir zaman yönetimle ilgilenmemiştir.

Moldo Kılıç, daha çocuk yaşlarda iken ilme olan merakı ile dikkat çekmiştir. İlk eğitimini köyleri dolaşarak ders veren mollalardan almıştır. On yedi yaşına geldiği vakit Kırgızistan'nın kuzey topraklarında yer alan Çüy ve Tokmok kentlerinde medrese eğitimine başlar. Medrese eğitiminde İslam ilminin temel ilkelerini öğrenir. Yirmi beş yaşına geldiği zaman da edebiyata ilgi duymaya başlar ve şiirler kaleme alır. 'Kıssa-i Zilzala' dışında 'Cindi Suu' (Deli Su), 'Aldamçı' (Yalancı), 'Çüy Bayanı' (Çüy Beyanı), 'Kol Kazal' (Kol Gazel), kuşlar âlemi hakkında yazdığı 'Bürküttün Toyu' (Kartal Ziyafeti), 'Kanattuu' (Kuşlar) isimli şiirleri de bulunan Kılıç'ın otuz iki yaşında yazdığı 'Zar Zaman' isimli eseri de oldukça önemli bir yere sahiptir. (Kundakçı, 2019: 118)

Her zaman halkın içinde olan Kılıç, eserlerinde halkın yaşadığı zorlukları dile getirmiştir. Kırgız edebiyatında "Zaman"²¹ şairlerinden biri olarak bilinen Moldo Kılıç, adalete ve hakikate inancından ötürü dedelerini bile halka olan tutumlarından dolayı eleştirmiştir. Kılıç, halkını ilim yoluna, medeniyete, okumaya çağıran şair olarak tanınmıştır. Eserlerinde halkı okumaya davet etmiş ve kurtuluşa yalnızca ilim yolu ile varabilecekleri çağrısını yapmıştır.

<i>Catıp özüm kaygıram</i>	<i>Kendim üzülüyorum</i>
<i>Kırgız, Kazak kalkıma,</i>	<i>Kırgız, Kazak halkıma</i>
<i>Artta kalgan karangı,</i>	<i>Arkada kalmış karanlığa</i>
<i>Capan öskön saltına</i>	<i>Vahşi geleneğe.</i>

Moldo Kılıç, yukarıdaki şiirinde ilim olmaması hâlinde halkının geleceğini karanlıkta görmektedir. İçinde bulunulan karanlığın, yalnızca ilim yolu ile aşılabileceğini görmüş ve şiirlerinde konu edinmiştir. Bu görüşün şekillenmesinde Kırgızların Rus idaresi altına girmesinin etkisi vardır. Moldo Kılıç, Rusların yaşam şartları açısından ve teknoloji

²¹ Kuruluş amaçları, dini, siyasi ve felsefi bir anlam içeren Zamancılar hareketi, Moldo Kılıç, Sagınbay Orozbak Uulu, Aldaş Moldo Ceenike Uulu, Arstanbek Buylaş Uulu, Bayımbet Abdırakman Uulu gibi önemli Kırgız aydınları ve sanatçıları etrafında şekillenmiş ve geliştirilmiştir. Hareketin en önemli özelliği ise yazarlar yaşadıkları dönemin sorunlarını eserlerinde dile getirerek, eser isimlerine zaman kavramı ile ilgili isimler vermişlerdir. Örnek olarak; Arstanbek Buylaş Uulu'nun *Tar Zaman* (Dar zaman), Ötö Kökö Uulu'nun *Zaman*, Moldo Kılıç Şamırkan Uulu'nun *Zar Zaman* (Zor zaman) verilebilir. (<https://islamansiklopedisi.org.tr/zamancilar> 28.12.2021)

bakımından daha üstün olduğunu fark etmiştir. Kırgızların da bu seviyeye ulaşması için tek yolun eğitim ve öğretimden geçtiğine inanır. Eserleri; 193 mısradan oluşan “Kız-Cigit”, 425 mısradan oluşan “Köböy-Sultan”, 651 mısradan oluşan “Çüy Bayanı”, 474 mısradan oluşan “Kanattu” ve 1731 mısradan oluşan en hacimli ve önemli eseri “Zar Zaman” adlı şiirleri vardır. (Tan, 2013: 23-32)

Moldo Niyaz’ın 1823-1896 yılları arasında yaşadığı, Kırgızistan’ın Oş şehrinin Kadamcay vilayetinde doğduğu ve Kaşgar şehrinde medrese eğitimi gördüğü bilinmektedir. (Tillebayev, 2004: 7) Niyaz, Kırgızistan’ın birçok vilayetini gezmiş ve burada el yazısıyla yazdığı kitaplarını halk arasında yaymaya çalışmıştır. Moldo Niyaz, “*Kırgız, Arap, Farisi, eski Türk dillerini bilen ve bu dillerde rahatlıkla yazabilen*”, kendi döneminde “müderres” seviyesinde bir akındır (Sooronov, 2009: 91). Çağdaş Kırgız Edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Eserlerinde İslami bakış kendisini hissettirir. Dünyayı anlamasında, topluma bakışında ve insan ilişkilerinde bu bakış açısını görmek mümkündür.

Moldo Niyaz’ın şiirleri de yaşadığı dönemin tarihine ışık tutmaktadır. O dönem Kırgız toprakları Rus işgali altındaydı. Kırgızların Rus işgaline karşı verdiği mücadeleyi şiirlerinin her katmanında görmemiz mümkündür:

<i>Orus gelip kamadı</i>	<i>Ruslar gelip sardı</i>
<i>Oluya-Ata Çimkenti</i>	<i>Evliya-Ata, Çimkent’i</i>
<i>Alıbiz karıp boldu dep</i>	<i>Hâlimiz garip oldu diye</i>
<i>Acıratıp algın dep</i>	<i>Ayırıp alın diye</i>
<i>At öltürüp, suu tizgin</i>	<i>At öldürürcesine, doludizgin</i>
<i>Alımkulga, til cetti</i>	<i>Alımkul’a haber ulaştı</i>
...	... (Cicioğlu 2016: 74)

Rus işgalinde savaşan Kırgızları yüceltmiş, savaşan askerleri, orduları ve verilen mücadeleleri destansı bir dille şiirlerinde işlemiştir. İşgalcilere destek veren, onların arkasında duran beylerde Moldo Niyaz’ın şiirlerinde yer almıştır.

Osmonalı Sıdıkov 1879- 1942 yılları arasında yaşamış olup, Kırgızistan’ın Bişkek vilayetine bağlı Temirbolot köyünde dünyaya gelmiştir. Küçük yaşta ailesini kaybeden

Osmonali'ye amcası Kanat sahip çıkmış ve yetiştirmiştir. Bu durum eserlerine de yansımış olup amcası hakkında “İkinci amcamız Kanat Hacı, Din hizmeti için cahillere vurdu kamçı” (Kocobekov, 2018: 293) diye bahsetmiştir. Eğitiminde amcasının önemli bir etkisi olup okuması için Tokmak’a gitmesine vesile olmuştur.

Osmonalı Sıdıkov ilk tarih kitabını 1911 yılında tamamlamış olup 1913 yılında Ufa’da bastırmıştır. Osmonalı’nın ikinci eseri olan *Târîh-i Kırgız Şadmaniya’nın* hangi tarihte kaleme alındığı ve nasıl yayınlandığı hakkında elimizde ne yazık ki yeterli bilgi mevcut değildir. (Kocobekov, 2018: 298)

Osmonalı Sıdıkov Ekim ihtilaline kadar (1916-1917) Pişkek’de bir Müslüman okulunda görev yapmıştır. 1919 yılından itibaren Pişkek’de Türk okulunda idari görev üstlenen Sıdıkov daha sonra Koşcu Cemiyetinin mektebinde öğretmen olarak görev yapması Sovyet yönetiminde de eğitim öğretim hayatına önem verdiğinin göstergesidir. İlk Kırgız tarih kitabının yazarı olarak bilinen Osmonalı Sıdıkov 1931 yılında Sovyet Hükümeti tarafından hapse atılmıştır. Hapisten kaçarak Çin’e gitmiş ve orada da 1942 yılının sonbaharında vefat etmiştir. (Güngör, 2015: 237-254)

1.5.2.2 Sovyet Sosyalist Döneminin Kırgız Edebiyatına Etkisi

Sovyet Türk edebiyatının ilk evresi Ekim 1917 devriminin sevincini yansıtır. Bu dönem edebiyatında heyecan vardır, coşku vardır, ümit vardır. Lenin, hayranlığın ve takdirin odaklaştığı noktadır. Gerek bu dönemde gerekse daha sonraki dönemlerde Lenin hakkında sayısız şiir yazılmıştır. Lenin’in şahsıyla bütünleşen devrim övülmüş, halkın bu devrimi ve devrimi yapanları desteklenmesi istenmiştir. İlk dönem Sovyet edebiyatı Marksizm²² ve Leninizm²³ ideolojisi etrafında şekillenmiştir.

²² Marksizm, Marks’ın görüş ve öğretilerinin esasına dayalı bir sistemdir. Marks insanlığın en ileri üç ülkesini temsil eden; klasik Alman felsefesi, klasik İngiliz ekonomi politiği ve genel olarak Fransız devrimci öğretileriyle birleşmiş olan Fransız sosyalizmi. (Lenin, 2013: 2-73)

²³ Leninizm, Marksizm’in bir kolu veya bir aşaması olarak kabul edilir. Çarlık Rejimini yıkarak Bolşevik İhtilalini gerçekleştiren Vladimir Lenin tarafından geliştirilerek bu ismi almıştır. Leninizm, Markın üç temel esasına dayanarak; felsefi, ekonomi ve siyasal alanda şekillenerek onu yeni koşullara uygun bir düşünce ortaya koyulmuştur. 1917 yılında gerçekleşen Ekim Devrimi ile Leninizm ve Marksizm Sovyet topraklarında güçlü ve önemli bir konuma sahip olmuştur. (Öz, 2008: 21-37)

Lenin ve Stalin'in imzalarıyla 2 Kasım 1917'de meşhur Rusya Halkları Tebliği'nde şunlar vaat ediliyordu:

- 1) Rusya halklarının eşitliği ve hâkimiyeti,
- 2) Rusya halklarının kendi kaderlerini kendileri tayin, hatta ayrılmasını ve müstakil devletler kurmasını mümkün kılan hakkı,
- 3) Bütün ulusal ve dini imtiyazların veya sınırlandırmaların iptali,
- 4) Rus topraklarında yaşayan ulusal azınlıkların ve etnik grupların serbest kalkınması. (İşçi, 2017: 1107)

Halkların eşitliğine ve özgürlüğüne inanan aydınlar ilk başlarda verilen sözlerin gerçekte öyle olmadığını anladığı zaman destek vermekten vazgeçmişlerdir. Ancak bazı aydınlar destek vermeye devam ederek bu doğrultuda çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Bu durum için aydınlarımızı eleştirmek son derece yanlıştır. Türkistan topraklarında yaşayan ve Sovyet ideolojisini benimsemeyen pek çok şair, yazar, bilim adamı "vatan haini" ya da "burjuva milliyetçisi" olarak damgalanmış ve öldürülmüştür. Üstelik bu insanların eserlerini almak, okumak barındırmak, sahip olduğu düşüncelerini dahi dile getirmek suç unsuru olarak görülmekteydi. Cezası ise ölümdü. Sovyet Yazarlar Birliği Kurultayı ile Sovyet edebiyatının ilkeleri belirlenerek, tüm ülke şair ve yazarlarının bu ilke etrafında toplanılması istenmiştir. Daha sonra ise Sovyet ideolojisini övücü, kolektif yaşam tarzını benimsetici, insanlardaki milliyetçilik duygularını ortaya çıkarmayacak nitelikte şiir ve yazılar yazılması konusunda dayatmalar yapıldı. Aksi şekilde davrananların cezası ise yine aynıydı: ölüm en iyi ihtimalle sonu bilinmeyen sürgünler. (İşçi, 2017: 1107)

1917 yılında Abdurauf Fitrat'ın Ekim Devrimi münasebetiyle, "Rusya'da yeni bir bela baş gösterdi. Bolşevik belası!.." cümlesinden onun bu konudaki fikrini açıkça görüyoruz. Ancak Sosyalizme karşı olsun olmasın 1936-1938 arasında "Temizlik Harekâtı" ile binlerce Türkün idamı ya da sürgünü sonrasında rejim kendi insanını yetiştirmiştir. Elbette bu durum edebiyata da yansımıştır. Sosyalist söylemleri dikte eden yeni bir edebiyat anlayışı ortaya çıkmıştır. (Açık, 2018: 345)

1924 yılında Türkistan Halk Komisyonu Üyeler Birliği altında kurulan Kırgız Bilim komitesi, Taşkent'te eğitim alan Kırgız öğrencilerinden oluşan Kara Kırgız Kültür ve

Eğitim Derneğinin üyelerine yaz tatilinde Kırgız geleneksel sözlü edebiyat ürünlerini toplama görevini verir. 1922-1926 yılları arasında Kırgız sözlü edebiyat ürünleri derlenmeye başlanmıştır. Bu dönemde “Manas Destanı” da yazılı kayda geçirilen eserler arasındadır. (Artıkbayev, 2013: 61) 1925 yılında Kırgızistan’da ilk kez eğitim fakültesi açılmıştır. Bu fakültenin açılması Kırgız aydınlarının yetiştirilmesinde önemli rol oynamıştır. Kırgız gençleri Taşkent, Alma Ata gibi önemli şehirlerde eğitim almaya devam etmiştir. Kırgız Türkçesi ile ilk kez 1924 yılında “Erkin Too (Özgür Dağ)” gazetesi çıkmıştır. 1926 yılında “Leninci Genç”, “Komünist” ardından 1928 yılında “Yeni Medeniyet Yolunda” isimli gazete ve dergiler yayın hayatına başlamıştır. 1926 yılında Kırgız Devlet Matbaası ve Kırgızistan Müzik Drama Stüdyosu kurulması ise Kırgız halkının düşünce dünyasını değiştiren ve geliştiren bir atılım olarak görülmektedir. (Artıkbayev, 2013: 61) İlk Kırgız aydınları yetişmeye başlamış ve ilk deneyimlerini Kazakça, Özbekçe ve Tatarca olmak üzere “Kömök, Uşkın, Tilşi, Öris, Ak Col” gibi gazete ve dergilerde yayımlamaya başlamışlardır. Bu aydınlar arasında A. Tokombayev, M. Tokobayev, C. Camgırçiev gibi dönemin önemli şair ve yazarları vardır. (Söylemez-Aşlar, 2018: 213)

Kırgız halkı arasında 1925-1930’lu yıllar içinde okuma yazma oranı artmıştır. 1925 yılında 30, 1926 yılında 31, 1927 yılında 72, 1928’de 75 kitap basımı olmuştur. Tarihler 1930 yılını gösterdiğinde ise siyasi- ekonomik 166, 50 okul kitabı, 46 edebi eser basılır. (Söylemez-Aşlar 2018: 214) Kitap basımı ve okuma yazma oranındaki bu artış ile beraber bilimsel çalışmalarda da artış başlar.

1932 yılında SSCB Komünist Parti genel merkezi “Edebiyat Derneklerinin Yeniden Düzenlemesi Hakkında” adıyla yeni kararlar alır. Sovyet yazarlarının sosyalist kuruma yararlı ve halkın benimsenmesini kolaylaştıracak, güçlü dokunaklı, birleştirici unsuru ağır basan eserler kaleme alması gerekli olduğunu belirlemiştir. Bu kararlara göre yirmili yılların sonuna doğru kurulan Kırgızistan Proleter Yazarlar Derneği kapatılarak, Kırgızistan Yazarlar Birliği kurma komitesi oluşturulmuştur. 22-25 Nisan 1934 tarihinde gerçekleşen Kırgız yazarlarının I. Yazarlar Kurultayı Kırgız edebiyatında önemli bir yere sahiptir. Bu kurultayda Kırgız edebiyatına bir yön çizilmiş, önemli kararlar alınmıştır. Kurultay’da A. Tokombayev Kırgızistan Yazarlar Birliğinin ilk başkanı olarak seçilmiştir. Başkan “İçeriği Sosyalist, Şekli Milli Olan

Kırgızistan'ın Edebiyatı Gelişmekte ve Güçlenmektedir” adlı bildirisini okumuş ve Ekim Devriminden sonraki edebiyattaki gelişimleri sunmuştur. (Artıkbayev, 2013: 64)

I. Yazarlar Kurultayının ardından sanatsal eserlerin yazımında ciddi bir artış olmuştur. Kırgız yazarlar Kurultay'dan çıkan kararlar doğrultusunda hacimli eserler yazmaya başlamışlardır. M.Elebayev “Uzun Col (Uzun Yol)”, T Sıdıkbekov “Ken Suu, Temir (Demir)”, A. Tokombayev “ Caralangan Cürök (Yaralanan Yürek)”, K. Cantöşev “Kanıbek” adlı eserleri o dönemde yazılan bazı romanlardır.

Çağdaş Kırgız Yazılı Edebiyatının önemli temsilcileri Toktogul Satılğanov ve Togolok Moldo'dur. Her iki şair de 1917 Ekim Devrimi'nin yarattığı heyecana kendilerini adanmış ve bu yolda eserler vermişlerdir. Toktogul Satılğanov “Casasın Keneş Ökmöt (Yaşasın Büyük Devlet)” ve “Kanday Ayal Tuudu Lenindey Uuldu (Hangi Kadın Doğurmuş Lenin Gibi Oğul)” adlı manzumelerinde devrime ve onun lideri olan Lenin'e olan bağlılıklarını göstermişlerdir. Şiirin tamamı “Kızıl Kırgızistan” gazetesinin 22 Nisan 1940 yılında yayımlanmıştır. Şair şiiri 1919 yılında yazdığı söylemiştir. (Artıkbayev, 2013: 67)

<i>Basıp cegen kalkımdı,</i>	<i>Halka zulmedip yiye,</i>
<i>Bay-manaptar kuuldu,</i>	<i>Zengin beyler kovuldu,</i>
<i>Panarday canıp boştonduk,</i>	<i>Fener gibi yanıp özgürlük,</i>
<i>Baktıbizga tuuldu.</i>	<i>Bahtımıza gün doğdu.</i>
<i>Kanday ayal tuudu eken,</i>	<i>Nasıl bir kadın doğurdu ki</i>
<i>Lenindey uuldu!</i>	<i>Lenin gibi bir oğul!</i>
<i>On cedinçi cılında,</i>	<i>On yedi yıl Ekimde,</i>
<i>Öktöbürdün tanı attı.</i>	<i>Devrimin aydın tanı attı</i>
<i>Carkıldagan Bolşevik</i>	<i>Parıldayan Bolşevik</i>
<i>Cakşı zaman carattı</i>	<i>Güzel zaman yarattı (Artıkbayev, 2013: 68)</i>

Kırgızistan'da ilk olarak Ekim Devriminin başarısını, devrim lideri Lenin ile Komünist Partiyi öven eserler yazan şair Toktogul Satılğanov'dur. Toktogul, Ekim Devrimi öncesi yaşanan tüm zulümleri, eşitsizliği, beylerin köylülere yaptığı eziyete yakından şahit olmuştur. Zengin beylerle olan mücadelesinden dolayı Sibirya'ya sürülmüştür.

Sürgünden kurtulmanın, yapılan onca haksızlığın kurtuluşunu Lenin ve Ekim Devriminde görmüştür. Karanlık içinde bulunan halkını ancak Lenin'in ışığı ile aydınlanacağını düşünmüş, şiirlerinde bahsetmiştir. (Artıkbayev, 2013: 68-69)

Toktogul Satılğanov'a benzer bir hayat yaşamış olan ünlü Kırgız Halk Ozanı Togolok Moldo'dur. Togolok Moldo da Sibirya'ya sürgün edilmiş, zengin beylerin zulmüne uğramış hayatı zorluklarla geçmiş bir şairdir. Togolok Moldo, Toktogul ile aynı görüşlere sahiptir. Moldo'nun Sovyet yönetimi sırasında yazdığı "Nasıykat (Nasihat)" ve "Erkindik (Özgürlük)" şiirleri Lenin'i ve devrimi öven şiirlerdir. Ekim Devrimi, halk ile beraber yurtlarından sürülen halk ozanlarının da bir umut kapısı olmuştur. Birçok ozanda devrimin ilk gününden itibaren yeni hayatlarının savunucusu olmuştur. Togolok Moldo, Barpı Alıkulov, Kalık Akıyev gibi ozanlar Sovyet yönetimini öven şiirler söylemişler ve çoğu Sovyet Halklarının temsilcileri olarak adlandırılmışlardır. Böylece halk ozanları yeni hayatın temsilcileri olarak toplum hayatında etkin bir rol oynamış, Kırgız Sosyalist edebiyatının başlamasının önünü açmışlardır. Rus edebiyatının önemli etkisi, yol göstericiliği ile Kırgız Sosyalist edebiyatının temelleri atılmıştır. Kırgızlar kısa denebilecek bir sürede yazılı edebiyatını oluşturmaya başlamış ve kendi milli edebiyatlarını dünya edebiyatları arasına sokmayı başaramışlardır. Elbette yazılı edebiyatın bu kadar kısa sürede başarı sağlamasının temel nedeni oldukça güçlü sözlü edebiyat geleneğine sahip olmalarıdır. (Artıkbayev, 2013: 70-71)

1937-1938 yıllarında Kırgız aydınları Stalin'in emri ile katledilerek milli bir trajedi yaşanmıştır. Stalin döneminde totaliter rejimin yol haritası çizilmiş, en ufak bir sapmada bile en ağır cezalar uygulanmıştır. Edebiyatta bu yol haritasında yer almış ve sadece Sovyet Sosyalist ideolojisinin belirlediği çerçevede eserler kaleme alınmıştır. Ölüm ve sürgün cezalarının yanında ailesini dahi kaybetme korkusu yaşayan şair ve yazarlar sadece belirlenen çerçevede yazmaya mahkûm edilir. II. Dünya Savaşının başladığı yıllarda Stalin'e ve Sovyet Sosyalist Hükümetine güven oldukça yüksektir. Ancak savaş sırasında Alman Orduları ve Hitler'in Moskova'ya çok yaklaşması tüm Sovyet halklarının savaş gerçeğini bir kez daha anlamasını sağlamıştır. Halk endişe halindeyken edebiyatında konusu elbette savaş ve savaşın getirdiği acılardır. (Derviş, 2019: 196-185)

Kasım Tınıstanov, Aalı Tokombayev, Alıkul Osmonov, Mukay Elebayev, Cusup Turusbekov, Coomart Bökönbayev Kırgız Sosyalist edebiyatının yapı taşları olarak bilinmektedir. Kasım Tınıstanov, Kırgız Türkçesinin edebi bir dil olma yolunda önemli adımlar atmış ve Kırgızistan'ın ilk doçent ve profesör unvanlarını alan aydını olarak tarihe geçmiştir. 10 Eylül 1901 yılında Pirijivalsk'e bağlı Çoktal kazasının Çırpıktı köyünde dünyaya gelen Tınıstanov, 1938 yılında da hayatını kaybetmiştir. Kısacık hayatına çok önemli işler sığdırmayı başarabilmiş bir aydındır. İlk eğitimini babasından aldıktan sonra Özbek okuluna başlamıştır. 1914-1916 yıllarında Karakol şehrinde Rus okulunda eğitim alır. 1916 yılında halk ile beraber Çin'e kaçmak zorunda kalır. Çin'de zorlu geçen iki yılın ardından 1918 yılında Issık Göl'e döner. 1919 yılında eğitim için Taşkent'e giderek orada Kazak-Kırgız Enstitüsü'ne girer. Buradaki eğitim sırasında edebiyata olan ilgisi artar ve ilk eserlerini vermeye başlar. Kazak dergilerinde aktif rol oynayarak Kazakça şiirler yazar, ilk hikâyesi olan "Mariyam ile Göl Kenarında" adlı eserini 1924 yılında "Cas Kayrat (Genç Çaba)" dergisinde yayınlar. Aynı yıl ilköğretim öğrencileri için Kırgız dili ile ilgili bir eğitim kitabı hazırlar. Kitap hem eğitici hem de öğretici bir özelliكتedir. 1925 yılına kadar Kazakça on iki, Kırgızca on sekiz şiir yazmış ve "Kasım'ın Şiir Derlemesi" adlı şiir kitabını Moskova'da yayınlamıştır. Kasım Tınıstanov edebiyat ile ilgilense de o zamanının çoğunu Kırgız dilini geliştirmek için kullanmıştır. İlk Kırgız milli alfabesinin düzenlenmesinde aktif şekilde çalışır. İlk olarak Arap alfabesini, ardından Latin alfabesini en son olarak da Kiril alfabesinin kullanılması gerektiğini savunur. 1934 yılında "Büyükler için Alippe(Alfabe)", "Ana Dilimiz" ve "Kırgız Dilinin Şekil Bilgisi, Kırgız Dilinin Sözdizimi" adlı kitaplarını çıkararak ilim adamı yönünü göstermiştir. Tınıstanov, Çarlık döneminde ezilen, haksızlığa uğrayan halkının kurtuluşunu Bolşevik İhtilalinde görmüş ve eserlerinde onları destekleyen ifadeler kullanmıştır. Şair şiirlerinde "Alaş" kelimesini kullandığı için mevcut düzeni eleştirmek ve milliyetçilik yapmakla suçlanmıştır. (Artıkbayev, 2013: 138-157)

Dönemin şiir ustalarından biri olarak bilinen Alıkul Osmonov, 21 Mart 1915 tarihinde Panfilov bölgesi Kaptal-Arık köyünde doğar. 1929 yılına kadar Bişkek ve Tokmok çocuk esirgeme kurumlarında büyür. Eğitim hayatına devam ederken ciddi sağlık sıkıntıları yaşar ve okulunu bu nedenle bitiremez. Çeşitli gazete ve dergilerde çalışır. 1937-1940 yılları arasında Kırgızistan Yazarlar Birliği Sekreteri olarak görev yapmıştır. Alıkul Osmonov'un ilk şiiri "Kızık Cük" Sabattuu Bol adlı gazetede 1930

yılında yayımlanır. İlk şiir külliyatı ise beş sene sonra 1935 yılında yayımlanır. Veremle mücadele eden aydın ne yazık ki daha otuz beş yaşındayken hayatını kaybetmiştir. Belki de ömrü boyunca hastalıkla mücadele ettiği içindir ki şiirlerinde hep yaşamayı seven, hayatına sıkı sıkıya bağlı, yaşam sevinci yüksek, okunduğunda insanları iyi hissettirecek coşkulu bir anlatım vardı. Şiirlerinin ana teması; insanoğlu yaşadığı sürece başına her şey gelebilir önemli olan üstesinden gelebilecek güçlü bir iradeye sahip olmak manası vardır. Osmonov için; insanlar özünden kopmadan, kendi ve toplumu için faydalı işlerde bulunmalıdır. (Söylemez-Aşlar, 2018: 233)

Dönemin önemli ve güçlü isimlerinden biride Aalı Tokombayev'dir. Kemin bölgesinin Kayındı Köyünde 1904 yılında dünyaya gelir. 1922 yılında Taşkent'te bulunan Sovyet Parti okuluna girer. 1923-1927 yıllarında Lenin Orta Asya Komünist Üniversitesini bitirir. (Söylemez-Aşlar, 2018: 244) Önemli akademik çalışmalara imza atan Tokombayev SSCB ilimler Akademisi Kırgızistan Şubesi Dil, Edebiyat ve Tarih Enstitüsü Müdürlüğü görevini alır. Kırgızların ilk gazetesi olarak bilinen "Erkin Too" gazetesinin 24 Kasım 1924 tarihinde yayımlanan ilk sayısında Aalı Tokombayev'in "Oktyabrın Kelgen Kezi (Ekimin Geldiği Vakit)" adlı şiiri de yayınlanır. (Artıkbayev, 2013: 365) Daha ilk şiirinden itibaren Kırgız halkının yeni toplumsal düzeninden bahseder. 1945 yılında Halk şairi unvanını kazanır. 1967 yılında "Tan Altında" adlı romanı ile Devlet Toktogul ödülüne layık görülür. (Söylemez-Aşlar, 2018: 244) Şairin 1920'li ve 1930'lu yıllarda yazdığı eserlerin neredeyse tamamı Ekim Devrimini ve Lenin'i öven, kutlayan, eski hayatı kötüleyip, Sovyet Sosyalist şemsiyesi altında şekillenen yeni hayatı öven şiirlerdir.

Ekimin gülümseyip geldiği zaman

Hakların sahiplerine verildiği zaman

Eski zincir kıran düşmanları

İçinde yoksul sınıfı topladığı zaman

Yaşasın Leninizm'in kurduğu yol

Yok, olsun cahilliğin kurduğu ağ

Yoluna Ekim'in fakirliği düşüp

Yetişsin muradına uzattığı kol... (Söylemez-Aşlar, 2018: 245)

Koyu bir Lenin hayranı olan Tokombayev her fırsatta Lenin'in, Komünizmin yanında olduğunu dile getirmiştir. Hayatını ve sanatını tamamen Sovyet ideolojisine adanmış şair proletaryanın en güçlü savunucuları arasında yerini almıştır. Yalnızca şiir değil aynı zamanda iyi bir roman ve tiyatro yazarıdır. 1970 yılında “Ölböstün Ürönü” adlı oyunu sahnelenmiştir.

Ekim Devrimin ilk yılları, II. Dünya Savaşı ve sonrasında kaleme alınan eserler, belirlenmiş çerçevede yazılmış eserlerdir. Komünizmi yücelten, Lenin ve parti yöneticilerini öven daha sonraları savaş yıllarında vatanın kutsallığı, vatani koruma konusu, savaşta olan askere yardım gibi konular işlenmiştir. Aşk ve sevgi içerikli olan eserler ise vatan aşkını, vatan için yapılan her görevin kutsal olduğu içeriktedir. Cephede vatani için savaşan her askere kahraman gözü ile bakılmıştır. Bu dönemde savaşta kahramanlık yapan Kırgızları konu alan: K. Malikov'un “Cayılmanın Taalasında” (Malikov, 1943), S. Sasıkbaev'in “Nurlan” (Sasıkbaev, 1944), A. Tokombaev'in “Aşırbay” (Tokombaev, 1943) ve K. Cantöşev'in kaleme aldığı “Çolponbay” (Cantöşöv, 1943) adlı hikâyeler yayımlanmıştır. (Göz, 2019:322) Savaş yıllarında yazılan eserlerde en çok dikkat çekilmesi gereken başka bir nokta da sözlü edebiyat geleneğine çok yakın olmasıdır. İçerik ve şekil olarak sözlü kültürün etkilerine bu dönemde yazılmış eserlerde çok sık rastlamamız mümkündür. O dönemin okuyucuları sözlü kültür geleneğine daha yakın olması bu durumun başlıca sebebidir. Okuyucular kendine yakın bulduğu eserleri kolayca anlayıp, benimseyebilmektedir.

Savaşın bittiği yıllarda halen edebiyat dünyasında en etkili konu savaş olarak bir süre daha devam etmiştir. Elbette ağır geçen ve çok sayıda insan hayatına mal olan II. Dünya Savaşının yaralarını sarmak kolay olmamıştır. Savaşın sona devlet politikası; savaşın yaralarının sarılması ve savaşın önceki dönemden daha ileriye gitmek olmuştur. Bundan önceki dönemlerde de olduğu gibi bu dönemde de en iyi propaganda aracı edebiyattı. Savaşın sonraki edebiyatta üç önemli konu başlığı çıkmıştır: Savaşın yeni çıkmış olmanın etkisiyle “savaş”; yürürlüğe giren beş yıllık kalkınma planına destek vermek amacıyla “savaşın yaralarının sarılıp refaha kavuşmak için mücadele” ve “o dönemdeki sosyal gerçeklikler” edebî eserlerde üzerinde en çok durulan konulardır. (Duman, 2013: 701)

1951 yılında Kırgız Devlet Üniversitesi, 1954 yılında Kırgız SSC Bilimler Akademisi, Bişkek Teknik Enstitüsü kurulmuştur. “Çalkan” dergisi çıkmaya başlamıştır. Manas

Destanı'nın özet varyantı yayınlanmıştır. 1954 yılında Kırgızistan Yazarları II. Kurultayı gerçekleştirilmiştir. 1956 yılında Kırgızistan sinema stüdyosu kurulmuştur. 1958 yılında Kırgızistan Ressamları I. Kurultayı gerçekleştirilmiştir. 1958 yılının Ekim ayında Kırgızistan edebiyatı ve sanatının on günlük etkinliği olmuş, bu etkinlikte Kırgız halkının savaştan sonraki medeni gelişiminin önemli tarihi bölümü olarak görülmüştür. (Artıkbayev, 2013: 165)

1960 ve 1970'li yıllar Sovyet Sosyalist Devletin, idari ve ekonomi alanında zirveye ulaştığı yıllardır demek yanlış olmayacaktır. Yaşanılan bu yıllarda, uluslararası saygınlığı artmış, aynı zamanda eğitim, bilim, spor dallarında önemli başarılarla imza attıkları bir dönem olmuştur. Savaştan sonraki on yıl içerisinde tüm Sovyet halkları gibi Kırgız halkı da büyük bir değişim ve gelişim göstermiştir. Ekonomik açıdan yaşanan bu ferah ortamı aynı zamanda eserlerin de çoğalmasına zemin hazırlamıştır. Bu süreç içerisinde çok sayıda piyesler ve sinema filmleri yazılmıştır. Her alan da başarılı ilerlerken 1980'li yılların başında Sovyet Devleti için işler farklı ilerlemeye başlar. SSCB değişen dünya düzenine ayak uyduramayarak, gelişen dünyanın gerisinde kalmaya başlar. Yeniden yapılandırmanın gerekli olduğu düşüncesi ortaya çıkar ve 1985 yılında demokratikleşme çabaları baş göstermeye başlayınca halk ve devlet içindeki krizler daha da derinleşir. Beklenen sondan kaçamayan SSCB 1991 yılında dağılır. Artık Sovyet halklarının önünde yeni bir yol vardır. Her halk kendi kaderini kendisi belirlemeye başlar.

1960'lı yılların başında Cengiz Aytmatov ve dönemin genellikle "Altmışlıklar"(Söylemez-Aşlar, 2018: 262) olarak bilinen yazarları ve şairleri Kırgız Modern edebiyatı için yeni bir dönemin başlangıcını açar. Kırgızistan'da birçok eğitim kurumu faaliyete başlamıştır. Tıp fakülteleri, ziraat fakülteleri, meslek okulları yeni öğrenciler yetiştirerek toplum için büyük katkılarda bulunmuştur. Aynı zamanda yeni tiyatro, bale ve opera binaları inşa ederek sanat faaliyetleri de kültür alanının zenginleşmesine olanak sağlamıştır. Bu dönemin dikkat çeken başka bir hususu ise Kırgızistan "iki dilli" olmaya başlamasıdır. Kırgız Türkçesinin yanında Rusça büyük bir önem arz etmektedir. Eğitim, sağlık, sanat, edebiyat kısacası hayatın her alanında Rus dili büyük oranda kullanılmaya başlanır. Rusça bilmek bir zorunluluk haline getirilir. 1970 ve 1980 yıllarında Aytmatov ile birlikte Tölögön Kasimbek edebiyat

dünyasında adından söz ettirmeye başlar. “Sıngan Kılıç (Kırılan Kılıç)” adlı eseri ile tarihi roman alanında yeni bir ekol oluşturmayı başarır.

1.5.2.3 Bağımsızlık Döneminin Kırgız Edebiyatına Etkisi

1980’li yıllara gelindiğinde Sovyetler Birliğinde bazı çatırdamalar başlar. Sovyet halkının yaşadığı sosyo-ekonomik sıkıntılar başta olmak üzere, Batının onlardan her alanda (spor, eğitim, uzay çalışmaları vb.) önde olması halkın devlete olan güvenini zedelemeye başlar. Gorbaçov’un ilan ettiği yeniden yapılandırma ve açıklık politikası sorunu tam anlamı ile çözemese de Sovyet Hükümeti için sadece biraz zaman kazandırabilmiştir. Baltık ülkelerinin (Estonya, Letonya, Litvanya) Sovyetler Birliğinden ayrılma hamleleri 1980’li yıllar bitmeden başlamıştır. Üstelik diğer halklarda milli şuurla bağımsızlıklarını kazanmak için girdiği mücadeleler Sovyetler Birliğinin dağılışı hızlandırdı. 1987 yılının Aralık ayında Alma Ata’da yaşanan olaylar, Ermenistan Azerbaycan arasında yaşanan Karabağ meselesi başta olmak üzere Sovyetler Birliğinin yanlış uyguladığı politikalar dağılmayı hızlandıran olaylardır. (Hüseynov, 2003: 387)

Yaşanılan bu sıkıntılar edebiyat dünyasını da olumsuz etkiler. Sovyetler Birliğinin girdiği ekonomik buhran yazarların eserlerini yayımlatabilmesini güçleştirmiştir. Yazarlar alternatif çözümler bulmak zorunda kalmış ve ancak maddi destek bularak eserlerini yayımlatabilmişlerdir. Halkın içinde bulunduğu ekonomik zorluk edebiyata olan ilgisini de önemli ölçüde azaltmıştır. O yıllarda yazılan pek çok eser ne yazık ki halk tarafından gereken ilgiyi görememiştir.

Kırgızistan ise bu süreç içerisinde kendi içinde bir mücadeleye başlar. Stalin ve dönemi hakkında tartışmalar başlar. Bu tartışmalar ışığında halk içinde milli şuurla bilinci oluşur. Tartışmaların en önemli konularından bazıları; Kırgız dilinin geldiği son durumu, Stalin döneminde yasaklanan ve sansürlenmiş Kırgız aydınları ile sanatçıları ve Kırgızların tarihi meseleleridir. (Söylemez-Aşlar, 2018: 286-287) Kırgız tarihi açısından önemli bir yere sahip olan 1916 Ürkün²⁴ olayı yeniden konuşulmaya

²⁴ Kırgızistan’ın Çarlık Rusya’sının boyunduruğu altında yaşamaya başlaması Kırgızlar için yeni bir düzenin habercisi olmuştur. Bu düzende Kırgız halkı ciddi anlamda zorluklarla karşılaşmıştır. Çarlık Rusya’sı ise Kırgız

başlanmış, olayın oluş amacını ve sonuçlarını içeren önemli çalışmalar yayınlanmaya başlamıştır. Sovyetler Birliği Döneminde yasaklanmış, milliyetçilik yapmakla suçlanan Kırgız edebiyatının önemli isimleri bu dönemde yeniden itibar görmeye başlamıştır. Bu isimler arasında; Moldo Kılıç, Kasım Tınıstanov, Moldo Niyaz, Moldo Kazımbek, Nurmoldo, Aldaş Moldo ve Sıdık Karaçev de vardır. Tölögön Kasımbek'in "Sıngan Kılıç" ve Tügölbay Sdıkbekov'un "Kök Asaba" adlı romanları 1985 yılında tekrar basılmaya başlanmıştır. Kırgız edebiyat tarihi ile ilgili edebiyatçılar ciddi çalışmalar içerisinde bulunurlar; Salıcan Cigitov'un 1984 yılında "1920'li Yıllardaki Kırgız Edebiyatı" ve A. Erkebayev'in "Kırgız Edebiyatı Tarihinin Az Bilinen Sayfaları" adlı eseri 1994 yılında yayınlanır. (Söylemez-Aşlar, 2018: 287)

1980'li yılların önemli başka bir konusu ise dil meselesidir. Kırgızistan iki dilli bir durum içerisinde. Rusçanın toplumun her alanında olması krize neden olmaktadır. Bununla ilgili olarak Cengiz Aytmatov gazete ve dergilerde verdiği demeçlerde milli bilinci oluşturmaya çalışmıştır. Bazı yazarlar Cengiz Aytmatov'un bu görüşüne karşı çıkarak eski usulü devam etmişlerdir. Bu yazarlar arasında önceki sayfalarda bahsettiğimiz Aali Tokombayev'de vardır. Tokombayev, Cengiz Aytmatov'u milliyetçilik yapmakla suçlar. Bu durumda yeni bir polemiğin oluşmasına zemin hazırlamış olur. Bu polemiğin neticesinde görüşler Cengiz Aytmatov'un haklı olduğu konusunda birleşmiştir.

Gorbaçov'un ilan ettiği yeniden yapılandırma ve açıklık politikası, Sovyet halkları üzerinde yeni bir bakış açısının ortaya çıkmasına neden olur. Yeniden yapılandırma ve açıklık politikasının getirdiği kısmi özgürlük Sovyet insanının gerçekleri sorgulamaya başlar. Sovyet'in ilk yıllarında yasaklanan önemli eserler halk tarafından yeniden okunmaya ve üzerinde çalışılmaya başlanır. Cengiz Aytmatov bu dönemde; insan hakları, milli şuur, insanların geçmişi ile olan bağı ve Kırgız kültürüne dair önemli fikirlerini ortaya koyar. Aytmatov gerek eserlerinde gerekse çeşitli gazetelerde yazdığı makaleleri ile halkın aydınlanmasında önemli bir role sahiptir. Cengiz Aytmatov, eserlerinde milli ve evrensel konuları ele almış, bu özelliği ile de hem Kırgız edebiyatının hem de Dünya edebiyatının önemli yapı taşı haline gelmiştir. Aytmatov

halkının zorluğuna rağmen genişleme siyasetine devam etmiştir. Yüzyıllarca Türkistan coğrafyasında özgürce yaşayan Türk halkları için Çarlık Rusya'sı koloni siyasetinin ayrı bir önemi vardır. Çünkü Rusların uyguladığı bu insanlık dışı siyaset sonucunda Türk halklarında ciddi ve önemli değişimler yaşanmış binlerce insan kendi vatanlarında esir duruma düşmüş, hatta soykırıma uğramıştır. (Köylü, 2016 :117-141)

ile birlikte; V. Bıkov, A. Pristavkin, N. Dumbadze, A. Adamoviç gibi aydınlarda halkının özgürlüğü için fikirlerini ortaya koymaktan çekinmemişlerdir. Cengiz Aytmatov'un 1981 yılında yayımladığı "Gün Olur Asra Bedel" romanı ile 1986 yılında yayımladığı "Dişi Kurdun Rüyalari" adlı romanı Kırgız edebiyatına yeni bir dönem açmasını sağlamıştır. Bu iki eser postmodernizmin Kırgız edebiyatında başlangıcı olmuştur. (Söylemez-Aşlar, 2018: 289)

8 Aralık 1991 tarihinde Ukrayna, Rus ve Belarus başkanları bir araya gelerek Sovyet Sosyalist hükümetini feshettiklerini yerine Bağımsız Devletler Topluluğunun (BDT) kurulduğunu açıkladılar. Bu karar ile eski SSCB'nin on iki üyesi; Kırgızistan, Belarus Kazakistan, Azerbaycan, Tacikistan, Moldova, Ermenistan, Ukrayna, Türkmenistan, Özbekistan, Rusya Federasyonu ve Gürcistan olan milletleri kapsamaktaydı. Litvanya, Estonya ve Letonya bu kararın dışında kalan milletlerdi. Yaşanan bu süreç içinde Türk Cumhuriyetleri 1990 yılında egemenliklerini, 1991 yılında ise bağımsızlıklarını kazanarak dünyada özgür devletler arasındaki yerlerini almışlardır. (Hüseynov, 2003: 387)

Kırgız Türkleri için önemli bir yere sahip olan Manas Destanının 1000. Yıl kutlamaları 1995 senesinde gerçekleştirildi. Bu kutlamalar Manas Destanının özet çıkartılarak; Japonca'ya, Çince'ye, İngilizce'ye ve Türkiye Türkçesine çevrilip bu alanda pek çok araştırma yapılmasına ve yayınlanmasına vesile olmuştur. 11. Yüzyılda Türk milletinin yetiştirmiş olduğu önemli âlimlerden Yusuf Has Hacıp'in "Kutadgu Bilig" isimli eseri Kırgız Türkçesine çevrilerek 1988 ve 1993 yıllarında iki kez yayınlanmıştır. Daha önce yasaklı olan sansürlenmiş eserler özgürce tekrardan basılmaya başlanmıştır. Kırgız tarihini tüm objektifliği ile anlatan eserler yazılarak, basılmıştır. Cengiz Aytmatov'un önderliği ve daveti ile II. Issık Göl Formu gerçekleştirilmiştir. Bağımsızlığın ilk yıllarında Kırgız Hükümeti aydın ve sanatçıları desteklemiş, onları çeşitli ödüller ve unvanlarla takdir ettiklerini göstermiştir. (Artıkbayev,2013: 588, 594)

1996 yılında Aşım Cakıpbekov'un Tenjiri Manas "Tanrı Manas" isimli romanı yayınlanmıştır. Romanın en önemli özelliği destandaki kahramanlar ve olaylar değiştirilmeden hatta daha ince bir şekilde incelenerek okuyucuya verilmesidir. Aynı yıllar içinde C. Toktonaliyev'in Ormon Han isimli romanı yayınlanmıştır. Ormon Han romanının konusu; 19. Yüzyılda zor bir dönem geçiren Kırgız halkının tarihine ışık

tutmaktadır. Coğrafi olarak önemli bir bölgede yaşayan Kırgız halkının başında bir devlet olmaması sonucunda hem Çinlilerle hem Ruslarla hem de Hokand hanlığı ile girdikleri mücadeleyi anlatmaktadır. Roman kuzey Kırgızlarının Ormon Han başkanlığındaki diğer devletlere karşı girdikleri bağımsızlık mücadelesini ele almaktadır. (Artıkbayev,2013: 588, 594; Baytok, 2016: 17)

Bağımsızlıktan önceki dönemde Kırgız edebiyatı Sovyet Hükümetinin belirlediği çerçevede eserler verebilmiştir. Bağımsızlıkla beraber bu dar alandan çıkılarak, aşk, sevgi, romantizm gibi konularda edebiyatın içine dâhil olabilmıştır. 1960'lı yıllarda olduğu gibi bu dönemin de yine en önemli ismi Cengiz Aytmatov'dur. Aytmatov, 1999 yılında yayımlanmış "Cengiz Hana Küsen Bulut" isimli romanında ise insanların hiçbir suçu yok iken sonradan uydurulan suçlarla suçlanıp cezalandırıldığı hatta öldürüldüğü anlatılmaktadır. Aytmatov'un son romanını ise 2007 yılında yayımladığı "Dağlar Devrildiğinde/Ebedi Nişanlı" adını verdiği romanıdır. Aytmatov diğer eserlerinde olduğu gibi efsaneler, masallar, destan bölümleri, din, av, at gibi folklorik temalarını bolca kullandığı romanında; kapitalizm, sosyalizm, aşk, evrenselleşme, uyuşturucu, Allah inancı gibi tüm insanlığı ilgilendiren konuları işlemiştir. (Artıkbayev, 2013: 588, 594)

Melis Makenbayev'in "Börülördün Çıyırı" isimli eseri Çağdaş Kırgız Edebiyatına önemli bir yenilik kazandırmıştır. Eser Sovyet kamplarında yaşananları ilk kez ortaya çıkaran bir eserdir. Bu eserle beraber Kırgız edebiyatında polisiye, mafya ve macera romanları kaleme alınmaya başlamıştır. Bu eserler kalite olarak isteneni yansıtamasa da edebiyat dünyasını hareketlendirmeyi az da olsa başarabilmiştir. (Ükübayeva, 2012: 322)

Kırgız şiirleri 1980'li ve 1990'lı yıllarda çağın insanın manevi estetik dünyasına yönelik şiirlerdir. Süyünbay Eraliyev, Sooronbay Cusuyev, Baydılda Sarnogoev, Omor Sultanov, Mayramkan Abılkasımova, Ramis Rıskulov bu dönem şairleri olarak bilinirler. (Söylemez-Aşlar, 2018: 290) Çağdaş Kırgız aydınlarının en çok sıkıntı duydukları, kaygılandıkları durum ise Kırgız genç nesillerinin Rusça'ya duyduğu hayranlıktır. Kendi aralarında bile Kırgızca değil de Rusça konuşulması endişe verici bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Sovyet döneminden gelen bir alışkanlık olarak bilirse de yeni nesil Rusça konuşmayı medeniyet simgesi olarak düşünmektedir. Ancak her şairin aynı fikirde olduğunu söylemek oldukça güçtür.

Dönemin şairi Baydılda Sarnogoev bağımsızlık sonrasında yazmış olduğu şiirinde, Rus ve Kırgız halklarının birlik içinde, çatışmalardan uzak bir yaşam sürmeleri konusunda telkinlerde bulunmaktadır. Şair Kırgızistan'ın bağımsızlığından sonra eserlerinde bu durumu sıkça vurguladığı görülmektedir. Rusçanın yabancı bir dil olarak değil bizzat ana dil olarak görülmesi gerektiğini savunur ve Kırgız halkından gereken değeri vermesini ister. (Kallimci, 2015: 152-153) “Tilder Cana Eneler” (Diller ve Analar) adlı eserinde bu görüşünü savunduğunu görmekteyiz:

<i>Orus tili ekinçi ene tilibiz, Oşon üçün maktap, cattap cürübüz. Köp elderdin ortosunda köpürö, Uşul tildin uluulugun biliñiz. ...</i>	<i>Rus dili ikinci anadilimiz Bu sebepten övüp, bilip yaşarız. Birçok halkın arasında köprü, Bu dilin büyüklüğünü anlayınız. ... (Kallimci 2015: 154)</i>
--	---

Şairin Sovyet yıllarının son zamanlarında kaleme aldığı bu şiir Rusçanın bir yabancı dil olarak görülmesine karşı çıkmaktadır. Bağımsızlığın ilk yıllarında dahi Rus diline ve kültürüne olan hayranlığın devam ettiği görülür. Şair Rusçayı ana dili gibi görmesi ile beraber iki halk arasındaki köprü görevi gördüğünü de ifade etmektedir.

Bağımsızlığın ilk yıllarında Kırgız edebiyatında hem nesirde hem de şiirde geçmiş yıllara nazaran çok önemli bir fark olmasa da devrin özgürlük ruhunu kısmen okuyuculara aktarabilmiştir. Bağımsızlığın ve özgürlüğün değerini okuyucularına aktarmayı ve bilinçlendirmeyi görev edinerek Sovyet Rejimine eleştirel yaklaşmışlardır. 1989 yılında yaşanan tartışmaların benzeri, 21. yüzyılın ilk yıllarında Rusçanın yeniden resmi dil olmasının ardından yaşanmıştır. Verilen bu karara baştan Kırgız aydınları olmak üzere halkında ciddi bir kısmı tepki göstermiştir. (Kallimci, 2015: 155) Kırgız dili tam bağımsızlığına kavuşmuşken böylesi bir karar elbette oldukça ters bir etki yaratmıştır. Bu karara şiddetle karşı çıkan aydınlardan biri de Şayloobek Düyşeyev'dir. Bağımsızlığın ilk yıllarında özgür bir edebiyat anlayışı eserlerinde dikkat çekmektedir. Şairin 1992 yılında yayımladığı “Kaydıgerlik” adlı külliyyatında yer alan eserlerinde Sovyet döneminin olumsuz yönlerini, insanların değer verdikleri yargılarını yitirini, yakın çevresine dahi hep bir şüphe ile yaklaşmasını işler. Şair, eserlerinde eleştirdiği mevcut düzenin yıkılması gerektiğini vurgulayarak, insanlarda milli benliğin oluşmasını sağlamayı amaçlamıştır. (Söylemez-Aşlar, 2018: 290)

...	...
<i>Ene tilin unutup mansap için Eh kançalar mañkurtka aylanışkan.</i>	<i>Ana dilini unutup makam için Ah niceleri var mankurt olan</i>
...	...

Cengiz Aytmatov’un “Gün Olur Asra Bedel” romanına atıfta bulunarak, kendi ana dilini unutanlar için Mankurt²⁵ ifadesini kullanmıştır. Mevki için, makam için kendi ana dilini, kendi öz kültürünü unutanlar mankurttan farksızdır.

...	...
<i>Kaldaygandın baarı ele kanat emes, Kabılandın baarı ele Manas emes, Kalkın çangan, kalkının tilin çangan Han bolso da kırgızdın balası emes!</i>	<i>Yayılanın hepsi kanat değildir, Kaplanların hepsi Manas değildir, Halkını küçümseyen, dilini küçümseyen Han olsa da Kırgız oğlu değildir!</i>
...	...

Yukarıdaki dörtlükte yer alan “*Kaplanların hepsi Manas değildir*” mısra Kırgız halkının sahip olduğu en önemli değerlerinden birine telmih²⁶ yapmaktadır. Şair Kırgız halkını yöneten her idarecinin bir Manas olmadığını ve hatta tüm Kırgız büyüklerinin yaşanan bunca olaylardan mesul olduğunu düşünmektedir. Rus hayranı yöneticiler ve onların dalkavuk yardımcıları, Kırgız halkı için endişe vericidir. Şayloobek Düyşeyev’e göre kendi halkını küçümseyen, onları diğer milletlerden aşağı gören her kim olursa olsun Kırgız değildir.

²⁵ Mankurt kavramı, Türk, Altay ve Kırgız efsanelerinde bahsedilen bilincini kaybetmiş köle olarak bilinir. Mankurtlaşma teriminin kökeni Orta Asya’ya kadar dayandığı bilinmektedir. Mankurt haline getirilmek istenen kişinin önce başı kazınır, ardından başına ıslak bir deve derisi sarılır ve elleri kolları bağlı bir şekilde güneş altında bırakılır. Deve derisi kurudukça gerilir. Gerilen deri, başı mengene gibi sıkar ve inanılmaz acılar vererek kişinin aklını yitirmesine neden olur. Böylece geçmişine, kimliğine dair tüm bilgileri silinen bir kişi bilinçsiz bir insan haline gelir. Ondan istenen her şeyi sorgusuzca yapacak bir köleye dönüştür. (Azap, 2013: 279-287)

²⁶ Sözlükteki karşılığı; “parıl parıl parlatmak; söz arasında kastedilen bir şeyi manalı olarak söyleme, açık söylememe, imalı konuşma” anlamları ile karşılanan telmih, edebî manada ise “herkesçe bilinen geçmişteki bir olaya, ünlü bir kişiye, bir inanca ya da yaygın bir atasözüne işaret etmek veya onu anımsatmak” anlamına gelir. (Baldane, 2014: 128-137).

2. ŞAYLOOBEK DÜYŞEYEV

2.1 Hayatı

Çağdaş Kırgız edebiyatının önemli isimlerinde Şayloobek Düyşeyev edinilen bazı kaynaklara göre 23 Şubat 1950²⁷ yılında Perşembe günü, Narın şehri At Başı ilçesinde dünyaya gelir. Başka bir kaynak ise 29 Şubat 1950²⁸ yılında doğduğunu paylaşır. İşçi bir babanın evladı olarak doğan Şayloobek Düyşeyev, üç yaşında iken babasını kaybeder. On üç yaşına kadar babaannesini tarafından yetiştirilir. Babaannesini de kaybettikten sonra ablası ve eniştesinin yanına yerleşmiştir.

1967 yılında Aça-Kayındı Kıştağındaki okulundan mezun olmuştur. 1968 yılında lise mezuniyetini alıp Sovyetler Askeri Birliğine teslim olmuştur. 1970 yılında askerden terhis olduktan sonra Çeniş Yolu (Yeniş Yolu) adlı gazetede düzeltmen olarak göreve başlamıştır. 1975 yılında buradaki işini bırakarak Kırgız Devlet Üniversitesi Gazetecilik bölümüne girdi. 1980 yılında üniversiteden mezun oldu. Edinilen başka bir kaynakta ise Şayloobek Düyşeyev Kırgız Üniversitesi Filoloji bölümünü bitirdiğini paylaşmaktadır. (Söylemez-Aşlar, 2018: 314) Narın bölgesinin “Narın Pravadası” isimli yerel gazetesinde 1980-1983 yıllarında muhabir olarak görev yaptı. Daha sonra bölge radyo televizyonu komitesinde redaktör olarak görev yaptı. 1983-1990 yıllarında toplam yedi yıl Toktogul Satılğanov Kırgız filarmonisi edebiyat bölüm başkanlığı görevinde bulundu.

1990-1996 yılları arasında Ala Too edebiyat dergisi bölüm redaktörlüğü ve Kırgızistan Madanayaty dergisi bölüm başkanlığı ve ardından 1996 yılından sonra Asaba gazetesinde muhabirlik ve redaktörlük görevlerinde bulundu. (Söylemez-Aşlar 2018: 314) Bu süre içerisinde Cetimen edebi dergisinde yayımcı, Kırgız medeniyet gazetesinde muhabir, Çabalekei Door gazetesinde baş yayımcı, Agım ve Alas gazetelerinde ise yayımcı yardımcısı olarak görev almıştır.

²⁷ <https://www.edekitap.com/sayloobek-duyseev/> 09.01.2022.

²⁸ [13743,sayloobekduyseevpdf.pdf](https://www.edekitap.com/sayloobek-duyseevpdf.pdf) 09.01.2022.

1987 yılında Kırgızistan Yazarlar Birliğine üye olmuştur. 1987'den beri SSCB Yazarlar Birliğinin üyesidir. 2005 yılından sonra Azatlık radyosu Kırgızistan bölümde yer almıştır. 2006 yılında ise Kırgızistan Cumhuriyeti Halk Şairi unvanının sahibi olmuştur. 2010 ve 2015 yılında Manas Ödülü ve 2016 yılında ise Cengiz Aytmatov Uluslararası ödülü verilmiştir.

2.2 Edebi Kişiliği

Şair ilk şiir külliyyatını 1985 yılında “Aptap (Güneş)” ismiyle yayımlar. Bu eserde yer alan şiirler genel hatları itibari ile tabiat şiirleridir. Şiirlerinde Ak Say yaylası, Toktogul şehri adeta bir doğa harikası olarak tasvir edilir (Söylemez-Aşlar 2018: 315). Şayloobek Düyşeyev’in “Aptap” isimli eserinde en çok dikkat çekici nokta olarak Toktogul ilçesi için yazdığı şiirler gösterilebilir. Toktogul ilçesi Kırgızistan’ın Celal-Abad ilindedir. Bir doğa harikası olan bu ilçe Şayloobek Düyşeyev’in şiirlerinde önemli bir yer tutar. Bu şiirler eserin “Çöp Çabık” adlı bölümde yer alır. Kırgızistan’ın tabiat güzelliklerini yüksek seviyede resmedebilen ilk şair Şayloobek Düyşeyev’dir. (Söylemez-Aşlar, 2018: 315)

Şayloobek Düyşeyev 1989 yılında “Süylöşköngö Çeyinki Söz” isimli ikinci eseri yayımlar. Eserin içinde yer alan şiirlerin teması çeşitlilik gösterir. Tabiat temalı şiirler yine bu eserin içinde kendisine yer bulur:

Taşının da toprağının da sınıfı yok,

Sadece yağmur şarkı söylüyor.

Ekin döktüğün ambarların yanı boş,

Ekip amirinin tanıdık sesi duyulmuyor...

Eserin içinde yer “Küz” isimli şiirinde tabiatın artık sessizleştiğinden ve artık yavaş yavaş sonbaharın etkisine girdiğinden bahsetmektedir. “Süylöşköngö Çeyinki Söz” isimli eserinde yalnızca tabiat değil artık farklı konularda işlemeye başladığını görmekteyiz. Sovyet Döneminin son yıllarında halkın yaşadığı sıkıntıları, devletle olan sorunlarını ve insanların dertlerini dile getirdiği şiirlere yer verir. Bu şiirler ise; *Köç*,

Şamal Ulup Özöndö, Calgızdık, Kar Tüşüptür, Çirkeyler'dir. Şair ilk şiirlerinde yer alan lirizm teması giderek azalır. Lirizm yerini halkın yaşadığı sorunlara, hayatın içinde olan olaylara, insanların sosyal yaşamdaki sıkıntıları ve durumlarına bırakır. Tema bakımında yaşadığı bu değişikliği şair “Belki, bu şiirler gerçekten benim istediğim dereceye ulaşamamış olabilirler” (Söylemez-Aşlar, 2018: 316) diyerek aslında durumu açıklamaktadır.

Cambeke'in gitarı gibi gönülde

Hayat bugün güzel göründü

Akşam yağmuru dikkat kesilip

Yakınlarda göremedim ölümü.

Hayat kısa yıllar delik,

Yaşayamazsın rahat edip,

Karnının doyduğu dünyada,

Devrilir günler göç açıp kapayınca kadar!

Köy hayatını çok sevdiği bilinen Şayloobek Düşşeyev eserin “Taştın Aldındaki Kün” isimli bölümünde şehir ve köy hayatını karşılaştıran şiirler yazar. Bu şiirlerde şehir hayatını sevmeyerek eleştirir. Düşşeyev için şehir; kuşların uçacak gökyüzüne, çocukları koşturup oynayacak kırlara sahip olmadığı yerlerdir. “Şehirde hiç at görmeyen çocukları hiç at görmemiş anne babalar yetiştirdiğine dikkat çeker. Şehirde yaşayan insanları da mermer mont, granit taştan etek giyen taşlaşmış kişiler olarak görür (Söylemez-Aşlar, 2018: 316)”. Sovyet yaşantısını şiirlerinde işlerken en çok ne köylü ne de şehirli olabilmiş, arada yozlaşmış insanlara eleştirilerini doğrultur.

Birimiz birimize

Baktı hep yan gözle

Gak ettik kuzgun olup,

Veya:

Altın

Altın

Altın diye

Taş toplayın

Cin çarpmış gibi kudurup

Nereye gidiyoruz yalanlarla?

1992 yılında “Kaydıgerlik (Umursamazlık)” adlı şiir kitabı yayımlanmıştır. Bu şiir kitabındaki şiirleri radyo ve televizyon programlarında uzun süre seslendirilmiştir. O dönem içinde toplumun eksik yanlarını, görmezden gelinen problemlerini dile getiren şair oldukça azdır. Düyşeyev bu eserinde tüm eksiklikleri ve hataları keskin bir dille eleştirmiştir. İnsanların değer yargılarını yitirişini, toplum içinde oluşan güvensiz ortamı, insanların en yakınlarına bile şüphe ile yaklaşması şiirlerinin ana temasını oluşturur. Komünist partiyi sert eleştirdiği için parti içindeki dostları tarafından yalnız bırakılır. Geçmişte ‘Ak’ olanlara ‘Kara’ diyen esasen komünist partisinin ta kendisidir. (Ükübayeva, 2012: 323)

Eserde yer alan “Kütüü (Bekleme)” , “Kel Süylöşölü” (Gel Konuşalım), “Esine Kel” (Aklını Başına Al), “Ene” (Ana), “Kıyanattık” (İhanet) isimli şiirlerinde ise; Kırgız halkının mankurtlaştırılması, Sovyet dönemi içerisinde yaşadığı güçlükler, yapılan asimile çalışmalarını işler. Bu şiirlerde milli duyguları uyandırıp, bir olmaya işaret eder.

2.3 Eserleri:

Aptap (Güneş), Süylöşköngö Çeyinki Söz (Söyleyinceye Kadarki Söz), Kaydıgerlik (Umursamazlık), Şamal (Yel), Tuz, Şam (Işık), Ağındılar, Eki Döönün Küröşü (İki Devin Güreşi), Arabadağı Ir (Arabadaki Şiir), Şaken Azgan, Kudaidın Toosu Kuladı (Tanrının Dağsı Devrildi), Taigülük.

3. ŞAYLOOBЕК DÜŞEYEV'İN ŞİİRLERİNİN TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI, ÇÖZÜMLENMESİ VE YORUMLANMASI

3.1 Ana Dilini Unutanlar

ЭНЕ ТИЛИН УНУТКАНДАР	Ana Dilini Unutanlar ²⁹
Чырмалышкан иштин да чатышы бар, Чындыктын да чыгышы, батышы бар. Чытырмандын кудайы пил эле эмес, Чымындын да жашоого акысы бар.	Birbirini saran işin de karışıklığı var, Gerçekliğin de çıkışı, batışı var. Çalılgın Tanrısı sadece fil değil, Sineğin de yaşamaya hakkı var.
Сайдындагы башталган башаты бар, Саяпкердин сактаган такасы бар. Өрөөндөгү кенедей өзөндүн да, Өз тилинде чардаган бакасы бар.	Nehrin de başladığı kaynağı var, Jokeyin de sakladığı nalı var. Vadideki küçük ırmağın da, Kendi dilinde vıraklayan kurbağası var.
Кыргызмын дейсиң мага, Кыйшактап бийлеп туруп, Кыргызмын дейсиң мага, Кыргызча араң сүйлөп туруп.	Kırgız'ım dersin bana, Kıvırtarak dans edip, Kırgız'ım dersin bana, Kırgızca zar zor konuşup.
Кыргыз эмес кыргызды жыдыткандар, Кылым кезген тарыхын унуткандар, Кыргыз эмес кыйшайтып калпак кийип, Кадыр-баркын калкынын куруткандар!	Kırgız değil Kırgız'ı yakanlar, Asırlık tarihini unutanlar, Kırgız değil kalpak giyip, Haysiyetini halkının kurutanlar!
Тил жоголбойт, жоголсо, жоголот дил, уулун дагы, кызың да жоголот, бил! Тил жоголбойт, жоголсо айланасың колу-бутсуз мунжуга тоголок бир!	Dil yok olmaz, Yok olsa, yok olur gönül, Oğlun da, Kızın da Yok, olur, bil! Dil yok olmaz, Yok, olsa dönersin Elsiz ayaksız kimsesiz bir sakata!
Калдайгандын баары эле канат эмес, Кабыландын баары эле Манас эмес. Калкын чанган, калкынын тилин чанган Кан болсо да кыргыздын баласы эмес.	Şahinlerin hepsi kanatlı değil, Kaplanların hepsi Manas değil. Halkını hor gören, halkının dilini hor gören Han olsa da Kırgız'ın evladı değil.
Мен азыр мисал кылып, Мурат деген жигит жөнүн айткым келет, Мурат минтчү:	Ben şimdi örnek olarak, Murat denen yiğidin adını söylemek isterim, Murat böyle dedi:

²⁹ <https://kmb3.kloop.asia/2009/02/19/shajloobek-d-jsheev/> (çalışmanın içerisinde bulunan tüm şiirler bu internet sitesinden alınmıştır.)

Эч кимге пайдасы жок түтүндөймүн, Эч кимге пайдасы жок Өсүп турган жүзүмдөймүн. Тууган эл, эмне кылам? Энемди түшүнсөм да, Эне тил дегенге мен түшүнбөймүн! Тууган эл, Туз-наныңа түкүрбөймүн, А бирок түшүнбөймүн, Ырынды, комузунду, чапаныңды, макалыңды. Түшүнбөймүн Кошойюңду, Бакайыңды! Тилим бар болгон менен Тил катып үндөй албай, Тилим бар болгон менен Дудук болдум, Өз тилимди тилмечсиз сүйлөй албай! Сыздатып жүлүнүңдү, Сындырып кабырганды, Жулдуруп канатыңды, Келатамын! Сен кимсиң? Сен дагы күнөөлүүсүн. Чоңсунбу, Кичүүсүнбү, Баласыңбы? Башка калктын тарыхын билген менен, Билбейсиң карыш турган Атбашы, Таласыңды! Билбейсиң сен, Манасыңды! А мени тааныгандар Мурат дешет. Паспортумда да Өмүралиев Муратмын мен. Ал эми досторум: Умуралиев Мурик дешет. Мурик эмес, Муратмын мен,	Kimseye faydası olmayan duman gibiyim, Kimseye faydası olmayan Yetişen üzüm gibiyim. Halkım, ne yaparım? Anamı anlasam da, Ana dil denileni ben anlamıyorum! Kardeşler, Tuzuna ekmeğine tükürmem, Ama anlamıyorum, Şarkısını, komuzunu, çapanını, Ata sözünü. Anlamıyorum Koşoy'unu, Bakay'ını! Dilim olmasına rağmen Dile gelip ses çıkaramadan, Dilim olmasına rağmen Lal oldum, Kendi dilimi tercümansız konuşamayıp! Sızlatıp iliğini, Kırıp kaburganı, Yoldurup kanadını, Geliyorum! Sen kimsin= Sen de suçlusun. Büyük müsün, Küçük müsün, Çocuk musun? Başka milletin tarihini bilmene rağmen, Bilmezsin eski Atbaşı³¹, Talas³²'ını! Bilmezsin sen, Manas'ını! Beni tanıyanlar Murat derler. Kimliğimde de Ömüraliyev Murat'ım ben. Fakat arkadaşlarım: Umuraliyev Murik derler. Murik değil, Murat'ım ben,
--	--

³¹ At-Başı, 8. yüzyıldan kalan harabeler üzerine kurulu tarihi bir ilçedir. 1917 Ekim Devriminden sonra Bolşeviklerin zulmünden kaçarak Çuy Vadisi yakınlarına gelen Kırgız halkı burada At-Başı ilçesine çok yakın Kara-suu bölgesine yerleşmişlerdir. Çok eski bir yerleşim yeri olması sebebiyle tarihi öneme sahiptir. Kırgızların önemli destan kahramanı Manas'ın, arkadaşı aynı zamanda önemli komutanlarından olan Koshoy'un buraya defnedildiği düşünülür. <https://tr.wikipedia.org/wiki/> Erişim Tarihi: 01.03.2022.

³² Talas şehri önemini adını verdiği Talas Savaşından alır. Talas Savaşı, kaynaklarda 751 yılında Kırgızistan sınırları içinde yer alan Talas Nehri yakınlarında, Abbâsî Devleti ve ittifak kurduğu Karluklar ile Çinliler arasında gerçekleşen ve yaklaşık beş gün sürdüğü düşünülen savaş olarak geçmektedir. Çin ordusunun yenilgisi ile sonuçlanmıştır. Karluklular bu savaş esnasında önemli rol oynamışlardır. <https://tr.wikipedia.org/> Erişim Tarihi: 01.03.2022.

Мен ошомун, Орустардын арасында – «дуракмын» мен, Кыргыздардын арасында – «келесоомун»!	Ben oyum, Rusların arasında –“aptalım” ben, Kırgızların arasında da “aptalım!
Тилим бар болгон менен Тил катып үндөй албай, Тилим бар болгон менен Дудук болдум, Өз тилимди тилмечсиз сүйлөй албай!	Dilim olmasına rağmen Dile gelip ses çıkaramadan, Dilim olmasına rağmen Lal oldum, Kendi dilimi tercümansız konuşamayıp!
Тууган эл, кечир мени, Туз-наныңа түкүрбөймүн, Энемди түшүнсөм да, Эне тил дегенге мен түшүнбөймүн! А бирок моюнума Алгым келбейт мен күнөөнү, Ал үчүн жалгыз гана мен эле эмес, Сен күнөөлүү, Сен күнөөлүү!	Halkım, affet beni, Tuzuna ekmeğine tükürmem, Anamı anlasam da, Ana dil denileni ben anlamıyorum! Ama üzerime Alasım gelmiyor ben bu suçu, Onun için sadece ben değil, Sen suçlusun, Sen suçlusun!
Ысыгыңа, Суугуна тоңбогондор, Бийманын жеп, ырыңды кордогондор, Кыргыз эмес кыргызды төрткө бөлүп Кылтыңдашып түлкүдөй жойлогондор!	Sıcağına, Soğuğuna donmayanlar, İmanına sövüp, şiirini hor görenler, Kırgız değil Kırgız'ı dörde bölüp Kırılarak tilki gibi gezinenler!
Бөрк ал десе башыңдан кан алышкан, Бөдөнөдөй бөжөңдөп жан багышкан, Эне тилин унутуп мансап үчүн Эх, канчалар маңкуртка айланышкан.	Vur deyince öldüren, Bildircin gibi büzülerek beslenen, Ana dilini unutup makam için Eh, niceleri mankurta döndüler.
Жыргагандын баары эле турмуш эмес, «Жылт» эткендин баары эле жылдыз эмес. Билебиз деп төштөрүн каккан менен Билбегендер өз тилин кыргыз эмес!	Eğlencenin hepsi de hayat değil, Parlayan her şey yıldız değil. Biliyoruz deyip göğüs germelerine rağmen Dilini bilmeyenler Kırgız değil!
Тил жоголбойт, жоголсо, жоголот дил, тукумун да, тууруң да жоголот, бил! Тил жоголбойт, жоголсо айланасың колу-бутсуз мунжуга тоголок бир! ³⁰	Dil yok olmaz, Yok olsa, yok olur gönül, Soyun da, Yurdun da Yok olur, bil! Dil yok olmaz, Yok olsa dönersin Elsiz ayaksız kimsesiz bir sakata!

³⁰ <http://erkindik.net/forum/topic/1014-> (01.01.2022)

Nazım çözümlmek oldukça zor bir iştir. Çünkü satır aralarındaki mesajı bulup çıkarmak için ciddi bir bilgi hazinesine ihtiyaç vardır. Ardından okuyucular nazımı dikkatli okuyarak o mesajları görmesi mümkündür. Ayrıca şiiri her yönü ile anlamak ve anlatmak çözümleyen için güçtür. Bu durumu Çağdaş Kırgız Şairi Şayloobek Düyşeyev'in şiirlerinde çok iyi anlaşılır. Şayloobek Düyşeyev, Kırgız şiiri için önemli bir isimdir. Sovyet Dönemi ve sonrasındaki Kırgız hayatının gerçeklerini ve aktüel meselelerini şiirlerinde konu edinerek dile getirmiştir. Yaşanılan dönemi tüm gerçekliği ile şiirlerinde işleyen Düyşeyev, düşüncelerinden ötürü arkadaşları tarafından yalnız bırakıldığını satır aralarında okuyucuya aktarmıştır.

Kırgızların, Ruslar tarafından sinsice mankurtlaştırılmasına şiddetle karşı çıkan şair, içlerinden makam ve mevki için çıkan közkamanlara da isyan eder. Milli duyguları ön planda tutarak Kırgız halkının gerçekleri görmesini ister. Dünya üzerinde var olmanın ancak kendini benliğinin farkında olmayla mümkün olduğunun bilincindedir. Esasen şairin tüm eleştirileri tamamen çirkinleşmiş Sovyet yaşantısıdır. (Aşlar, 2020:316)

“Ana Dilini Unutanlar” adlı şiir dil ve kimlik bilinci üzerine yazılmış, bir Kırgız gerçeği olarak dikkatleri üzerine çeker. Milli bilincin oluşumunda dil konusunun önemli yere sahip olduğunun farkında olan Şayloobek Düyşeyev Türkiye dışında Türk Dünyasında bu konuyu ele alması bakımında oldukça önemli bir yere sahiptir. Yıllarca Sovyet boyunduruğu altında yaşayan Türk toplumları hem dil hem de ahlaki ve kültür alanlarında bir değişime zorlanmıştır. Bu değişimlerin başında dil ve alfabe meselesi gelmektedir. Rus alfabesi ve dilinin etkisi ne yazık ki halen dahi günümüzde devam ettiğini görmekteyiz. İncelenen şiirde ise bu durumun açıkça ele alındığını ve sert bir dile eleştirildiği görülmektedir. Ömer Seyfettin “Yeni Lisana Dair” isimli yazısında “Her millet kendi lisanında yaşar” cümlesi aslında pek çok açıdan durumu açıklayan bir cümledir. Bir milleti yok etmeye aslında dilinden başlamak verebilecek doğru kararlardandır. Çünkü dilde o milletin; tarihi, ahlakı, kültürü, sanatı, gelenekleri ve görenekleri kısaca bir milleti millet yapan olguları yaşar. Milletler dili ile varlığını sürdürebilmiştir.

Şair şiiri iki katmanlı olarak kaleme almıştır. Şiiri bir bütün olarak incelediğinde ilk olarak Kırgızlar arasında bir dil bilincinin olmadığı anlaşılır. Şair bu durumdan son

derece şikâyetçidir. Şiirin ilk katmanında genel bir bakış açısına sahip olup ikinci katmanında şairin “Murat” adını verdiği bir karakterin özel ama genel manada tüm Kırgız toplumunun yaşadığı ortak sıkıntıdan bahsedilir.

Çalılığın Tanrısı sadece fil değil,

Sineğin de yaşamaya hakkı var.

Buradaki çalılık için genel anlamda Türk Dünyasının coğrafyası, özel anlamda ise Kırgızistan coğrafyası denebilir. Çalılığın Tanrısı “fil” dediği ise elbette Sovyetlerdir (Ruslar). En az filler kadar yaşama hakkına sahip olanlar ise Kırgız halkıdır.

Vadideki küçük ırmağın da,

Kendi dilinde viraklayan kurbağası var.

Yukarıdaki mısralarda ise yeryüzünde kurbağanın bile kendine özgü, anlayabildikleri bir dili olduğundan bahseder. Kırgız Türklerinin birbirini anlayabilecek, baba ile kızın, anne ile oğlun, dede ile torunun birini anlayamadıklarını, böyle bir lisandan mahrum olduklarını acı bir dille aktarmıştır.

Şair alt mısralarda “Kırgız ve Kırgızlık” kelimelerinin manası üzerinde durur. Halk kendisi için “Kırgız” dediğini ama Kırgız olmaktan bihaber olduğunu söyler. Kırgızca konuşamadıklarını, tarihini bilmediklerini, gelenek ve göreneklerini unuttuklarını sadece kalpak giyerek ben Kırgız’ım demekle olmayacağını dile getirir. Kırgızistan’da 2011 yılından beri her yıl 5 Mart Kalpak günü olarak kutlanılmaktadır. Beyaz keçenin üzerine çeşitli desenlerin çizildiği kalpak Kırgızların milli bir simgesi olarak görülmektedir. Cengiz Aytmatov’un kalpak için “Gökyüzünde aydınlık görsen yıldız diye bil, ak kalpak giyeni görsen de Kırgız diye bil” sözleri ile ülkesi için ne kadar önemli olduğunu bir kez daha vurgulamıştır.

Kırgızistan Sovyetler Birliğinin bir parçası olduktan sonra Kırgız dili ikinci planda kalarak Rusça resmi dil olmuştur. Bütün okullarda, basın yayın araçlarında, resmi dairelerde Rusça konuşmaya ve yazılmaya başlanmıştır. Sokakta dahi Rusçanın hâkimiyeti hissedilmektedir. Sovyet yatılı okullarında sürekli Rusça’ ya maruz kalan Türk çocukları kendi ana dilini unuttur hale gelmiştir.

Dil yok olmaz,

Yok olsa, yok olur gönül

Şair bu mısralarda dil bilincinden bahseder. Dilin öylece kolay kolay yok olup gitmeyeceği üzerinde durur. Dil ancak onu konuşan insanların gönüllerinde yer bulamazsa ona karşı olan sevgi azalırsa yok olup gideceğini söyler. Dilin olmazsa oğlun da kızın da yok olur yani bir geleceğin de yok olur gider. Kimsesiz, dilsiz, elsiz-ayaksız bir sakattan farkın olmaz diyerek gerçeği bir kez daha okuyucuya aktarır.

Şair şiirin devamında “gördüklerin seni yanıltmasın her kaplan bir Manas değildir” mesajını açıkça ifade eder. Görünenin arkasındaki görünmeyen manayı bulmak işin aslında vardır. Halkını hor gören, başka bir milletten aşağıda gören her kimse mevki makam sahibi de olsa Kırgız olamaz. Kırgız olmak sözde değil özde olmalıdır, şahinler kaplanlar sadece kabuktan ibarettir.

Şiirin ikinci katmanında şair, Kırgız gençliğini sembolize ettiği Murat isimli bir kahramanın ağzından şiiri devam ettirir. Şiirin bu bölümünde kahraman dil bilinci kaybının ardının da ortaya çıkan sorunlardan bahseder.

Anamı anlasam da,

Ana dil denileni ben anlamıyorum!

Murat ilk başta annesi ile konuşmaya çalışır. Lakin bu konuşma hayatının belki de en çok zorlandığı konuşması olacaktır. Çünkü annesi ile arasında ciddi bir dil farkı söz konusudur. Murat, Rus okullarında okumuş, Rusça eğitim almış, Rus kültürünün etkin olduğu ortamda yetişmiş bir Kırgız delikanlısıdır. Sürekli Rus diline maruz kaldığı için kendi ana dilini unutmuştur. Ona en yakın kişi annesini dahi anlayamaz duruma getirmiştir.

Anlamıyorum

Koşoy'unu, Bakay'ını!

Dilim olmasına rağmen

Dile gelip ses çıkaramadan

Dilim olmasına rağmen

Lal oldum,

Kendi dilimi tercümansız konuşamayıp!

Kendi atalarının sözünü, destanlarını kısacası kendi kültürünü sözlük olmadan, tercüman yardımı olmada anlayamadığı için oldukça üzgün olan Murat, doğru topraklara özür borcu olduğunu hisseder. İnsan ana dilini kaybedince o kültüre ait pek çok şeyini de kaybeder. Bunların içinde; bu dil ile yazılmış şiirlerini, şarkılarını, yanık türkülerini, halk hikâyelerini, destanlarını, efsanelerini kısacası o milletin duygularını kaybeder.

Üstelik Murat'ın ismi dahi bir karmaşıklık içindedir. İsmi “Ömüraliyev Murat” olmasına rağmen arkadaşları “Umuraliyev Murik” demektedir. Murik ismine karşı çıksa da yapabileceği fazla bir şey yoktur. Çünkü kendi toplumuna ve diline o kadar uzaktır ki sözlüksüz ve tercümansız anlayamamaktadır. Bu karmaşıklık içinde iki tarafa da ait olamama durumu söz konusudur, ne Rus olabilmiş ne de Kırgız olabilmiştir. Daha açık bir dil ile ifade etmek gerekirse aidiyet duygusundan yoksunluk vardır.

Murat bu durum karşısında yalnızca kendisini suçlamak istemez. Bu suçun ortakları; makam ve mevki için kendi ana dilini unutan mankurtlaşan halkıdır.

Vur deyince öldüren,

Bıldırcın gibi büzülerek otlakçılık yapan,

Ana dilini unutup makam için

Eh, niceleri mankurta döndüler.

Bazıları Sovyet Rejimine yaranmak için, bazıları mevki-makam için, bazıları ise sadece hayatta kalabilmek için Rus yanlısı, Komünist Partinin yanlısı gibi hareket etmek zorundaydı. Kendi kültürünü, kendi dilini bir kenara bırakarak unutulmaya mahkûm ettiler. Dil yok olursa soyun kurur, yurdun elinden kayıp gider. Şair manzumenin sonunda dil yok olursa Kırgızların da yok olacağını söyleyerek şiirini bitirir.

İncelenen bu şiir de şair Şayloobek Düyşeyev, dünyaca ünlü Kırgız yazar Cengiz Aytmатов'un Manas Destanında çıkartarak dünyaya tanıttığı “Mankurtluk” (Azap, 2013: 279-287) kavramı ile Prof.Dr. Rahmankul Berdibayev'in yine Manas Destanında gün yüzüne çıkardığı “Közkaman” (Berdibayev, 1996: 3) kavramlarına

dolaylı yollardan yer vermektedir. Közkamanlara; küçük yaşlarda vatanlarından kopararak yabancı bir dil ve kültür ile eğitilip daha sonra kendi vatanlarına birer ajan olarak gönderilen, milli bilincini kaybetmiş insanlara denmektedir.

Közkaman tabiri bizzat Manas destanında geçmektedir. Düşmanları Manas'ı yenemeyeceğini anlayınca onu öldürmesi için amcası Közkaman ve oğullarını Kırgız yurduna gönderir. Mankurtluk ve Közkaman arasındaki fark ise bilinçtir. Mankurtlar yanlış yaptığının farkında değildir ama Közkamanlar yaptıklarını kendi öz iradeleri ile yapmaktadır. Bu şiiirde ise bir Mankurttan ziyade bir Közkamanlık durumu vardır. Çünkü Murat hata ettiğinin farkında ve bilincindedir. Bu hatadan dönmek için yol aramaktadır. Közkamanlar istediği zaman o milli bilince ve kimliğe tekrardan sahip olabilir ama bu durum Mankurtlar için pek mümkün değildir. Mankurtlar geçmişe dair tüm bellekleri silindiği için tamamen arınmış bir bilince sahiptirler. Tamamen eskiden arındırılmış beyne ise yeni kültür, dil, değerler ve en önemlisi ise sadakat yüklenerek başka bir kimlik oluşturulur.

3.2 Parti İle Söyleşi

ПАРТИЯ МЕНЕН СҮЙЛӨШҮҮ	Parti İle Söyleşi
Компартия, Жүрөгү тазаларды талкалаган, Жүзүкара адамдарды Белет менен калкалаган Жалган беле? Сен неге унчукпайсың? Кечээ эле катарыңда чебеленип, Камгактай тегеренип, Жөтөлсөң жөтөлгөндөр, Тайысаң таягандар, Так үчүн, Бийлик үчүн Таманыңды өпкүлөп жалагандар, Бүгүн неге эл менен үндөшпөй, Эл менен сүйлөшпөй Колтугуна башын катып, Көздөрүн кыбыңдатып, Сөз менен жайкап турат?	Komünist parti, Kalbi temizleri tepeleyen, Yüzü kara adamları Yücelten Yalan mıydı? Sen niçin susuyorsun? Daha dün etrafına üşüşüp Kolayca etrafını saranlar, Öksürsen öksürenler Erisen eriyenler Taht için, İktidar için Tabanını öperek yalayanlar. Bugün niçin seslenemiyorlar? Halk ile konuşamıyorlar Koltuğuna başını sokup Gözlerini kırparak, Eveleyip geveliyorlar?

Şair Şayloobek Düyşeev'in 1992 yılında çıkardığı "Kaydıgerlik" isimli eserinde yer alan "Parti İle Söyleşi" şiiri; Sovyet Döneminin son yıllarında iyice gün yüzüne çıkmış tüm olumsuz negatif yönlerini ele aldığı bir eserdir. Toplumda yaşayan insanların kültürel değerlerini yitirşi, ahlakı değerlerin çöküşü, toplum içinde oluşan güvensizlik hali, insanların en yakınlarından dahi şüphe etmesi şiirin içindeki mesajlardandır.

Sovyetler Birliği iktidarı Kırgızistan'da Kasım 1917'de hüküm sürmeye başlamıştır. Çarlık Rusya'sını devirip yerine gelen Sovyet Hükümeti varlığını ilk olarak Sülüktü ve Kızıl-Kıya gibi sanayi işletmelerinin yoğun olduğu yerleşim merkezlerinde ardından ise Talas, Bişkek, Karakol ve Narın şehirlerinde göstermeye başlamıştır. (Aşlar, 2020: 111)

Komünist Partisi, Kırgız halkının sosyal yaşamı, medeniyet anlayışını, toplumun ahlaki yapısını ve ekonomik hayatını temelden değiştirecek yeni kararlar alarak ciddi değişimde bulunmuştur. Önemli ve köklü değişimler en çok medenî hayatta gerçekleştirilmiştir. Okuma-yazma oranının yükseltilmesi hedeflenmiştir. Eski medeni

hayata ait olan birçok olgu silinmiştir. Aydınlar yeni sisteme göre eğitilerek, halkın içinden yeni aydınlar çıkarılması beyin gücü ile beden gücü arasındaki farkı yok etmek, Marksist-Leninist anlayışı toplumun her katmanına yaymak istenilmiştir. (Aşlar, 2020:111-112)

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliğinin ilk hedefleri yeni hayatın toplum tarafından benimsenmesidir. Yeni usul ile eğitim alan Çağdaş Kırgız aydınları Sovyet Döneminin ilk yıllarında Sovyet Hükümetini ve Komünist Partisini destekleyecek eserler kaleme almışlardır. Sovyet'in ilk yıllarında Toktogul'un kaleme aldığı, ilk olarak 1919 yılında söylediği "Urmattaybız Lenindi" (Saygı Gösteririz Lenin'e) adlı eserinde yukarıda belirttiğimiz durum açık olarak görülmektedir:

...	...
<i>Kedeyler alıp berdiner</i>	<i>Fakirler siz aldınız</i>
<i>Kerimbaydan kegidim.</i>	<i>Kerimbay'dan öcümü.</i>
<i>Uşunçalık cırgatkan,</i>	<i>Bizi refaha erdiren,</i>
<i>Urmattayız Lenindi.</i>	<i>Lenin'i seviyoruz.</i>
	<i>(Artıkbayev, 2013: 68)</i>

Sovyet Komünist Partisi'nin ilk yıllarında oluşan bu sevgi şüphesiz Çarlık Rusya'sı Döneminde Kırgız halkının yaşadığı eziyet, gördüğü zulümdendir. Çarlık Döneminde çok fazla acı çeken halk tüm umudunu yeni kurulan hükümete bağlamıştır. Sovyet Hükümetinin ilk yıllarında yaşanan tozpembe bulutlar zaman içerisinde kapkara siyah yağmur bulutlarına dönüşmeye başlar. Gelenin gideni aratması çok uzun sürmemiştir. Sovyet Döneminde halk ciddi baskılar görmüş, insanlar arasındaki güven azalarak toplum içinde güvensizlik hâkim olmuştur. İnsanlar Komünist Partisine yaranmak için gerekirse en yakınlarını bile ihbar eder hala gelmiştir.

Komünist parti,

Kalbi temizleri tepeleyen,

Yüzü kara adamları

Yücelten

Yalan mıydı?

Toktogul Satılğanov ve Şayloobek Düyşeyev'in bu iki şiiri arasında yaklaşık olarak yetmiş üç sene vardır. İkisi de Kırgız olan şairler aynı devlet döneminde yaşamıştır. Toktogul Sovyet döneminin ilk şairlerinden, Şayloobek Düyşeyev ise son dönem şairlerindendir. Kurtarıcı, kahraman misyonundaki Sovyet Komünist Partisi, insanları kandıran kötülerin kazandığı, iyi insanların kaybettiği bir yalan mıydı sorusunu akıllara getirmektedir.

“Kalbi temizleri tepeleyen” mısrası Sovyet Döneminde katledilen binlerce Kırgız halkı ve aydınını işaret etmektedir. Sovyet siteminin yeni usul insan tipinin benimsemesine karşı çıkan onlarca hatta yüzlerce aydın korkunç bir trajediye maruz kalmıştır. En ağır işkenceler, yaşanması mümkün olmayan coğrafyalara sürgünler, hatta yargılanmaya gerek duyulmadan yapılan infazlar, ne yazık ki o dönem içinde yaşayan birçok aydının kaderi olmuştur. Repressiya³³ dönemi (baskı dönemi) olarak adlandırılan Türk Dünyasında korkunç aydın katliamlarının yapıldığı dönem insanlık tarihi için utanç verici bir dönemdir. “Yüzü kara adamları yücelten” iyiliğin, güzelliğin, merhametin ve vicdanın ayaklar altına alındığı, kötülüğün, vicdansızlığın yücelttiği bir dönemdir. Yaşanan tüm bu trajedilerin gerçekliği olmayan sadece bir yalandan ibaret olduğunu söylemektedir.

“Sen niçin susuyorsun?” mısrası aslında cevaplanması gereken bir sorudan ziyade bir isyan niteliğindedir. Neden bu kötülüğe susuyorsun, neden yapılan bu acımasız zulme sessiz kalıyorsun. Yaşanan bu baskı dönemi o zaman için insanları susmaya mecbur bırakıyordu lakin artık dönem değişti. Bu zamanda susmak belki de günahların en büyüğü olan yalana ortak olmaktır. Kur'an-ı Kerim Bakara Suresi 10. Ayette der ki *“Kalplerinde hastalık vardır. Allah da hastalıklarını arttırmıştır. Yalan söylemekte olduklarından dolayı, onlar için acı bir azap vardır.”* Kısa bir zaman içinde güç için, iktidar için, partiye yaranmak için insanlar birbirlerini eziyor, ayağını kaydırıyordu. Yine aynı insanlar şimdi bugün seslerini çıkaramıyor, kafalarını saklayarak gizlendiklerini düşünüyorlar.

³³ İnsanlar suç türüne göre cezalandırılarak haklarında hüküm veriliyordu; ya doğrudan öldürülmekte ya hapsedilmekte ya da kamplara gönderilmekteydi, Kırgızistan'da kızıl terörüne kurban gidenlerin sayısı kırk binler olarak ifade edilmektedir (Güngör, 2018: 270). O dönem içinde yaşayan Kırgız nüfusunun iki milyon kadar olduğu düşünülmektedir. Bu da 40 bin sayısı, nüfusun %2'si olarak tekabül eder. (Dilek, 2019: 45)

Halk ile konuşamıyorlar

Koltuğuna başını sokup

Gözlerini kırparak,

Eveleyip geveliyorlar?

Koltukta oturanlar, halkın derdini görmezden gelmektedir. Halkı ile iletişim kuramayan bir yönetim, halkın derdini anlayamıyorsa o toplum içerisinde ciddi sıkıntıların baş göstermesi kaçınılmaz olur. Şairin şiiri yazdığı yıllarda, nitekim Sovyet yönetimi altındaki halklarda problemler giderek artmaktaydı. Çeşitli halklardan “tek tip Sovyet insanı” yaratma düşüncesi son yıllarda yaşanan hadiselerden ötürü zedelenmiştir.

Aralık 1986 Alma Ata olayları, Azerbaycan-Ermenistan’ın Karabağ meselesi, 1989 Tiflis olayları, Özbek-Ahıska Türklerinin Fergana bölgesinde yaşadığı sıkıntılar ve Baltık devletlerinin SSCB’de ayrılma girişimleri yetmiş yıllık Komünist rejimle yönetilen Sovyet Yönetimini zayıflatan hadiseler olarak kayıtlara geçmiştir. (Şadıhanov, 2020:4-22) Ayrıca; sosyo-ekonomik sıkıntıların iyice derinleşmesi, Sovyetlerin dünya piyasasına ayak uydurmada yaşadığı zorluklar halkın giderek yoksullaşmasına neden oldu. Gorbaçov’un hem merkezde oluşan siyasi krizi hem de ekonomik krizi düzeltmek için atmış olduğu adımlarda başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Krizlerin giderek derinleşmesi Sovyet içinde bulunan halkların bağımsızlığını kazanmak için adımlar atmasına neden olmuştur.

Şair, halkın yaşanan bu sıkıntılarla mücadele ederken Komünist Partisinin olaylara sessiz kalmasına içerleyerek duruma sessiz kalmamıştır. “Parti İle Söyleşi” şiiri aslında dönem içinde Komünist Partisinin bekleneni karşılamaması ve insanları koca bir yalanın ve korku imparatorluğuna hapsetmesine bir başkaldırı niteliğindedir denebilir.

3.3 İhanet

КЫЯНАТТЫК	İhanet
Кыргыз жери	Kırgız toprağı
Кыргызча эмес,	Kırgızca değil,
Малиновка, Калиновка, Ивановка,	Malinovka, Kalinovka, İvanovka
Кыргыз жери кыргызча эмес,	Kırgız toprağı Kırgızca değil,
Заготзерно, Ново-Российка, Молозавод,	Zagotzerno, Novo-Rosiyka, Molozavod.
Кыргыз жери кыргызча эмес,	Kırgız toprağı Kırgızca değil,
Михайловка, Ключевка, Конезавод!	Mihaylovka, Kluçevka, Konazavod!
Кыргыз жери	Kırgız toprağıм
Кызың жокпу?	Kızın yok mu?
Кыйналып турганыңда кырчооңдо	Zorlandığında etrafında
апалаган,	Dönen.
Кыргыз жерим	Kırgız toprağıм
Балаң жокпу,	Evladın yok mu?
Башыңа иш түшкөндө аталаган?	Başına iş geldiğinde yardıma koşan.
Кыргыз жерим,	Kırgız toprağıм
Атың жокпу,	Adın yok mu?
Атың кана,	Hani adın?
Ата-бабаң калтырган,	Atalarının bıraktığı,
ата-бабаң?!	Atalarının!?

Yeryüzündeki her milletin kendi varoluş mücadelesi ve kaderi birbirinden farklıdır. TDK'nin millet kavramı tanımı şu şekildedir: “Çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu, ulus.” TDK'nin yapmış olduğu bu tanıma göre aynı coğrafyada yaşamış insanların ortak noktası bir milletin parçaları denebilir. Milli Ruh ve Milli Kimlik ise bu parçaların birleştirici unsurudur. Milli; millete ait olan, millete özgü, milletle ilgili tüm unsurları kapsayan bir anlama sahiptir. (Aşlar, 2020:109)

Devletler, kendi milli benliğini şekillenmesinde ve gelişmesinde en önemli görevi o milletin aydınlarına verir. Milli bilincin oluşmasında büyük hizmet veren aydınlar halk ve devlet arasında kimi zaman köprü görevi görür. Topluma milli bilinci ve kimliği aşılamanın en etkili yolları edebiyat ve sanat alanında gerçekleşir. Toplum okuduğu veya sanatın herhangi bir alanında hissettiği milli duyguların etkisinde kalması muhtemeldir.

Kırgız Milli Edebiyatının ortaya çıkış sürecine ve oluşumuna bakıldığı zaman Sovyet Birliği rejiminin etkisini görmemiz mümkündür. Sosyalist realizm ilkesi sınırları içerisinde tutulmuş bir sanat ve edebiyat anlayışı oluşturulduğu görülmektedir. Marksist ideolojiye ve felsefesine dayanan Sosyalist realizm ilkesi doğrultusunda şekillenmiş bir milli edebiyat ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Sovyet yönetimi hayatın her alanında sıkı kontrolde olduğu gibi edebiyat alanında da baskıcı bir tutum izlemiştir. Kendi milli ve manevi konularını kaleme almak isteyen Kırgız aydınları özellikle 1937-1939 yılları arasında çok ciddi sıkıntılar yaşamış hatta katledilerek yaşamlarına son verilmiştir. (Aşlar, 2020:110)

Şair Şayloobek Düyşeyev'in 1992 yılında yayınladığı "Kaydıgerlik" isimli eserinde yer başka bir şiir ise "Kıyanattık" (İhanet) isimli eseridir. Şair Kaydıgerlik isimli eserinde yazmış olduğu "Kütüü, Kel Süylöşölü, Kayıngerlik, Esine Kel, Ene, Kıyanattık" gibi şiirlerinde Kırgız halkının Sovyet Döneminde yaşadığı sıkıntıları, halkın mankurtlaştırılmak için yapılan çalışmaları eleştirir ve şiirlerinde açık bir şekilde bunlara karşı çıktığı belirtir. Kıyanattık (İhanet) isimli şiirde ise yer isimlerinin Kırgız isimleri ile değil de Rus isimleri ile adlandırılmasına şiddetle karşı çıkar.

Kırgız toprağında Rusça isimler verilmesi, milli bilincin oluşumunda ne yazık ki ciddi hasarlar oluşturur. Şair şiirin ilk mısralarında "Kırgız toprağı, Kırgızca değil, Malinovka, Kalinovka, İvanovka" . Malinovka; Belarus'da ya da diğer bir ismi ile Beyaz Rusya'da yer alan bir ilçenin ismidir. Coğrafi olarak Belarus'un tam ortasında kalan ilçe Minsk³⁴ şehri de yer alır. Minsk şehri II. Dünya Savaşı sırasında neredeyse yok olacak kadar büyük bir hasar almıştır. Kalinovka ise Rusya'nın Kursk Oblastı'na bağlı Khomutovsky Bölgesi'nde kırsal bir bölgedir. Ukrayna'nın yaklaşık olarak on bir kilometre doğusunda yer alır. Kalinovka kentinin başka önemli bir noktası ise Sovyet Komünist Partisinin birinci sekreteri Nikita Kruşçev'in burada doğmuş olmasıdır. Kruşçev acımasız kişiliği ve Stalin'e karşı beslediği sadakati ile II. Dünya Savaşı sırasında Ukrayna'da önemli görevleri başarmıştır. Stalin'e beslediği bu sadakat 1958 yılında üstlendiği başbakanlık görevine kadar devam etti. Göreve geldikten sonra Stalin ismini taşıyan binlerce mahalle, köy, şehir ismini değiştirdi, Stalinizmi yerden

³⁴ Minsk şehri 1918 yılında Balerus Cumhuriyet'in başkenti olarak kabul edilmiştir. 2. Dünya savaşı sırasında kent büyük bir zarar görerek yok olma aşamasına geldi. Savaşın ardından yıllarca toparlanmaya çalışan kent daha sonra yeniden inşa etme süreci başarılı bir şekilde gerçekleştirdi (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Minsk> Erişim Tarihi 20.02.2020).

yere vurdu hatta Komünist Partisinin 20. Kongresinde Stalin'in portresini dahi parçaladığı bilinmektedir. Başbakanlık yaptığı zaman diliminde halkın sempatisini kazanmayı başardı. İnsanların yaşadığı ekonomik sıkıntıdan az da olsa kurtarmayı başaran Kruşçev, Sovyet Ekonomisini savaştan sonra hızlıca toparlayabildi.

Şair Kırgızistan topraklarına verilen bu Rus isimlerinin aslında Kırgız halkının gizlice, sinsice mankurtlaşmasını ve artık bunun fark edilmesinin zamanın geldiğini açıklar. (Aşlar, 2020:126) Mustafa Kemal Atatürk bir konuşmasında; “Milli his ve dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir” demiştir. Milli Edebiyatın önemli isimlerinden Ömer Seyfettin ise “Yeni Lisan” isimli ünlü yazısında “ Her millet kendi lisanında yaşar. Lisan, vatan kadar mukaddestir” (Seyfettin, 1999: 15) sözleriyle bir milletin ana dili hakkındaki düşüncelerini belirtir. Dil milleti birleştiren, milli bilincin oluşmasında en önemli etkenlerin başında gelir. İncelenen bu şiirde ise Şair Şayloobek Düyşeyev milletini milli bilince sahip olmamakla itham eder. Çünkü her yer Kırgız isimleri ile değil Rus isimleri ile doludur. Kırgız toprağındasın ama Kırgız Türkçesinin etkisinden daha fazla Rusçanın etkisini hissetmektesindir. Bu durum Kırgız milleti için büyük bir tehlike oluşturmaktadır. Dilini kaybeden toplumların yavaş yavaş kendi benliğini kaybettiklerine şahit oluruz. Başka bir devletin boyunduruğu altına girmesi kaçınılmaz olur. Eğer daha fazla Kırgız isimleri kullanılmazsa “Mihaylovka, Kluçevka, Konazavod” gibi isimler tüm Kırgızistan’da etkisini giderek artıracığına kesin gözüyle bakılmalıdır.

Kırgız toprağım

Kızın yok mu?

Zorlandığında etrafında

Dönen.

Kırgız toprağım

Evladın yok mu?

Başına iş geldiğinde yardıma koşan

Yukarıdaki mısralarda Kırgız milletin aile yapısını da görmek mümkündür. Kırgız Türkleri çok eski dönemlerden beri soyun devamı için “aile küçük memlekettir” diyerek aile hayatının önemini vurgulamışlardır. Kırgız Türkleri için aile bağı çok önemlidir hatta kutsal olarak kabul edilir. Kırgızlar için çocuk, evlat sahibi olmak çok

önemlidir. Aile için çocuk anne-babanın yansımasıdır. Kırgızlar çocuksuz eve; *”balaluu üy bazar, balası cok üy mazar”* (çocuklu ev pazar, çocuksuz ev mezar) (Dıykanbayeva, 2011: 183) kullandıkları atasözü ile aile içindeki çocuğun önemi anlatmaktadır. Çocuksuz ailelerde erkek soyunu devam ettirmek için gerekirse eşinden bile boşanabilir. Kırgızlar için boşanmaya baş neden bu olarak gösterilir. Çocuğu olmayanlar; *”ben ölürsem kim ağlar, kim beni yoklar”* (Dıykanbayeva, 2011: 183) cümlesiyle üzüntülerini dile getirirler. Çocuk demek aile için gelecek demektir. Ailenin geleceği ise memleketin geleceği ile doğru orantılıdır. Gelecek nesiller milletin devamını sağlayanlardır. Kız evlat vefadır, anne-babanın en büyük yardımcısıdır, ailenin kanadıdır, vakti saati geldiğinde uçandır. Erkek evlat ise ailenin geleceği, soyunu devam ettirecek neslidir. Farklı bir deyiş ile erkek çocuk babanın adını alarak aileyi çoğaltmak genişletmek ile görevli, kız çocuklar ise halk ilişkilerini güçlendirmekle sorumludur. Hatta *”Tamaktı daamduu kılğan tuz, alıstı cakın kılğan kız”* (Yemeği lezzetli yapan tuz, uzağı yakın yapan kız) atasözü bile mevcuttur. (Dıykanbayeva, 2011:193)

Şairin “kızın, evladın yok mu” sorusu aslında milletini Rus boyunduruğundan kurtaracak evlatlar aramasıdır. Yürütülen bu sinsi mankurtlaşma hareketine ancak Kırgız evlatları son verebilir. Gelecek nesiller kendi kültürüne, kendi benliğine sahip çıkmalıdır ki Kırgız nesli devam edebilsin. Burada belki de satır arasına gizlenmiş en önemli nokta ise Kırgız gençlerine “Milli Bilinci” oluşturmaktır. Eğer yeni gelen nesillere bu şuur aşılalmazsa ileride bir kimlik karmaşasının çıkması muhtemel dâhilindedir. Bu şuur gençler nasıl aşılabilir? Sorusunu akıllara gelir. Bir milletin geleceğini inşa etmek için evvela geçmişin temel alınması gerekir. Bir toplumu milli bir ruh kazandıran, milleti millet yapan bazı kaideler vardır. Bu kaidelerin en temeli de tarih bilincini oluşturmaktır. Tarih bilinci bir ülkeyi ayakta tutan en önemli yapı taşından biridir. Milli ve ahlaki duyguları gelecek nesillere aktarmak doğru bir tarih bilinci oluşturmaktan geçer. Tarihini doğru bilip, özümsemiş genç nesil başka bir milletin kendi için uydurduğu tarihin yanlış olduğunun da farkındadır. Kırgız gençleri, ancak Kırgız tarihinin, özünü doğru öğrenip, özümserse mankurtlaşmadan, kendi özünde özgürce yaşayabilir.

Kırgız toprağım

Adın yok mu?

Hani adın?

Atalarının bıraktığı,

Atalarının!?

Yukarıdaki mısralarda şair aslında geçmişten gelen bir mirastan söz etmektedir. Bu miras ise Kırgız atalarının, Kırgız gençlerine bıraktığı şanlı Kırgız ismidir. Kırgız ismi ilk kez İÖ 201 yılında Çin kaynaklarında söz edilir. Yenisey yataklarında ve Sayan dağları yamaçlarında izole bir hayat sürdüklerinden bahsedilir. (Bozkurt, 1999:585) Çin kaynaklarından sonra MS.735’de Orhun Yazıtlarında geçmektedir. Kırgız sözü Göktürk yazılı metinlerinde “kırkız” ifadesi ile kullanılmıştır. Bazı aydınlar bu sözü kır ve giz kelimelerinden yola çıkarak “kırlarda gezen” anlamında kullanmışlardır. K.İ. Petrov’a göre ise Kırgız “kırmızı” sözünden gelmektedir. “kırmızılar, kırmızı adamlar” anlamındadır. (Bozkurt, 1999:585) Ünlü bilim adamı Radlov, Yenisey ve Orhon yazıtlarına dayanarak Kırgız isminin “kırk” ve “yüz” yani “kırk+yüz” sayılarından meydana geldiği ve kırk grup anlamına geldiğini söylemektedir.³⁵ Önemli Türkolog Zeki Veli Togan ise “Kırk-er” fikrini ileri sürmektedir. Genel yapılan tasniflere bakarsak Kırgız isminin kırk sayısı ile bağlantılı olduğu kanısına varmak yanlış olmayacaktır.

Kırgız nesline atalarından kalan bu şanlı miras sadece bir isim değil aynı zamanda koca bir tarihi geçmiştir. Asya’nın en eski milletlerinden olduğu tarihi kaynaklarla (Çin kaynakları ve Orhun Yazıtları) ispatlanmıştır. Böylesi büyük bir tarihe sahipken Rusların ve Rus dilinin boyunduruğunu kabul etmek kendi özüne ihanetten başka bir şey değildir. Şair, Kırgız topraklarına verilen Rus isimleri milletine yapılan en büyük ihanet olarak görmektedir. Yeni neslin atalarının bıraktığı mirası sahip çıkması ve koruması gerekmektedir.

³⁵ <https://islamansiklopedisi.org.tr/kirgizlar> Erişim Tarihi: 22.02.2022.

3.4 Biшкек

БИШКЕК	Biшкек
Бишкек, Бишкек... Билбегенге биздин шаар,	Biшкек, Biшкек... Bildiğin bizden Şehir,
Бирге - чылбыр, экисине - тизгин шаар.	Birlikte yulara takılan dizgin şehir
Бир карасаң калдай каалга, кан сарай,	Bir hastalıktan kaçan, kan saray
Бир карасаң кара баткак, мискин шаар.	Bir hastalıktan kara çamur, tembel şehir
Көдөөсү көп, көр-жер тарткан көлүк шаар,	Sırpençe hastalığı çok gör yeryüzü ile vasıta Şehir,
Көздүү жактан келип түшсөң "өлүк" шаар.	Gözün kenarından düşersen "öldün" Şehir.
Байкушуна - базар, мазар, баш паанек,	Yoksul-Pazar, kutsal yer, korunaklı mekân,
Байларына - байлык, айлык, өрүкзар.	Zenginlerine, servet, maaş, kayısı,
Милийсасын тизип алып таңактап,	Polisler dizildi ve kavradı,
Бир көчөсүн жууп-жуктап, ардактап.	Bir sokak yıkar ve hürmet gösterir.
Өйүз-бүйүз эл шыкалган ал жерден	İnsanların gelip gittiği bir yer
Өкмөттүк колонна өтөт дардактап.	Hükümet anıtı için sevinç duyarsın
Миң көчөсүн жылда жамайт жырыйган,	Her yıl binlerce cadde asfaltlanıyor
Маршрутка көп, машина көп чымындан.	Çok güzergâh, çok araba,
Үйгө барып чөнтөгүндү аңтарсаң,	Evine sığınıp ceplerine bakarsan,
Колу чыгат МАИлердин шымындан.	Trafik polisinin eli pantolonundan çıkıyor.
"Артис тамдар" салынганы салынган,	"Sanatçı evleri" inşa edildi,
Антсе деле шаар болуудан жаңылган.	Yine de şehir olmak bir hataydı.
Белден өйдө келе бакан кыштактар,	Belden yukarı bakan kışlaklar,
Белден ылдый ала бакан айылдар.	Belden aşağı bakan köyler.
Уркуюшуп арасынан муз-кардын,	Koşturmalar arasında buz ve kar
Варикозу сыяктанып буттардын.	Varisli damarlı bacaklar gibi.
Ташын-кумун тээп салып асфальттын	Taşın-kumun hep asfalt
Тамырлары качып барат дубдардын.	Kökler meşelerden kaçır
Тиштериндин баары металл коронка,	Bütün dişleri metal krondan.
Бишкегиндин баары бензоколонка.	Biшкеk'te her şey bir benzin istasyonu.
Азыр бул шаар махабаттын шаары эмес,	Şimdi bu şehir aşk şehri değil
Бир жиндинин колундагы воронка.	Bir delinin elinde bir huni.
Ээсиз үйүн кытайларга толтурган,	Evsiz evini Çinlilerle doldurdu
Эри да жок, эли да жок кол сунган.	Ne kocası ne de halkı elini uzattı.
Бишкек мага кемпир болуп элестейт	Biшкеk bana yaşlı bir kadını hatırlatıyor
Эски-ускусун сатып бурчта олтурган...	Köşede oturup eski şeyler satan...

Bişkek, Kırgızistan'ın başkenti aynı zamanda modern manada ülkeyi teşkil eden ilk şehridir. Tanrı Dağlarının kuzey bölgesinde Çuy vadisinin, Alamedin ve Alarça nehirlerinin arasında denizden 750 m. yükseklikte kurulmuştur. Oktyaber, Birdir-Birmayıs, Lenin, Sverdlovskiy isimleri ile toplamda dört tane rayonu (ilçe) vardır. Bişkek ismi bazı metinlerde; Pişpek veya Frunze olarak da geçmektedir. Frunze ismi, Bolşevik ihtilali sırasında önemli görevler üstlenen Sovyet'in askeri önderlerinden olan Mihail Frunze'nden gelmektedir.

Bişkek şehrinin ismi hakkında pek çok efsaneler bulunmaktadır. Hakkındaki efsanelerden biri ise şöyledir: Kazak Hanı Albılay'a cesurca karşı koyan Pişpek isimli askerin ölümünün ardından bu bölgeye defnedilmiştir. 1825 yılında Hokand Hanlığının hâkimiyetine geçen bölgede bu cesur askerin ismine hürmeten Pişpek isimli bir kale yapılmıştır. Başka bir efsanede ise; Pişkûh ya da “Şanslı Şehir” diye anılması Tanrı Dağlarının zirve noktasına yakın bir yere Pişpek'in defnedilmesinden dolayıdır. Zirvedeki bu mezar yeri Kırgızlar için Kutsal olarak kabul edilmiştir. Rus kaynaklarında ise Bişkek adı ilk kez 1847 yılındaki bir raporda Pişpek olarak zikredilmiştir³⁶.

Bişkek'teki taş binaların çoğu 1885 ve 1887 yılındaki depremlerde yıkılmıştır. Sovyetler Birliği döneminde binalar genel olarak üç katlı inşa edilmiştir. Bişkek, geniş yolların, mermer devlet yapılarının ve Sovyetler Birliği döneminde inşa edilmiş apartman bloklarının bir arada bulunduğu adeta bir satranç tahtası düzeninde kurulmuş bir şehir olarak dikkat çekmektedir³⁷.

Bişkek Kırgızistan için başkent olmanın yanında kutsal bir değere sahiptir. Kırgızların beşte biri Bişkek kentinde yaşamaktadır. Bu da yaklaşık olarak bir milyon Kırgız vatandaşına tekâmül eder. Kenti Çarlık Döneminden başlayarak devam eden yapılandırma hareketi Sovyet Döneminde hızlanmıştır. Birçok su kanalı ve yeşillendirilme çalışmaları yapılmıştır. En büyük çabayı ise Aleksey Mihayloviç Fetisov göstermiştir. Bu çalışmalar neticesinde Bişkek uzun yıllardır Türkistan coğrafyasının en yeşil şehirlerinden biri olarak dikkat çekmektedir.

³⁶ <https://islamansiklopedisi.org.tr/biskek> Erişim Tarihi: 01.03.2022.

³⁷ <https://tr.wikipedia.org/> Erişim Tarihi: 01.03.2022.

Şair Şayloobek Düyşeyev “Bişkek” isimli şiirinde okuyuculara üstü kapalı mesajlarını satır aralarında vermektedir. Şiir “Bişkek” şehrini anlatıyor gibi dursa da asıl anlatılmak istenen şehrin içinde yaşayan halkın durumudur. Şiirin genel yapısı itibari ile olumsuz bir hava hâkimiyeti söz konusudur. Şehir de maddiyat açısından bir yükseliş vardır. Şehir hayatının getirmiş olduğu refaha Kırgız halkı çabuk alışmıştır. Lakin halkın refahı ve maddiyatı yükselirken aynı orantıda maneviyatı ve ahlaki açıdan değerleri çökme eğilimine geçmiştir. Zenginler servetine servet katmış, halk yüksek maaş almaya başlamıştır ama insanlar bu gelirin kaynağını kendi benliklerinden karşıladıklarının farkında değildir. Halk milli kimliğini ve bilincini yitirmeye başlamıştır.

Her yıl binlerce cadde asfaltlanıyor

Çok güzergâh, çok araba,

Günümüz dünyasında şehirleri medeni yapan en büyük araçların başında yolların konforu ve ulaşım araçlarının rahat ve güvenli bir ulaşımı insanlar için sağlayabilecek durumda olmasıdır. Asfaltlar, şehirlerin konforu için oldukça önemli bir yere sahiptir. Asfalt çoğu zaman şehirlere medeniyeti getiren bir araç olarak görülmüştür. Bişkek’te ise her yıl binlerce cadde asfaltlanmakta, ulaşım araçları çoğalmakta, yollar insanlar için oldukça konforlu hale gelmeye devam etmektedir. Ancak bu durum sanıldığı kadar iyi olmamaktadır. Gelişim yalnızca maddiyatta kalarak insanların maneviyat ve değer algıları ikinci planda kalmıştır. Bu durumda ne yazık ki değerlerin yozlaşmasına zemin hazırlamaya başlamıştır.

Evine sığınıp ceplerine bakarsan,

Trafik polisinin eli pantolonundan çıkıyor.

Yukarıdaki iki beyit Sovyet Döneminden beri Türk halklarının yaşadığı ortak bir sıkıntı üzerinde durmaktadır. Rüşvet konusu Türkistan coğrafyasında Sovyet Döneminden beri yaşanan oldukça can sıkıcı bir durumdur. Rüşvet, haraç ve yolsuzluk bir milletin ahlaki açıdan çöküşünü gösteren önemli kanıtlardır. Bişkek’te ise ne yazık ki bu durum hâkimiyetini göstermektedir. Şair trafik polisinin yani bir kamu görevlisi halktan rüşvet aldığını, insanların evinde dahi elinin halkın cebinde olduğunu söylemektedir.

Belden yukarı bakan kışlaklar,

Belden aşağı bakan köyler.

Bu mısralarda ise Bişkek coğrafyasına dair bilgiler edinmek mümkündür. Şehrin yaklaşık olarak otuz kilometre uzağında, Tanrı Dağlarının bir uzantısı olan Ala Dağları bulunmaktadır. “Bel” tabiri burada dağ sırtları anlamına gelir. Dağ sırtlarından yukarı bakıldığında kışlaklar, aşağı bakıldığında ise köyler görünmektedir. Bu bilgi aslında bize eski Kırgız hayatına yapılan bir hatırlatma diyebiliriz. Kırgızlar bilindiği üzere çok uzun yıllar boyunca konar-göçer bir yaşam tarzına sahiptirler. “Kışlak” kelimesi konar-göçer yaşamına ait bir kelime olup eski yaşama dair Kırgızların öz kimliğine bir hatırlatma yapılmıştır. Şehirleşme ile konar-göçerlik birçok Kırgız’ın hayatında artık geçmişte kalmıştır.

Taşın-kumun hep asfalt

Kökler meşelerden kaçır

Artık eski Bişkek’ten eser yoktur. Her yer asfalt olmuştur. Asfalt burada yozlaşmanın sembolüdür. Şehrin asfaltlanması aslında yozlaştığını, kendi milli kimliğinin üstünde kara bir örtü serdiğinin göstergesidir. Eğer bir ağaç kökünü unutursa gövdesinin de kesilmesi an meselesidir. Şair Şayloobek Düyşeyev’de Kırgızların kendi köklerini unuttuğunu, tutunacak dallarının olmadığından yakınmaktadır.

Manzumenin geneline baktığımız zaman şairinin Bişkek’in şuna ki halinden memnun olmadığını anlamamız mümkündür. Şehir artık çok farklıdır, eskiye dair hiçbir şey kalmamıştır. Aslında burada anlatılmak istenen tam anlamıyla şehir de değildir. Gerçek anlam şehrin içinde yaşayan Kırgız halkıdır. Kırgız halkının, kendi kimliğinin üstüne kara bir örtü örterek üstünü kapatmasıdır. Şair, Bişkek şehri üzerinden Kırgız halkının kimliğini yitirerek yozlaştığını, ahlaki ve değerlerini bir kenar bırakarak unuttuklarını söyler. Şayloobek Düyşeyev’e göre; kendi benliklerini yitiren toplumlarında yeryüzünden silinip gitmesi de yakın olacaktır.

3.5 Güz

KYZ	Güz
Учат сенин жүрөгүңө каргалар, шамал илкип барат аста аңыздан, көпкөк бойдон түшүп калган алмалар көз жашындай – эң акыркы агызган.	Uçar senin yüreğinde kargalar, Rüzgâr yavaş yavaş iner aşağı anızdan, Masmavi düşen elmalar Gözyaşı gibi en son damlası.
Ташыңдын да, талаандын да табы жок, тамды чертип жамгыр гана ыр ырдайт, эгин төккөн кампалардын жаны бош, бригадирдин тааныш үнү угулбайт.	Kayanın da toprağının da esenliği yok Cama vuran yağmur, sadece şarkı söyler, Ekin dökülen kilerin etrafı boş, Ustabaşının tanıdık sesi duyulmuyor
Чатырына чыгып алып үйлөрдүн, тоону тиктейт, тиктейт, тиктейт морулар, жалгыз бактын жанындагы жүргөн ким - жалбырагы кулап жерге колунан?	Evlerin çatılarına çıkıp, Sıra dağlara uzun, uzun, uzun bakıp, Yaprağı dalından düşen Bir ağacın yanındaki yürüyen kim?
Сен белең, күз бутагындан үзүлгөн, өңдөн азып күттүң кимди мынчалык, бороон боздоп кыш кирдиби түшүңө, чана тарткан көрдүңбү аяз зыркаарын?	Sen galiba, yaz dalından ayrılıp Bitkin bitkin kimi bekledin bu kadar? Boran esti kış girdi mi düşüne, Kayık kayan gördün mü soğukta?
Бакыт, сүйүү, чарчоо синген жолуна баштагыдай жакпайт эми үптү күн, аял өңдүү бошоп турган боюнан аялуу да, аруусун да күз бүгүн...	Mutluluk, aşk, yorgunluk sinmiş yoluna Eskisi gibi hoşuma gitmiyor sıcak gün Gebe bir kadın gibi Bugün hem acınacak hem de güzelsin...

Bu çalışmada en çok dikkat çeken noktalardan biri de Şayloobek Düyşeyev'in; aynı isim ve benzer konularda şiirlerinin temasını oluşturmasıdır. Özellikle; güz, yağmur, milli kimlik, geçmişe karşı duyulan özlem ve hayallerine yer verdiği konular oldukça fazladır. Bu durumunun tesadüfı olmayarak bilinçli bir şekilde yapıldığını düşünmek yanlış olmayacaktır. Şair bu konuları sıkça ele alması ve bu doğrultuda eser vermesi düşüncelerini vurgulamak adına olduğunu söyleyebiliriz. Şiirler, ne kadar konu ve isim olarak birbirlerine benzese de aslında her biri farklı ve kendi içinde ayrı temalar oluşturan eserlerdir. İncelenecek olana bu şiirde yine aynı isimle yer alan ilerde işlenecek olan “Güz” isimli şiirden farklı bir anlatımı ve mesajı olan bir eserdir.

Uçar senin yüreğinde kargalar,

Rüzgâr yavaş yavaş iner aşağı anıdan³⁸,

Şiirin ilk mısrasında okuyucuyu bir karga motifi karşılamaktadır. Kargalar; parlak ve siyah tüylere sahip hayvanlar olarak bilinir. Ötücü kuşların en büyüklerinden olan kargalar, kuzey yarım küresinin her coğrafyasında görülebilen bir türdür. İnsanla kolay iletişim kurabilmesi ve alışması bakımından ruhsal yetenekleri oldukça gelişmiştir. 11. ve 16. Yüzyıllarda Orta Türkçe döneminde anlam kötüleşmesi yaşayarak “beddua etmek, incitmek, kırmak, lanetlemek” anlamlarında kullanılmaya başlamıştır. (Bayat, 2020: 241, 301) Türk Mitolojisinde kargalar Azrail’in sembolleştirdiği hayvan olarak karşımıza çıkmaktadır. (Büyükkol&Öztütüncü, 2021: 131-145) Ancak eski Türklerde karga başka anlamlarda taşımaktaydı. Göktürklerde karga kutsal bir kuş olarak kabul edilmiş ve totem olmuştur. (Seydimbek, 1997:222) Göktürklerde karga sonsuzluk sembolünde kullanılmıştır. Buradaki görüşlerden yola çıkarak karganın gerek olumlu gerekse olumsuz anlamları ile Türk Tarihinde önemli bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Şiirin genel hatlarına bakıldığı zaman karga olumsuz bir sembol olarak kullanılmıştır. Sonbaharın gelmesi ile yüreğinde olumsuz, iç karartan düşünceler oluşmaya başlar. Karga anlamı burada olumsuzluğu da beraberinde getirmiştir. Tatlı tatlı esen rüzgâr yeni biçilmiş tarladan geçerek etrafı sarmaya başlamıştır.

Masmavi düşen elmalar

Gözyaşı gibi en son damlası.

Sonbaharda yağın yağmuru gökyüzünden düşen elmalara benzeterek teşbih sanatını kullanmıştır. İkinci bir teşbih yaparak tekrar yağmuru gözyaşına benzetmiştir. Yanağından akan son damla gözyaşı, gökyüzünden düşen elma taneleri gibidir.

³⁸ Ekin biçildikten sonra tarlada kalan köklü sap. Ekin biçildikten sonra sürülmemiş tarla.
<https://www.nedirmedemek.com/an%C4%B1z-ne-demek> Erişim Tarihi: 12.04.2022.

Kayanın da toprağının da esenliği yok

Cama vuran yağmur, sadece şarkı söyler,

Etrafta sadece yağan yağmurun sesi duyulmaktadır. Dağ, tarla kısacası tüm doğa yağmurun yağması ile bir sessizliğe bürünmüştür. Hâkimiyet yağın yağmurun eline geçmiştir. Cama vuran yağmur tıpkı bir ezgi gibi ritim oluşturmaktadır.

Ekin dökülen kilerin etrafı boş,

Ustabaşının tanıdık sesi duyulmuyor

Tarlada çalışan işçiler işini bitirdikten sonra artık oradan ayrılmıştır. Yağmurun başlaması da bir etken olarak gözükebilir. İşçilerin başında duran ve sürekli komutları ile işçileri yönet ustabaşı dahi orada değildir. Yukarıdaki mısra da çıkarılabilecek başka bir anlam ise biçilen ekinlerin belli bir yerde toplanmasıdır. Bu da insanların tarlalardan zorlu koşullarda çalışmasına rağmen kendi için değil de başka güçler için bu emeği verdiğini göstermektedir.

Evlerin çatılarına çıkıp,

Sıra dağlara uzun, uzun, uzun bakıp,

Şairin burada hem ruhunu hem de bedenini dinlendirdiğini söylemek mümkündür. Bilinir ki en güzel manzara en yüksek noktalardan seyredilir. Şair de manzarayı seyretmek, biraz olsun dinlenebilmek için evin çatısına çıkarak Kırgızistan topraklarına, dağlarına uzun uzun bakmıştır. Vatanının her karışını izlemek onun için huzur vericidir. Vatanını seven ve onun kıymetini bilen herkes için bu görüş ortak olsa gerek.

Sen galiba, yaz dalından ayrılıp

Bitkin bitkin kimi bekledin bu kadar?

Yaz mevsiminde tarlalarda çalışan insanlar mevsimin bitmesi ile yorulmuş, bitkinleşmiştir. Şair yaz mevsimini ağacın dalından düşen bir yaprağa benzetmiştir. O yoğun ve hareketli günler artık geride kalmıştır. Şuan sadece çok çalışmanın verdiği o yorgunluk kalmıştır.

Boran esti kış girdi mi düşüne,

Kayık kayan gördün mü soğukta?

Bu mısralarla artık soğuk, zor kış aylarına girildiğini anlamak mümkündür. Soğukların başlaması ile insanların hayatlarında değişimlerde beraberinde gelmektedir. Yaz aylarında yapılan aktivitelerle kış aylardaki aktiviteler farklıdır. Doğanın insanlara sunduklarıyla şekillenir.

Mutluluk, aşk, yorgunluk sinmiş yoluna

Eskisi gibi hoşuma gitmiyor sıcak gün

Gebe bir kadın gibi

Bugün hem acınacak hem de güzelsin...

İnsanların yaş aldıkça veya yaşadıkları sayesinde önceden sevdiği ve hoşlandığı bazı şeyleri artık sevmediğini, eskisi gibi ona iyi gelmediğini fark eder. Bu durum insan hayatındaki her şey olabilir. Bir yemeği önceden seviyorken ilerleyen zamanlarda sevmeyebilirsin veya bir filmi sevmezken yaşadıkların sayesinde sevebilir onda kendi yaşantını bulabilirsin. Kısacası insanı ilgilendiren her konuda fikir değişikliği olabilir. Şairde artık eskisi gibi yaz mevsimini ve sıcak günleri sevmediğini fark eder. Son mısralarda ise doğayı gebe bir kadına benzetmiştir. Hem acınacak, savunmasız hem de fazlasıyla güzel bir haldedir.

Şiiri toparlayacak olursak; Şayloobek Düşeyev, yaz aylarının o hareketli ve sıcak günlerinin artık geride kaldığını, kış aylarının gelmesiyle doğanın derin bir sessizliğe bürünerek uykuya daldığını anlatmaktadır. Şiirin alt katmanında ise bir insan ömrünü mevsimlere benzettiğini söylemek mümkündür. Gençlik yılları yaz ayları gibi hareketli ve sınırsız gelir insanlarda yaş ilerledikçe o hareketli günler güz ve kış ayları gibi insanlar üzerinde yorucu bir etki bırakır. Yani kış aylarını insan ömrünün son mevsimi olarak değerlendirmek gerekir.

3.6 Kırğız Sabahı

КЫРГЫЗ ТАҢЫ	Kırğız Sabahı
Кылаңгыр нурга жык толуп, булуттар булайт үлбүрөп. Атка окшойт бул таң нык тоюп, акырда турган үргүлөп.	Loş ışık çok fazla dolup, Bulutlar uyuyakalmış görünüyor Tıka basa doymuş ata benziyor bu tan, Yemlikte uyuyakalan
Жылгалар аздан агарып, «жылт» этет тоого төнүп жол. Арчалар белди таянып, адырлар чубайт өгүз жон.	Dere boyları yavaşça ağarıp, “Aniden” ışık saçar dağa dönüp yol. Ardıç ağaçları bele yaslanıp, Çukurlar yönelir dağın sırtına.
Жашыл төр. Жалбыз аңкыган, бел, бейит көзгө жай жылат. Жылкылар түшөт кайкыдан туяктар көктө шаңгырап.	Yeşil yayla. Miskokan yarbuzlar, Dağ sırtları, mezarlara doğru gider. Atlar iner dağ belinden Toynakları gökyüzünde gürlер.
Жээгине мел-калт шыкалып, жең болуп жерде агат сай. Чала уйку көздөй кызарып чарчаган чычырканактар...	Kenarını tıka basa doldurup Yen olur yere akar çay Mahmur gözleri kızarıp Yorulur dikenli çalılar...
Жалгыз там. Бешик сырдалган, ээр токум. Жалгыз сарай тур. Ашкана. Керме кир жайган, аш үстөл. Жаайт таранчы...	Yalnız ev. Sırlı beşik, Eyer takımı. Sarayda tek başına. Mutfak. İpe çamaşırları serdi Yemek masası. Serçeler gökten inerler

Şair Şayloobek Düyşeyev'in "Kırğız Tanı" isimli şiirinde okuyucusuna alt mesaj olarak Kırğız milletini tanıtmaktadır. Şiir şairin diğer şiirleri gibi alt katmanları olan, semboller bakımından oldukça zengin bir yapıya sahiptir. Şiirin ilk katmanında Kırğızistan'da yeşil bir yayla tasviri okuyucuyu karşılasa da ikinci katman olarak Kırğız kültürüne dair mesajlar fark edilmektedir. Kırğız sosyal yaşamına dair sembollerin sıkça kullandığı bir eserdir. Bu sembollere örnek olarak ise; at, yeşil yaylalar ve eyer takımı verilebilir. Kırğız geleneksel yaşamında at önemli bir yere sahiptir. Tarih seyri içine bakıldığında insan ve at arasında iç içe geçmiş bir yaşam biçimi görmek mümkündür.

Yüzyıllar boyunca Tanrı Dağlarının sert coğrafyasında yaşayan Kırgızlar için dayanaklı ve güçlü hayvanlar olarak bilinen atlar önemli bir yere sahip olmuştur. Atlar için söylenen sözlere örnek olarak: “Cılkı beren, cılkını bakkan eren (atlar nimeti tanılar, onları yetiştiren de yiğittir)” verilebilir. Bu ifadeden yola çıkarak bir Kırgız yiğidi hayatı boyunca at ile bütünleşir ve onu ayrılmaz bir parçası haline getirir. Aynı zamanda Kırgızlar atları iyi tanıyan ve yetiştiren bir millet olarak tanınmaktadır.

Atı bu kadar iyi tanıyan bir millet olan Kırgızlar, binicilik alanında da oldukça gelişmiş bir yapıya sahiptir. Eyer takımı ise bir binici için olmazsa olmazları arasında yer alır. Eyer, eyer kaltağı ve eyer kaşı olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Ayrıca eyer takımını destekleyen bazı parçalar hem hayvanın sağlığı ve rahatı hem de binicinin güvenliği için önem arz etmektedir.³⁹ Kırgızlar, eyer takımlarını adeta bir sanat eseri gibi işlemektedirler. Yanlış eyer kullanımı atın yaralanmasına neden olduğu gibi binicinin de hayatını tehlikeye atar. Kırgızlar at ve at ile ilgili alanlarda kendi kültürünü oluşturmayı başarmış bir millet demek mümkündür.

Şiir bir tan vakti doğanın uykusundan uyandığı zamanı anlatmaktadır. “Loş ışık çok fazla dolup” mısrası ile başlayan şiirde anlaşılıyor ki alacakaranlık hâkimiyeti söz konusudur. Güneş gökyüzünde kendini yavaş yavaş göstermeye başlamıştır.

Bulutlar uyuyakalmış görünüyor

Tıka basa doymuş ata benziyor bu tan,

Yemlikte uyuyakalan

Yukarıdaki mısralarda bulutların hareketsiz ve yavaş olduğunu anlatmak mümkündür. Burada bulutları miskin bir ata benzetmiştir. Sabahın ilk saatlerinin verdiği miskin bir hava durumu şiirin ruhuna yansımıştır. Bu kıtada bulutlar ağır ağır gökyüzünde süzülürken güneş doğmasını, ilk önce gökyüzünü daha sonra yeryüzünü aydınlatmasını geciktirmektedir.

³⁹ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Eyer> Erişim Tarihi: 12.04.2022.

Dere boyları yavaşça ağarıp,

“Aniden” ışık saçar dağa dñnñp yol.

Bulutların ağır ve miskin halinden sonra güneş ani hareketleri ile gökyüzünde belirir. Güneş yüzünü artık yeryüzünde göstermiştir. Gece karanlığı yerini güneşin aydınlığına bırakmıştır. Güneşin gökyüzünde doğması ile dağ tepelerinde yola doğru ışık saçmaya, yeryüzünü aydınlatmaya başlamıştır.

Ardıç ağaçları bele yaslanıp,

Çukurlar yönelir dağın sırtına.

Ardıç ağaçları dağ bölgelerinde kolaylıkla yetişebilen servigiller familyasında olan iğne yapraklı bir ağaç türüdür. Özellikle dağlık bölgelerde bulunan bu ağaçlar, Kırgızlar gibi göçebe yaşam tarzını benimsemiş milletler için önemli ve özel bir yere sahiptir. Ardıç meyvesi sindirime, vücuttaki kirli kanı temizleme, mikrop öldürücü gibi özelliklere sahipken, karaardıç olarak bilinen türünde ise şifa yerine zehir vardır. Bu iki türü birbirinden ayırmak önemlidir. (Gülser&Çığ&Türkoğlu, 2012: 93-98) Yukarıdaki mısralarda da ardıç ağaçlarının dağlık bölgelerde yetiştiğine dair ipuçları okuyucuya verilmektedir. Kırgızistan gibi dağlık bir coğrafyaya sahip bir ülkede fazlasıyla ardıç ağaçlarının olduğunu anlamak mümkündür.

Yeşil yayla. Mis kokan yarbuzlar,

Dağ sırtları, mezarlara doğru gider.

Atlar iner dağ belinden

Toynakları gökyüzünde gürlер.

şiirin üçüncü kıtası ile birlikte şiirdeki o miskin hava dağılmaktadır. Gün aymış, insanlar, hayvanlar ve doğa uykularından uyanarak, günün koşturmacasına dalmıştır. Yeşil yaylalar hareketlenmiş, etrafa mis gibi kokular yayılmıştır. Atlar öyle coşku ile koşmaya başlamışlardır ki toynak sesleri gökyüzünden dahi duyulmaktadır.

Dördüncü kıtada da aynı coşku devam etmektedir. “Yen olur yere akar çay” mısrasında geçen “yen” kelimesinin anlamı TDK’da bitki terimi olarak şöyle açıklanmıştır; *muzgiller, yılanıyastığıgiller gibi kimi bitki familyalarında, çiçeklerin üzerinde bir örtü gibi duran ve çoğu renkli olan bir çiçek yaprağı*. Bu mısradaki çayı renkli yaprakları olan, bir örtü gibi etrafı kaplayan yen bitkisine benzetmiştir.

Mahmur gözleri kızarıp

Yorulur dikenli çalılar...

Yaylada renkli yapraklara sahip yen bitkisine benzettiği çayların yanı başında duran çalılar bu güzellik karşısında yorulmuşlardır. Bu güzellik onlarda mahmurluk bırakmıştır. Dikenlere sahip olan çalılar böylesi bir güzellikten mahrum kalmışlardır.

Şiir bütün olarak ele alındığında Kırgızistan'ının yeşil bir yaylasında gün doğumunu anlatmaktadır. Gün doğumu ile birlikte Kırgız coğrafyası ve kültürüne dair mesajlar, ipuçları vermektedir. Şair Şayloobek Düyşeyev'in şiirlerinde en çok dikkat çeken unsurların başında sembolleri fazlaca kullanmasıdır. Bu şiirine de sembol yerleştirmeyi ihmal etmemiştir. Kırgız kültürü için önemli bir yere sahip olan at şiirde kullanılan sembollerdendir. Eski Kırgız yaşamının en önemli parçasından biri olan yeşil yaylalarda, Kırgız milli kültürünün ve kimliğinin bir sembolü olarak şiirdeki yerini almıştır.

3.7 İlkbahar Sabahı

ЖАЗГЫ ТАҢ	İlkbahar Sabahı
Аруу жел агып көктөмгө, агарып жылдыз өчкөндө. Мөңгүдөн түшкөн өзөндүн мөлт этти жашы чөптөргө.	İlkbaharda sakin yeller estiğinde, Gökyüzü ağarıp yıldızlar söndüğünde. Zirveden inen nehrin Dolup taşıyor suyu çimlere
Агыш нур аздан тарап жай, ачылып айыл барактай. Тарбандап чуркап келатат таш жолду бойлоп дарактар.	Nur aktı azar azar yaz geldi Açılıp köy sayfa gibi Oraya buraya sıçrayarak geliyor Taşlı yol boyunca ağaçlar
Жөжөдөй алсыз, уяң да, жөө келип бул таң туманда, Жөөлөсөң кулап кетчүдөй жөлөнүп турду туланга...	Bir civciv kadar zayıf ve utangaç Yaya gelip bu sabah sisinde Dokunsan düşüp gidecek gibi Dayanıp durdu çimene...

Şair Şayloobek Düyşeyev'in eserlerine bakıldığı zaman milli ruhun ağır bastığını görmek mümkündür. Ancak bazı şiirlerini adeta bir ressam gibi tablo edasıyla okuyucusuna sunmuştur. Pastoral⁴⁰ tarzın güçlü örneklerini Düyşeyev'in eserlerinde görmek mümkündür. Pastoral şiirde, önemli noktalardan biride anlatılanın okuyucunun gözünde canlanmasıdır. Okuyucu, şiiri okurken bir tabloyu seyreliyormuş hissine kapılmalıdır. Yukarıdaki "İlkbahar Sabahı" isimli şiirde şair Şayloobek Düyşeyev bu durumu başarmıştır.

Şiir, ismi gibi bir ilkbahar sabahını anlatmaktadır. Kırgız köyündeki ilkbahar sabahı okuyucuların gözünde canlandırılmıştır. Hacim olarak diğer şiirlerine oranla daha kısa bir yapıya sahip olan bu şiir insan içinde bir huzur kapısını aralamaktadır.

İlk mısralarda ilkbahar gününün, gün doğumunu okuyucuya aktarılmıştır. Soğuk kış aylarının ardından gelen bahar ayları hem doğa hem de insanlar için canlandırıcı bir

⁴⁰ Tabiat, kır ve doğa güzelliklerini anlatan şiirlere denir. Abartıdan uzak, gerçek anlamlı ifadeler kullanılır. Bu şiir türünde okuyucuya tabiata dair duygular uyandırmayı amaçlar. Doğal hayatın ve güzelliklerin anlatıldığı bu şiirlerde genel olarak çobanlar ve kır hayatına yer verilir.

etki yaratır. İnsanlar ve doğa soğuk kış aylarında bir hayli yıpranır, kendi haline çekilir. Ancak bu zor mevsimin ardından baharın gelişiyse herkesin içinde bir sevinç yumağı oluşmaya başlar. Hecenin beş şairinden biri olarak bilinen Yusuf Ziya Ortaç ilkbahar ile ilgili sevincinin şu mısralarla dile getirmiştir:

İlkbaharda canlanır yer

Kırlar hep yeşiller giyer

Döner geline her ağaç

Süslü bir etektir yamaç⁴¹

İlkbaharın gelişi dünyanın hemen hemen her coğrafyasında aynı sevinçle karşılanır. Doğanın uyuduğu uykudan uyanması, rengârenk çiçeklerin açması, ağaçların yeşillenmesi, güneşin daha parlak doğması, havadaki tatlı bir serinlik insanların içine yeniden bir yaşama sevinci uyandırır.

Zirveden inen nehrin

Dolup taşıyor suyu çimlere

Dağın zirvelerinde eriyen karlar nehir yataklarından aşağıya süzülerek yeşil alanların su ihtiyacını karşılamaktadır. Bu durumda doğanın kendi kendini beslemesinden başka bir şey değildir. Doğa ihtiyacı olanı yine kendisinden karşılamaktadır.

İkinci kıtada yazın gelişinin haberi okuyucuya verilir. Azar azar bahar esintisi yerini yazın sıcaklığına ve güneşine bırakır.

Nur aktı azar azar yaz geldi

Açılıp köy sayfa gibi

“Nur” tabiri burada karı sembolleştirmektedir. Yazın gelmesi, güneşin açmasıyla hava ısınmış ve karlar erimeye başlamıştır. Köyün üstünden kalkan bu kar bulutu, yeniden köyün canlanmasını sağlamıştır. Köyün bütün güzelliği yeniden ortaya çıkmıştır.

“İlkbahar Sabahı” isimli şiirde genel çerçevesiyle bakıldığında bir doğa olayının insanlar ve doğanın üzerindeki olumlu etkisini görmemiz mümkündür. Pastoral şiir türünün başarılı bir örneği olarak dikkat çeken bu şiir insanların hafızasında kalıcılığını da sağlamaktadır. Eski Yunan Edebiyatı şairlerinden olan Theokritos pastoral şiirinin

⁴¹ <http://okulsirleri.com/ilkbahar-yusuf-ziya-ortac/> Erişim Tarihi: 07.03.2022.

ilk örneklerini vermiştir. Türk Dünyasının önemli şairleri de bu şiir türünde başarılı şiirler kaleme almışlardır. Türkiye coğrafyası içerisinde yer alan temsilcilerinin başında; Faruk Nafiz Çamlıbel'in "Çoban Çeşmesi", Abdülhak Hamit Tarhan'ın "Sahra" isimli manzumeleri gelmektedir.

Şiirin ikinci katmanında ise; Kırgız halkının tıpkı bir doğa gibi kendi kendini yenilenmesi ve küllerinden doğmasını anlamak mümkündür. Kırgız halkının, Rus sömürgesinde olduğu yıllar kış ayları gibiydi. Soğuk, çetin ve zor günlerdi. Kırgız halkı bu zorlu günleri geride bırakarak bahar ayının tazeleyici etkisi gibi özgürlüğüne kavuşmuştur. Doğanın bahar gelmesi ile tazelenmesi, yeşillenmesi, yeniden hayat bulması burada Kırgız halkını simgelemektedir. Bağımsızlığına tekrardan kavuşan Kırgızlar, milli bilinç ile hayat bulacaktır. "Gökyüzü ağarıp yıldızlar söndüğünde" Mısrası ile şair, Sovyet bayrağında bulunan yıldızile Kırgız bayrağında bulunan güneş simgesine bir gönderme yapmaktadır. Artık Sovyet yıldızının söndüğünü, Kırgız güneşinin doğduğunu söylemektedir. Güneş artık Kırgız halkı için doğmaktadır.

3.8 Yağmur

ЖАМГЫР	Yağmur
Көл-шал түшүп жамгыржан, көнөктөттү калбырдан. Булут басты тоо башын, бурганактап кар кылган.	Sırılsıklam yağan canyağmuru, Bardaktan boşanırcasına kalburdan geçti Bulut bastı dağ başını Kasırgadan kar oldu
Кыян жүрүп заматта, кырды-кырдай чабат да. «Чарт» дей түшөт асмандын чагылганы чала аткан. Желеленип аңыздар, жер - деңиздей, алыстан	Sel aldı bir anda, Dağılan çaba da “Çat” diye düşer gökten Belli belirsiz şimşekler çakar. Sıralanıp efsaneler Dünya deniz gibidir uzaktan
Агындыдай чайпалат агыш сарай, агыш там.	Akıntı gibi yayılır Beyaz saray, beyaz ev.
Көк чылгый жол кенебей, көктү тиктейт теребел. Кылыч окшоп кыяк чөп кыткылыктайт беделер.	Gök ıslak yol kaygan Etrafa, göğe uzun uzun bakar Kılıca benzeyen zırh bitkisi Kıs kıs güldürüyor yoncaları
Даалдап суулар чапкылап, дарак жырғап аптыгат. Санаасы жок кашкаңдап, сайдын ташы каткырат.	Sular akar aceleyle, Ağaçlar çiçek açar. Kaygısız utanmazlar Vadideki taşlar güler
Көшөрдү күн көшөрдү, көзү ачылбай нөшөрдүн. Өйүз менен тең болуп, өңү албырат өзөндүн.	Şaşkın gün şaşkın, Gözleri açılmaz yağmurun Irmağın iki yakası aynı olup, Üstü kızarır nehrin
Ээн талаа. Бар атчан, эрбең-эрбең бараткан. Эмне издеди бейубак, агат, агат, агат жаан...	Issız kırlara git atlı Yavaş yavaş hareket eden. Ne aradı zamansız, Yağar, yağar, yağar yağmur...

“Yağmur” adlı şiir güçlü bir ahenk yapısına sahiptir. Yeryüzüne düşen yağmur damlalarının kendi içinde oluşturduğu ahenk gibi şiirde kendi içinde güçlü ve vurgulayıcı bir ahenk yapısı oluşturmuştur.

Bardaktan boşanırcasına kalburdan geçti

Bulut bastı dağ başını

Kasırgadan kar oldu

Gökyüzü yağmurun karanlık ve siyah bulutlarına esir olmuştur. Karanlık bulutlar dağ başını sarmış, ufuk görünmeyecek kadar karanlıkta kalmıştır. Yağmur o kadar şiddetli yağmaktadır ki kasırgaya dönmüştür.

“Sel aldı bir anda” ikinci kıtada bölgeyi selin aldığı anlaşılmaktadır. Bu sel ani gelmiş, halkı hazırlıksız yakalamıştır. Gökte öylesine şiddetli şimşekler çakar ki adeta gök yere inmişçesinedir. Yaşanan doğal affettin boyutu bir kez daha gözler önüne serilir.

Gökyüzü ıslak, yerler ise kaygandır. Yeryüzü bir deniz gibi suyun altında kalmıştır. Suyun, yeryüzündeki hâkimiyeti yağmur yağdıkça daha fazla yayılmaya devam etmektedir. Bu durum herkes için şaşkınlık vericidir. Kimse daha önce böylesi bir yağmurla karşılaşmamıştır.

Irmağın iki yakası aynı olup,

Üstü kızarır nehrin

Irmak yağmurdan o kadar çok dolmuştur ki iki yakası aynı seviyeye gelmiştir. Irmak artık taşmak üzeredir. Nehirlerde ırmakla aynı kaderi paylaşmaktadır. Yeryüzü artık suya fazlasıyla doymuş durumdadır.

İssiz kırlara git atlı

Yavaş yavaş hareket eden.

İnsanlar artık uzaklaşmak istemektedir. Şiddetli ve güçlü olan yağmurdan kaçmak için ıssız bozkırlara gitmek tek çare gibi gözükmektedir.

Yağmur, yeryüzü için her daim önemli bir yere sahiptir. Hatta atalar yağmur için “Rahmet” kelimesini kullanmışlardır. Rahmet: “Sözlükte mastar olarak “merhamet

etmek, seyerek ve acıyarak korumak”, isim olarak “şefkat, merhamet” anlamına gelir. Rahmet genel anlamda muhtaç durumda olan canlıya karşı şefkat göstermek olarak açıklanabilir”⁴². Kuraklık ve susuzlukla mücadelede en büyük yardımcı durumda olan yağmur her konuda olduğu gibi bu konuda da fazla olursa insanlar için bir felakete dönüşebilir. Fazla yağan yağmur sellere, taşkınlara, heyelanlara neden olabilir. Bu da insanlar için doğal afet demek, zarar görmesi demektir. Yukarıdaki şiirde de anlaşıldığı gibi şiddetle yağan yağmur ardından felaketi getirmiştir.

“Yağmur” şiirinin tamamına bakıldığı zaman milli duygulardan yoksun bir şiir gibi görünebilir. Lakin şiirin alt katmanına bakıldığında aslında öyle olmadığını görmekteyiz. Şiir genel itibarı ile bir doğal afet olayını anlatmaktadır. Şair Kırgızların milli duygularını arka plana attıkları için bir nevi cezalandırıldığı mesajını vermektedir. Çok uzun zamanlardan beri doğal afetlerin ilahi bir güç tarafından insanları cezalandırmak için başına geldiği inancı hâkimdir. Bu sebeple ki şair, Kırgız halkının gerek dini, gerekse milli kimliklerine sahip çıkmadıkları için böylesi şiddetli yağmurla cezalandırıldığını söylemektedir.

⁴² <https://islamansiklopedisi.org.tr/rahmet> Erişim Tarihi: 13.04.2022.

3.9 Düş

ТҮШ	Düş
Кеберсийт талаа. Чөккөн күн, чөл сүйрөп келет аптабын. Өрөөнгө түшкөн өрттөгү өзөндүн онтойт таштары.	Kurudu bozkır. Battı gün, Çölde sürüklenip geliyor sıcaklık Vadiye düşen ateşteki Nehrin çağlayan taşları.
От жаккан мештей ысылап, үйлөр үп. Үймөк чөп жошо. Кызыл ат - кырга кызыл от, төө өркөч тоого - көз бото.	Ateş yanan soba gibi ısınıp Evler sıcak. Kızıl kahverengi ot yığını. Kızıl at-kırda kızıl ateş, Ceylan gözlü hörgüçlü deve dağa,
Арыктын суусу балдырттап. айыл тынч өткөн түндөрдөй. Жалгыз бак - жалгыз балмуздак, жамгырсыз күндөр, күйгөн жер.	Hendekteki su yosundur. Köy geçen geceler gibi sakindi. Yalnız bahçe- sadece dondurma Yağmursuz günler, yanmış yer.
Закымды жиреп унчукпай, желесин тартат зым мамы. Учалбай турат чымчыктар, шишкебек болуп зымдагы.	Rüzgâr esiyor sessizce, Yelesini çeker tel direk. Uçamayan serçeler, Şişteki kabap gibi
Коруктан түшпөй кыйкырган, короздун үнү түгөнүп. Кол чалгы чарчап шылкыйган, короодо талды сүйөнүп.	Çitten inmeden bağırان, Horozun sesi tükendi. Kanatları çırpınmaktan yorgun düştü Avluda söğüde sırtını dayandı
Таранчы чоктой бүркүлгөн, жалбырттап жатат бул аңыз. Ак түтүн болуп илкиген жол гана алсыз чубалып...	Serçeler püskül gibi dağılır, Alevlenir bu anız Beyaz duman gibi asılı kalır Sadece yola yönelir halsiz...

Şair Şayloobek Düşeyev'in "Düş" isimli şiiri diğer şiirlerinden farklı olarak sonbahar ve yağmur motiflerini kullanmadığı bir eser olarak dikkat çekmektedir. Şiirde yağmur motifinin tam tersine bir kuraklık hâkimiyeti vardır. Bir gün batımı vaktini anlatan şiir, ikinci katmanında ise vatanın elden gidişi ve bir milletin yok oluşuna dikkat çeker.

Düşeyev bu şiirine de Kırgız kültürüne ait semboller eklemeyi ihmal etmemiştir. "Kırgızı Bil" isimli şiirinde de bahsedildiği gibi at sembollü kullanılmıştır. Ayrıca Kırgızlar için önem teşkil eden başka bir hayvan deve de kullanılan semboller arasındadır.

Türkistan coğrafyasında yaşayan Türkleri, konargöçer durumlarında ve ağır savaş şartlarında yüklerini taşımak için “deve arabasından” geniş ölçüde faydalanmışlardır. (Ögel, 1991: 131) Develer, at ve koyundan sonra bozkır yaşamı için önemli yer sahiptirler. Dünyaca ünlü Kırgız Yazar Cengiz Aytmatov’un “Gün Olur Asra Bedel” isimli romanının başkahramanı Yedigey’in sütkardeşi bir deve yavrusudur.

Kurudu bozkır. Battı gün,

Çölde sürüklenip geliyor sıcaklık

Şiirin ilk mısrasında okuyucuyu endişeli bir hal almaya başlar. Bozkırın kuruması elbette bozkırda yaşayan Kırgız halkı için endişe verici bir haldir. Ardından gelen “Battı gün” cümlesi bu endişeyi pekiştirecek niteliktedir. Bu mısralardaki ilk katman sıcak bir yaz gününün bitmesi anlamını oluşturmaktadır. İkinci bir katman olarak ise Kırgızların o eski güzel günlerinin geçmişte kaldığını, üzerlerindeki güneşin battığı anlamı çıkmaktadır.

Şiirin sıcak etkisi ikinci kıtada kendini iyice hissettirmeye başlamıştır. Kıtadaki dört mısranın üçünde; iki kez ateş, bir kez soba, üç kez kızıl ve bir kez de sıcak terimleri geçmektedir. Bozkır tıpkı bir ateş yanan soba gibi sıcaktır. Tüm bozkır alevin kızıl rengini almıştır. Ot yığınlarında dahi kızıl renginin hâkimiyeti söz konusudur. İri gözlü develer yurtlarını terk ederek bozkırdan dağa doğru çekilmeye başlamıştır.

Üçüncü kıtada da suyun dahi yetersiz kaldığını, yosuna bağlanarak kullanılamayacak hale geldiği anlaşılır. Yağmur yağmıyor adeta bozkır kuraklığın elinde can çekişir hale gelmiştir. Yaşanılan bu felakete rağmen köy oldukça sessiz ve sakin. Kimsede bir yaşam belirtisine rastlanmaz.

Rüzgâr esiyor sessizce,

Yelesini çeker tel direk.

Şiirin dördüncü kıtasında bozkır biraz olsun nefes almaya başlamıştır. Rüzgâr yavaş ve sessizce de olsa kendini bozkırın üstünde hissettirmeye başlar. O kadar güçlü bir sıcaklık hâkimiyeti vardır ki bundan serçeler dahi nasibini almıştır. Bu sıcaklık karşısında uçamayıp şişteki kebaba dönmüştür. Serçe sembolü burada bir halkı milleti temsil etmektedir. Sıcaklığa rağmen uçamazsa bir yemekten farkı olmayacak yani yok olacaktır. Kırgız halkı mücadelesinden vazgeçerse yok olup gidecektir.

Çitten inmeden bağırır,

Horozun sesi tükendi.

Kanatları çırpınmaktan yorgun düştü

Avluda söğüde sırtını dayandı

Yukarıdaki mısralar okuyucuya aslında pek çok şeyi anlatmaktadır. Horoz burada bir semboldür. Özel anlamda köy halkını, genel anlamda ise Kırgız milletini uyandırmaya çalışan bir sembol. Milletini uyandırmak için o kadar çok çabalamıştır ki artık yorgun bir hale düşmüştür. Sesi çıkmaz, kanatları uçamaz hale gelmesine rağmen milleti uyandırdığına dair bir ipucuna rastlamak mümkün değildir. Yorgunluktan bir söğüt ağacına yaslanmıştır. Söğüt ağacı mitolojide ve edebiyatta; suyun, kederin, iyileşmenin ve ebedi hayatın bir sembollü olarak görülür⁴³. Bu sembollerden yola çıkarak söğüttün bir su kaynağı olarak görülmesi mümkündür. Horozun bu sıcaklığa çözümü avludaki su kaynağına yaslanarak göstermeye çalıştığını söylebiliriz. Horoz, milleti uyandırmaya çalışmakla beraber onlara doğru yolu da göstermeye çalışmıştır. Buradaki horoz sembollü şüphesiz Şair Şayloobek Düyşeyev 'den başkası değildir.

Serçeler püskül gibi dağılır,

Alevlenir bu anız

Tarla (anız) alevlendikçe serçeler püskül gibi etrafa dağılır. Burada tarla vatanın sembollü, serçe ise daha önce belirtildiği gibi milletin sembollüdür. Vatan yandıkça millet serçe misali etrafa dağılır. Vatanın elden gidişini sessizce bir köşeden izler. Güçsüz, halsiz vatanında ayrı yola düşer.

Şiir toparlanacak olursa, ismi gibi bir düşünce veya hayal içermemektedir. Bir rüyadan ziyade aslında kâbusa daha yakın bir içeriğe sahiptir. Şair Şayloobek Düyşeyev, eserinde halkını içten içe uyarmaktadır. Vatanı alevler içinde kalmıştır. Ne yazık ki milleti ise bu durumu son derece sakın karşılamakta ve sessiz kalmaktadır. Şair, milleti uyduğu bu gaflet uykusundan uyandırmak için çok mücadele ettiğini ve bu uğurda çok yorulduğunu da dile getirmeyi de ihmal etmez. Şiirde karamsar bir havanın hâkim olduğunu söylemek mümkündür.

⁴³ <https://tr.411answers.com/a/bir-soequet-agaci-neyi-sembolize-eder.html> Erişim Tarihi: 13.04.2022.

3.10 Güz

KYZ	Güz
Алыстап аптап көздөгү, ала бел. Айдын чөккөнү. Аштоону тиктеп алаят, ак торпок үймөк чөптөгү.	Uzaklaşıp gözden güneş sıcaklığı Dağ sırtlarına karşı. Ayın batışı Yemliğine uzun uzun bakar Aktoprak çöp yığımına.
Арыктап токой, тал жүдөп, айыл суз. Аста сай күлөт. Агарган бейит алдында, акырын оттоп мал жүрөт.	Zayıflamış orman, yorgun söğüt, Neşesiz köy. Aşağıda nehir akar. Tan vakti mezarın önünde, Hayvanlar yavaş yavaş otlar.
Жон жатат боздоп "ЗИЛ" аккан, жол бойлоп турат бир ак там. Жомокпу, малбы, сүйүүбү, жок издеп барат бир атчан.	Dağ sırtında ağlayıp "İrin" akan Yol boyunca duran beyaz bir ev Peri masalı mı, mal mı, aşk mı Yol sürer atlı bir asker
Саргарып аңыз күндү өрүп, сары кыр жондор сүйрөйүп. Өгүктөн түшкөн чулгоодой жол келет бутка сүйрөлүп.	Sararmış otlar güneşten yanıp, Sarı kıra doğru sürüklenir Çizmeler düşen ayak bezi gibi Yol gelir ayağa sürüklenir.
Кабар жок кайткан куштардан, кан-сөлсүз асман сустайган. Кагаздай талаа... Зым мамы - карандаш өңдүү учталган...	Haber yok dönen kuşlardan, Solgun gökyüzü hüzünlenir Kâğıt gibi toprak... Bir tel direği- Kurşun kalem gibi sivrilir.

Güz şiiri; bir sonbahar günün bitişini, güneş yavaş yavaş gökyüzündeki yerini aya bıraktığı alacakaranlık vaktini anlatmaktadır. Şayloobek Düyşeyev betimleme⁴⁴ sanatını ustaca kullanan Kırgız şairleri arasında yer aldığını bu şiiri ile okuyucularına bir kez daha kanıtlamış olmaktadır. Gün sonunu ve bu sonla beraber hem insanlarda hem doğada oluşan yorgunluk hissini şiirin her mısrasında görmek mümkündür.

Betimleme sanatının ustaca kullanıldığı Güz isimli şiir okunduğu zaman adeta gözlerde bir Kırgız köyünü canlandığını söylemek mümkündür. Köyün; ormanları, tarlaları, evleri, gökyüzü, sarı toprakları okuyucunun zihninde bir tablo gibi

⁴⁴ Betimlemek: bir nesnenin kendine özgü belirtilerinin tam ve açık biçimde söz ve yazı ile anlatmak, tasvir etmek olarak tanımlanmaktadır. Betimleme anlatım tarzı nesne ve mekânların çeşitli özellikleri ile gözde canlandırılması, kelimelerle resim çizme sanatı olarak tanımlanır. (Türkçe Sözlük, 1998: 278). 05.04.2022.

belirmektedir. Şair köyün ve insanların üstünde çökmüş olan o gün sonu yorgunluğu dahi okuyucuya hissettirebilmiştir.

Yapılan birçok araştırma neticesinde insanlar için mevsimlerin psikolojik bir etkisi olduğu kanıtlanmıştır. Örneğin ilkbahar mevsimi bazı insanlar için umudun, yeniden başlamanın, sevincin ve neşenin mevsimi olarak bilinir. Sonbahar ise ilkbaharın tam tersi bir anlam taşımaktadır. Sonbahar; yorgunluğun, insanların kendi kabuğuna çekildiği kısacası yalnızlaştığı bir mevsim hissiyatını oluşturmaktadır. Kaleme alınan birçok eserde de bu hissiyata ulaşmak mümkündür. Türkiye coğrafyasında yaşamış yirminci yüzyıl şairlerinden olan Metin Altıok'un "Sonbahar" adlı şiiri örnek verilebilir:

*Sonbahar -ki acının değişmez dipnotudur-
Sesinin solgun göğünde
Küçük bir yıldızla bir harfi tutuşturur.
Savrulur her yana kavruk kelimelerle,
Yüreğini acıyla buruşturur.
Bakışının pasıyla zırhlanan dünya,
Binlerce pıtrak yapıştırır yüzünün kumaşına
Sonbahar -ki doyumsuz bir aşkın sonudur.⁴⁵*

Yukarıdaki iki şiirin ortak noktası şüphesiz sonbahardır. Sonbaharın insanlar üzerindeki izlenimini farklı coğrafyalarda yaşamış her iki şair farklı üsluplarla okuyucusuna ortak anlamla aktarmıştır. Sonbaharın insan ruhundaki yorucu etkisi iki şiirin ana konusunu oluşturmaktadır.

*Zayıflamış orman, yorgun söğüt,
Neşesiz köy. Aşağıda nehir akar.
Tan vakti mezarın önünde,
Hayvanlar yavaş yavaş otlar.*

Doğanın, insanların hatta hayvanların bile üzerinde bir yorgunluk hissi hâkimdir. Köyün o eski enerjisi ve neşesi kalmamıştır. Hayvanlar dahi yemlerini yavaş yavaş yemektedir. Hayatın hızlı akışı sonbahar mevsiminin gelişi ile yerini bir sakinliğe bırakmıştır. Sonbahar ve gün sonu insanlar üzerinde aynı etkileri bırakmaktadır.

⁴⁵ <https://www.antoloji.com/> Erişim Tarihi: 05.04.2022.

Sararmış otlar güneşten yanıp,

Sarı kıra doğru sürüklenir

Sarı, sonbahar ile bütünleşen bir renk olmuştur. Ağaçların sonbahar gelişi ile sararan yaprakları, doğanın sarı tonlarına bürünmesine neden olur. Yukarıdaki mısralarda bu durumu görmek mümkündür. Otlar sararmış, kırlarda bir sarı hâkimiyeti söz konusudur.

Haber yok dönen kuşlardan,

Solgun gökyüzü hüznülenir

Bir başka doğa olayı da mevsim geçişlerinde göçmen kuşların sıcak diyarlara göç etmesidir. Kırgızistan coğrafyasına sonbaharın gelişi ile bu kuşlarda göç etmiştir. Şair kuşların göç etmesinden dolayı gökyüzünün hüznüldüğü ve renginin solduğunu söylemektedir. Mısranın başka bir anlamı ise; gökyüzünün sonbaharın gelişi ile hüznüldüğünü ve bu sebepten dolayı renginin sarı olduğudur. Şiirdeki sarı renginin baskınlığı elbette sonbahar mevsimi ile özdeşmiş olmasından gelmektedir. Sonbahar gelince doğa sarının hâkimiyeti altına girer. Yapraklar sararır, dallar sarının tonlarına bürünür, yeşil yerini sarıya bırakarak derin bir uykuya gömülür. Sarı rengi; aynı zamanda doğada bir geçişinde sembolüdür. Güz mevsimi, insanları ve doğayı kış mevsimine hazırlayarak aslında bir geçiş mevsimi olduğunu söyleyebiliriz.

3.11 Biшкек

БИШКЕК	Biшкек
Бишкек, Бишкек... Билбегенге биздин шаар, бийлегенге бизнес шаар, тизгин шаар. Билим саткан, тилин саткан, бит саткан, бир карасаң бир бечара мискин шаар.	Biшкеk, Biшкеk... Bildiğin bizden Şehir, İşin tamamını yöneten şehir, tizgin şehir. Bilgi sattı, dilini sattı, bit ⁴⁶ sattı Hasta, bi-çare tembel şehir.
Бир карасаң көр-жер тарткан көлүк шаар, бир карасаң капкараңгы "өлүк" шаар. Шодокондун бүркүттөрү тыткылап, шордуу журту жашап жаткан көнүп саал.	Bir hastalık mezar yerini deve çeken şehir, Karanlık "ölü" şehre bir göz atın. Şodokondun kartalları yırttı Çaresiz bir ülkede yaşamaya alışın
Бир көчөсүн жылда кумдайт ардактап, милийсасын боо-боо кылып таңгактап. Өйүз-бүйүз элин жерге түкүртүп, өкмөттүк колонна өтөт дардактап.	Bir sokak yılın kumlarını onurlandırıyor Polis paketler halinde toplandı Suyun iki yakası yere tükürüp, Hükümet konvoyu geçiyor.
Миң көчсүн жылда жамайт жырыйган, машина көп, маршрутка көп чымындан. Үйгө келип чөнтөгүңдү аңтарсаң, МАИлердин колу чыгат шымындан.	Her yıl binlerce göçmen göç ediyor Rotada ne kadar çok araba, o kadar çok uçar Eve gelip elini cebine bakarsan Trafik polisinin eli pantolonundan çıkıyor.
Мээси - базар, колу -Кокон, ою - акча, мен дегендин баары - бензоколонка. Бишкек бүгүн махабаттын шаары эмес, бир жиндинин колундагы воронка.	Beyin pazardır, el kozadır, akıl paradır, Tek demek istediğim bir benzin istasyonu Biшкеk bugün bir aşk şehri değil Bir delinin elinde bir huni.
Уркуюшуп арасынан муз, кардын, варикозун элестетип буттардын. Таш жолдорун тешип чыгып асфальтын, тамырлары ыйлап турат дубдардын.	Koşuşturma arasında buz ve kar Varisli kalın bacaklar. Taş çukurlardan çıkan asfalt, Meşelerin kökleri ağlıyor.
Бийик тамдар салынганы салынган, бирок Бишкек шаар болуудан жаңылган. Тең жарымы келе бакан кыштактар, тең жарымы келе союл айылдар...	Yüksek binalar yapıldı, Ama Biшкеk bir şehirle karıştırıldı Bunların yarısı Bakan köylerinden geliyor Yarısı da diğer köylerden geliyorlar...

⁴⁶ Bit, programlama ve haberleşmede, bir bit bilgi depolama ve haberleşme veya bağlantının en küçük ve temel ünitesidir. <http://sozduk.manas.edu.kg/> Erişim Tarihi: 04.03.2022.

Şair Şayloobek Düyşeyev'in "Bişkek" ismini verdiği ikinci şiiridir. Bu şiirde de daha önceki şiir gibi Bişkek kenti üzerinden Kırgız halkına bir serzeniş söz konusudur. İki şiir birbirine oldukça fazla benzese de içerisinde farklı anlamlar taşıdığını söylemek mümkündür. Diğer şiir ile aynı altı mısraya sahip olan bu şiir için daha keskin bir üsluba sahiptir. Şair bu şiirde söylemek istediklerini açıkve anlaşılır bir lisan ile okuyucusuna aktarmıştır.

Bilgi sattı, dilini sattı, bit sattı

Hasta, bi-çare tembel şehir.

Milli duyguları ve değerleri ön planda tutan Şayloobek Düyşeyev yukarıdaki mısralarda halkının bu duygulardan yoksun olduğunu ifade etmeye çalışır. Türk Dünyasının uzun yıllar boyunca maruz kaldığı mankurtlaştırma hareketi ne yazık ki çok acı bilançolar çıkarmıştır. Türkistan coğrafyasında yaşayan Türk halkları hayatta kalabilmek için Sovyet Döneminde kendi milli kimliklerini, milli bilincini hep ikinci plana atmak hatta unutmak zorunda kalmıştır. Bunu kimi zaman bilinçli yapanlar olduğu gibi, kimi zaman da bilincini kaybedip mankurtlaşarak yapanlar olmuştur. Yukarıdaki mısralarda bilinçli olarak yapıldığını anlamamız gerekir. Kendi milli kültürünü ve halkını satan közkamanlar, onları hasta, çaresiz bırakmışlardır. Kısacası kendi milli kimliğini ölüme terk etmişlerdir.

Şiirin ikinci kıtasında bir umutsuzluk hâkimiyeti vardır. Şehrin üstüne karanlık çökmüştür, artık güneşi ve aydınlığı olmayan bir şehirdir. Bayrağında güneş simgesi olan bir millet için bu karanlık aslından ölümün habercisidir⁴⁷. Bişkek şehri için "ölü" tabiri yapılır. Burada ölen aslında bir şehir değildir. Şehri içinde yaşayan halkın kimliğidir. Şair halkına; "çaresiz bir ülkede yaşamaya alışın" çağrısı yaparak aslında geç kalmışlığa vurgu yapmak istemiştir.

⁴⁷ Kırgız halkının en çok kullandığı sembollerden biri de güneştir. Bu sebeptendir ki Kırgızistan bayrağında güneş kendisine önemli yer bulmuştur. Kırgız bayrağı kırmızı bir zemin üzerinde güneş ve çadır motifinden oluşmaktadır. Bayrak üzerinde yer alan güneşin kırk ışını vardır. Bu ışınların her biri kırk kırgız boyunu temsil etmektedir. Bir arada bulunan bu ışınlar milli birliğin ve bereberliğin sembolü olarak bilinmektedir.

Her yıl binlerce göçmen göç ediyor

Rotada ne kadar çok araba, o kadar çok uçar

Eve gelip elini cebine bakarsan

Trafik polisinin eli pantolonundan çıkıyor

Yukarıdaki kıta Bişkek şehrine her sene binlerce göçmen geldiğini söyler. Şehrin kalabalıklaştığını, köylerin, kırsal kesimlerin tenhalaştığını anlamak mümkündür. Şehir hayatının konforu insanları kendine çekmeye başlamıştır. Şehir kalabalıklaştıkça insan davranışlarında değişimler görülmesi kaçınılmazdır. Bişkek şehrinde bu değişimlerin başında yolsuzluk ve rüşvet gelmiştir. İlk şiirde de aynı mısralara yer veren şair bu vurgusu ile aslında durumun ne kadar vahim olduğunu gözler önüne serer. Bir toplumda rüşvetin yoğun olması o toplumun ahlaki açıdan zor durumda olduğunun kanıtıdır.

Rüşvet kelimesi Arapça bir kelime olup *rişâ* kelimesinden türemiştir. Rişâ; kuyudan su çekebilmek için kovaya bağlanan ip anlamına gelmektedir. Rüşvet, kelimesinde menfaate ulaşmak için kullanılan araçla benzetilmiştir. (Köse, 2008: 139-166) İslam dininde kesin ifade ile yasaklanarak haram kılınan rüşvet için Kur'an Kerim Bakara suresinin “bile bile, günaha saparak insanların mallarından bir kısmını yemek için onları mallarınızın bir parçasını yetkililere aktarmayın” (el-Bakara 2/188) ayetinde anlamak mümkündür.

“Beyin pazardır, el kozadır, akıl paradır” mısrası bir atasözü gibi insanların akıllarında kalacak türdendir. Beynin pazar oluşu elbette düşüncelerden ötürüdür. Düşüncelerin karmaşık yapısından, insanların farklı fikir yapısından ötürü beyin pazara benzetilmektedir. El ise kozaya benzetilmiştir. Koza TDK'ye göre; ipek böceğinin ördüğü ve içine kapandığı korunak olarak açıklanmıştır. İpek kozaları nadir bulunan türlerdendir. Haliyle de oldukça kıymetlidir. Her insanın beyni ve düşünceleri vardır. Lakin insana fayda getiren aklın olmasıdır. Aklını veya zekânın hangi yönde kullanırsan seni sonuca o doğrultuda ulaştıracaktır. Şair akli paraya, elide kozaya benzeterek amaç-sonuç ilişkisi doğurmuştur denebilir. Üçüncü mısradaki ise artık Bişkek'in eski Bişkek olmadığını söylemektedir. Artık eskisi kadar büyüleyici, aşkla dolu bir şehir değildir.

Bişkek sıcaklığını ve samimiyetini kaybeden bir şehir olmuştur. Şehir asfaltın esiri olmuştur. Her zerresi asfalt olan bir şehirde ağaçlar köksüz kalmıştır. Burada ağaçlar için Kırgız halkını sembolüdür denebilir. Her zerresi asfalt olan bu şehirde insanlar kök salamamıştır. Oraya ait olamamıştır. Kendileri için tutacak, hayat bulacak bir kökleri yani geçmişleri artık çok eskide kalmıştır. “Meşelerin kökleri ağlıyor.” Mısrada bahsi geçen meşe ağaçları dört mevsim yaprakları olması sebebiyle hayatın devamlılığını simgeler. Oldukça dayanıklı bir yapıya sahip olan meşe ağaçlarının bile kökleri ağlamaktadır. İnsanlar onlara dahi yaşam alanı tanımamaktadır. Altıncı kıtada Bişkek için canlılar yaşaması zor bir şehir tablosu çizilmiştir.

Son kıtaya gelindiğinde şehrin yapılaşmasına dair fikir oluşturulmaktadır. Kırgızlar çok uzun yıllar boyunca konar-göçer yaşama sahip bir toplum olarak bilinmektedir. Konar-göçer bir yaşamda ise insanlar evlerini kolayca taşınması için kıl çadırlardan yapmaktadır. Yüzyıllarca bu kıl çadırlarda yaşayan Kırgız halkına Sovyet Döneminde bloklar halinde yüksek apartmanlar yapıldı. Başka bir kültürün izlerinin gölgesinde Kırgız halkı kendisine yeni evler buldu. İnşa edilen bu yapılara ilk rağbetin devlet görevlileri ve yakınları olduğu bu son kıtada anlamak mümkündür. Empoze edilmek istenen bu yeni düzene halkın başındaki devletin öncülük etmesi elbette halkın daha kolay benimsemesine sebep olacaktır. Mankurtlaşma faaliyetinin aslında halkı yöneten liderler, devlet adamları etrafında başladığı ve sonradan halk arasında yayılmaya başladığı anlaşılmaktadır.

Şair Şayloobek Düyşeyev’in “Bişkek” isminde ikinci şiiri incelediğimizde genel manada ilk şiirdeki gibi olumsuz, karamsar bir düşünce yapısına sahiptir. Şehirleşme üzerinden halkı geçirdiği değişimden son derece rahatsız olan şair, bu değişimin halkın kökünden sarstığını hatta tamamen koparttığını okuyucuya aktarmaya çalışmıştır.

3.12 Çayır

ЧӨПЧАБЫК	Çayır
Токтогул. Толук. Толгон жай, топудай жерде чөмөлө. Ак мөңгү тоолор - тоңгон май, аңыздын баары чөбөгө.	Toktogul. Tam. Dolu yer Şapka gibi yerde yuvarlana yuvarlana Kar kaplı dağlar donmuş yağ Kıraç yerlerin tümü tortu\posa
Араба, чийне агылган адырда жатат жол түтөп. Жарк эткен чалгы - чагылган, жанына жашыл сол түшөт.	Araba kızakla ayrılmış Tepede yatar yol tüter Parlayan tırman şimşek Yanına yeşil sol düşer
Козу түш. Күчөйт чөп чабык, чама жок чалап жутканга. Күн эрип келет өрт тамып талаага, гүлгө, кыздарга.	Tam öğlen vakti hızlanır ot biçimi Güç yok ayran yutmaya Güneş eriyip gelir köz damlayarak Kırlara, güle, kıza
Булутсуз асман. Теребел боз закым басып ныкталат. Ашпозчу бийкеч, беде, жел, беде эмес кесме жыттанат.	Bulutsuz gökyüzü. Etraf Boz rüzgâr basılıp sıkışır Aşçı hanımefendi, yonca, yel Yonca değil aş kokar
Чарчашты чалгы чапкандар, чарчады көктө Күн дагы. Чапжондо жалгыз атчанга чапкылап барат бригадир...	Yoruldu tırpan vuranlar Yoruldu gökte güneş bile Sol yolda yalnız atlıya Aceleyle gidiyor şef...

Şayloobek Düyşeyev'in "Çayır" adlı şiiri ile yine pastoral şiir türünün bir örneği olarak okuyucu karşısına çıkmaktadır. "Çayır" adlı şiirde şair Kırgızistan'ın Celalabad ilindeki Toktogul ilçesi anlatılmaktadır. Celalabad, Kırgızistan'ın güneybatısında yer alan, ülkenin üçüncü büyük şehridir. Tarihi İpek Yolu üzerinde bulunan bu şehir, kaplıcaları ve ceviz ağaçları ile ünlüdür. Babaş Ata Dağının eteklerinde, Kugart Nehri

kıyısında, Özbekistan ile komşu olan bu şehrin yarıya yakın nüfusunu Özbek Türkleri oluşturmaktadır.

Yeşil ağaçları ve düzenli yapısı ile insanların huzur bulacağı bir yapıya sahip olan Celalabad kentine giriş kısmında üç bölümden oluşan, mavi ve pembe üç kubbeli görkemli bir kapıdan girilmektedir. Celalabad ilinde sekiz ilçe bulunmaktadır: Aksı, Ala-Buka, Bazar-Korgon, Noken, Suzak, Toguz-Toro, Çatkal ve Toktogul'dur. Toplamda sekiz ilçesiyle yaklaşık olarak nüfusu 1.009.889 olarak bilinmektedir⁴⁸.

“Toktogul. Tam. Dolu yer” mısrası ile başlayan şiir daha ilk mısradan bize Toktogul ilçesi hakkında okuyucuya bilgi vermiştir. Toktogul ilçesinin bağlı olduğu Celalabad şehrinin Babaş Ata Dağının eteklerine kurulu olduğu bilinmektedir. Merkezden yalnızca beş kilometre uzaklıkta bulunan Eyüp Dağının da olduğunu söylenmeden geçilmemesi gereken bir detaydır. Toktogul ilçesi adını yetiştirdiği önemli âlimlerden olan Toktogul Satılganov'dan almıştır⁴⁹. Bişkek'e giderken Talas bölgesinin kuzeyinde kalan Toktogul ilçesi Celalabad şehrinin de güney yakasını oluşturmaktadır. Nüfus oranı bakımından yüksek, kalabalık bir kent olduğuda mısradan anlaşılmaktadır.

Yukarıdaki mısra okuyucularına Toktogul kentinin dağlık bir bölgede olduğu mesajını vermektedir. Bu dağların karlarla kaplı olmasından şiirin kış aylarında yazıldığı anlamını çıkartılması mümkündür. “Kıraç yerlerin tümü tortu\posa” bu mısra bölgenin toprak yapısı ile ilgili bilgi içermektedir. “Kıraç” kelimesi TDK'ye göre; verimsiz, susuz, kurak arazi olarak tanımlanmaktadır. Toprak eğimi fazla ve sulama olanağı oldukça az araziler için kıraç kelimesi kullanılmaktadır. Bu anlamdan yola çıkarak bu bölgede kıraç arazi oranının fazla olduğunu anlamamız mümkündür.

Şiirin ikinci mısrası tam anlamıyla pastoral şiirin tipik bir örneği olarak şair okuyucularına sunmuştur:

⁴⁸ https://tr.wikipedia.org/wiki/Celal-Abad_ili Erişim Tarihi: 08.03.2022.

⁴⁹ <https://stringfixer.com/tr/Toktogul> Erişim Tarihi: 08.03.2022.

Araba kızakla ayrılmış

Tepede yatar yol tüter

Parlayan tırman şimşek

Yanına yeşil sol düşer

Bu mısralar okunduğu zaman insanların gözünde yeşil bir patika canlanmaktadır. Dağ sırtlarında bulunan bir bölgede yer alan ilçe için yeşilliğin ve patika yollar konusunda zengin olabileceğini tahmin edilebilir. Kelimelerini ustaca seçen Şayloobek Düşeyev bu patika yolları şiiri okuyanların gözlerinde canlandırmayı başarabilmiştir.

Tam öğlen vakti hızlanır ot biçimi

Güç yok ayran yutmaya

Şiirin üçüncü mısrasına geldiğinde bir köy hayatını ve köydeki bir işçiyi anımsamak mümkündür. Köy yaşamında sabahın ilk saatleri itibari ile çalışma hayatı başlamaktadır. Tarlaya giden köylüler öğleye kalmadan işlerini bitirmeyi hedefler. Yukarıdaki mısralardan anlaşılıyor ki öğlene doğru çalışma hız kazanarak devam etmiştir. Bu hızlı çalışma köylüleri o kadar çok yormuş ki ayran dahi içmeye mecalleri kalmamıştır.

Dördüncü mısraa baktığımız zaman yine güçlü betimlemelerle karşılaşırız. Gökyüzünün bulutsuz olması havanın güneşli olduğu, insanların güneşi bulut perdesi olmadan gökyüzünde görebildiğini anlamak mümkündür. Orada bulunan aşçı hanımefendinin yaptığı yemekler rüzgârın sayesinde köylülerin burnuna kokmaktadır. Biçilen yoncaların ve yemeklerin kokusu birbirine karışmaktadır.

Yoruldu tırpan vuranlar

Yoruldu gök te güneş bile

Son kıtadaki ilk mısralar okuyuculara şiirin bitimini haber vermektedir. Tüm gün tarlada çalışan köylüler artık çok yorulmuştur. Gün o kadar yorucu geçmiştir ki gökteki güneş bile yorulmuş artık batmak istemektedir. Yorucu ama aynı zamanda verimli geçen bir günün ardından artık tabiat ve insanlar dinlenmek istemektedir.

Şair Şayloobek Düyşeyev'in pastoral şiir türünde yazdığı eserlerine bakıldığında oldukça güçlü tasvirler ile karşılaşılması mümkündür. Kırgızistan'ın birçok bölgesini başarılı bir şekilde eserlerine yansıtan Düyşeyev oralara gidemeyen, daha önce hiç o topraklarda bulunmamış insanlara bile tanıdıklık hissi uyandırmaktadır. Ülkesini ve milletini çok seven şair, hemen hemen her eserinde bu sevgisini göstermektedir. Milli kimlik ve bilinci oluşturmaya belki de en başta o toprakları sevdirmeyeyle başlanmalıdır. Şair her ne kadar birçok şiirinde milletini yaşadığı değişimlerden dolayı sert bir üslup ile eleştirse de toprağının bu doğal güzelliklerini de aşlamayı ihmal etmemiştir. Şiirlerinde akıcı ve gerçekçi üslubu ile Kırgızistan'ı gören görmeyen herkese anlatmayı, tanıtmayı kendine şiar edinmiştir.

3.13 Hayal Zamanı

ЧАК ТҮШ	Hayal Zamanı
Аттайбыз деп арыктан сууга түшүп калышкан Асман менен Жер экөөн аптап кылып агызган.	Atlıyoruz diye arıktan Suya düşüp kaldılar Gökyüzü ile yer ikisine Güneş sıcaklığını akıtır
Адырдагы булакта чалгыларды чыңайт чал, чапкан беде. Ат жатат чалкуйругун сырайткан.	Yüksek tepelerdeki bulakta Tırpanları biliyor yaşlı adam Yonca biçiyor. At yatıyor Kuyruğunu sallayarak
"Чыңк", "чыңк" эткен чыңоордон "чырт" деп жанып ыр ойго, чымчык болуп чырлыттап чыгып барат кыр-ойго.	"Tın", "Tın" eden teker seslerinden "Cırt" diye yanan bir ezgi düşünün, Serçe gibi cıvıldaayan Çıkıp gider kırlara
Ох, Күн санын чапкылап, он жаш келин аптыгат, ортого алып бир кызды, оңду-солду каткырат.	Oh, her gün sakın deniz gibi, On genç gelin nefes nefese kalır Ortaya alıp bir kızı, Sağa-sola kovalarlar
Чаңкаган жол суналган, чалкасынан куланган. жан дүйнөсү алоолоп чарчап турган уландын,	Susayanın yolu uzar, Susuzluktan yıkılır Ruhu alevlenip Yorgun düşen adamın
чалкыйт жаштык көзүнөн, чар тарабы көшүгөн, чабалактап туралбай чак түш жатат дөшүдө...	Gençlik gözlerinden okunur, Dört tarafı sakinleşen Debelenmeden duramaz Gençlik hayali yatar dөşünde

Şair Şayloobek Düyşeyev'in "Hayal Zamanı" isimli şiiri okuyucusunun gözünde adeta bir tablo gibi canlanmaktadır. Şair hayal dünyasını şiirin içine tablo gibi çizmiştir. Okuyucu şiiri okuduğu zaman şairin hayal dünyasına dalarak orada bir yolculuğa çıkar. Kurduğu bu hayal eski günlere dairdir. Çocukluk ve gençlik yıllarına dair duyduğu özlem, şairi bu yönde hayal kurmaya itmiştir.

Düşşeyev'in şiirlerine bakıldığı zaman eskiye olan özlem oldukça dikkat çekicidir. Eski yaşadığı dönemi ve gençlik yılları onun için özel anılar olarak hep zihninde kalmıştır. Şimdi bu anılar gerçekleşmesi mümkün olmayan hayallere dönüşerek şiirinin ana temasını oluşturmaktadır.

Atlıyoruz diye arıktan

Suya düşüp kaldılar

Yukarıdaki mısralardan anlaşılıyor ki şair, gençlik yıllarında köyündeki arıktan atlayarak yüzmüştür. Arık TDK'nin anlamına göre "bahçe veya tarlada fide dikmek için kazılan fazlan bir derinliği olmayan yüzeysel olarak açılmış bir çukurdur. Arık bazen de tarlayı sulamak için açılan, sığ sulama kanalı vazifesi görür." Arıklar için derinliği olmayan su birikintisidir demek yanlış olmayacaktır. Şair, derinliği olmayan suda güneşli bir günün keyfini doyasıya yaşamıştır diyebiliriz.

Yüksek tepelerdeki bulakta⁵⁰

Tırpanları biliyor yaşlı adam

Şiirin ikinci kıtasında şair, köyüne dair daha fazla bilgi vermektedir. Yüksek tepelerden aşağıya doğru pınarlar akmaktadır. Tırpanları bileyen yaşlı adam, tarlasını sürmek için hazırlık yapmaktadır. Tırpan; ekinleri biçmek için kullanılan ucu hafif eğri bir bıçaktır. "At yatıyor kuyruğunu sallayarak" yaşlı adam hazırlığını yaparken bu sırada yanındaki atı da kuyruğunu sallayarak dinlemekte, keyfide gayet yerindedir.

"Tın", "Tın" eden teker seslerinden

"Cırt" diye yanan bir ezgi düşünün,

Serçe gibi cıvıldayan

Çıkıp gider kırlara

Yukarıdaki mısralarda, bir köy arabasının çıkardığı "tın tın" sesleri şair için kulağa hoş gelen bir melodiye andırmaktadır. Arabanın çıkardığı ritmik ses kulağa gelen güzel bir

⁵⁰ Bulak: Eski Türkçe döneminden beri kullanıla gelmiş bir kelimedir. Kelime Fars diline ve Arap diline geçerek ardından Kafkas dillerine ve Rusça'ya da geçmiştir. Halk ağzında; kaynak, pınar, memba olarak bilinmektedir. <http://www.lugatim.com/s/BULAK> Erişim Tarihi: 07.04.2022.

ezgiden farkı yoktur. Köy arabasının kırlarda gezinmesi bir serçe adetasını yansıtmaktadır.

Oh, her gün sakın deniz gibi,

On genç gelin nefes nefese kalır

Ortaya alıp bir kızı,

Sağa-sola kovalarlar

Yukarıdaki kıta okuyuculara Kırgız sosyal yaşantısına dair ipuçları vermektedir. Kırgız genç kızları ve gelinleri gönüllerince, yorulana kadar oynayarak eğlenmektedirler. Ortam sakın bir deniz gibi huzur vericidir. İnsanlar istedikleri gibi eğlenmektedir. Birbirleri ile çıkarsız son derece masum hislerle yaklaşmaktadır. İnsan kendini güvende hissettiği yerde huzur bulur. Huzur olunca sevinç ve neşede arkasından gelmektedir. Şair Şayloobek Düyşeyev'in de hayalini kurduğu huzur dolu, güvenli olan yer eskiden yaşadığı köyüdür.

Susayanın yolu uzar,

Susuzluktan yıkılır

Ruhu alevlenip

Yorgun düşen adamın

“Bu dünya imtihan dünyası” derler hayata karşı tecrübe edinmiş insanlar. Öyledir de bu dünya imtihan dünyasıdır. Kur'an-ı Kerim, Hûd suresi yedinci ayetinde şöyle buyrulur: “*O'nun arşı su üzerinde iken amel bakımından hanginizin daha iyi olduğunu denemek için gökleri ve yeri altı günde yaratan O'dur.*” Ayet-i kerimden de anlaşıldığı gibi Allah (c.c.) evreni insanı yaratmak için, insanı da imtihan etmek için yaratmıştır. Her insanın bu dünyada imtihanı farklıdır. Lakin insanoğlu en çetin imtihanı en çok istediği şeyde yaşar. Susayan bir insan suya ulaşmak için çalışır ama bu yol bazen o kadar kolay olmaz. Suya ulaşabilmek için gittiği yolda çok fazla güçlükle karşılaşabilir hatta yıkılmak zorunda bile kalabilir. Yukarıdaki kıtanın alt katmanında bu sonuca varmak mümkündür.

Gençlik gözlerinden okunur,

Dört tarafı sakinleşen

Debelenmeden duramaz

Gençlik hayali yatar döşünde

Şiirin son kıtasına gelindiğinde şairin gençlik yıllarına dair özlemi daha net olarak görülmektedir. Gençlik yılları insanın içinde olduğu vakitlerde bazı anlar hiç bitmeyecek gibi gelir. Zaman öyle değildir ne yazık ki. Hiç durmaz, hep akar gider insanın elinden bir daha geri dönülmemek üzere. Şair de bu acı gerçeğin farkındadır. Yaşanılan tüm o güzel günler geçmişte kalmıştır. Ve o geçmişe çok fazla özlem duymaktadır.

3.14 Gece

ТҮН	Gece
Ак-Сай мелт-калт аязда, жылдыз калкыйт алмадай. Ит. Жөлөнгөн таякта. илген чырак - жанган Ай.	Ak-Su ağzına kadar soğukta Yıldız yüzer elma gibi İt. Yaslanmış çadır önünde Ay asılı lamba gibi yanar.
Короо, кары күрөлгөн, кой көң, чийне, акыр, ат Жеми, чөбү түгөнгөн, бир боо саман акыят.	Avlu, kürünmüş Koyun gübresi, ahır, at. Yemi, otu tükendi, Bir bağ saman bekliyor.
Коктулардын колтугун шамал жатат өпкүлөп. Түнү бою койчунун түшүнө чөп, чөп кирет.	Kozaların koltuk altları Rüzgâr yeli hafızamı öpüyor. Gece boyu çobanın Düşüne ot, ot girer.

“Gece” şiirinin dikkat çekici bir başka noktası ise şair Şaloobek Düyşeyev’in kaleme aldığı diğer şiirlerine oranla daha kısa olmasıdır. Lakin kısa olmasına rağmen içerisinde anlam katmanları bakımından fazlasıyla zengindir. Şiir isminden de anlaşıldığı üzere bir gece vaktini anlatmaktadır. Gece kavramı zihinde karanlııda beraberinde getiren bir kavramdır. İnsanların üzerinde çoğu zaman olumsuz bir etkisinden söz etmek mümkündür. Şair şiire verdiği isim ile okuyucusuna şiirin içindeki karanlık ve olumsuz havanın ilk izlenimini yansıtmaktadır.

Şiirin ilk katmanında gece vaktinde bir avlunun tasviri okuyucuyu karşılamaktadır. Soğuk bir gece, yıldızlar gökyüzünde parlamaktadır. Ay gökyüzünü ve yeryüzünü lamba gibi aydınlatır. Bir köpeğin de çadırın önüne yaslanarak gün sonunda dinlendiği üçüncü mısradan anlaşılmaktadır.

İkinci kıtada avlunun içinde olanları şair okuyucusuna aktarmıştır. Avluda: saman, saman sepeti, yem tenekesi, koyun gübresi, at ve yemi olduğu görülmekte. Bu malzemelerden yola çıkarak bu avlunun bir köy evine ait olduğunu anlamak mümkündür.

Üçüncü kıta şairin geçmişi hatırladığı anlar vardır. Avluda esen tatlı rüzgâr şairi geçmişe döndürmeye yetmiştir. Gecenin bir vakti avluda geçmişi düşünürken o sırada

obanında avluda uyuduğu anlaşılmaktadır. obanında tek derdi ot yani hayvanlarının nasıl besleneceğidir. Bunun kaygısı ile uyumaktadır.

Şiirin ikinci katmanında ise şairin diğer şiirlerinde de olduğu gibi derin bir yalnızlık hissi içinde olduğu anlamı çıkmaktadır. Şair soğuk bir gecede, avlunun bahçesinde yalnızlığı hissetmektedir. Bahçede; bir köpek, bir at ve bir çobandan başka sadece araç-gereçler vardır. Bahçedeki oban ise uyumaktadır. evresinde başka kimsenin varlığını hissedememektedir. İçinde bulunduğu yalnızlık hissi şiirin ikinci katmanını oluşturmaktadır.

Şiirde üçüncü katman olarak şairin Kırgız toplumunun milli kimliğe karşı ilgisiz olduğunu görerek yaşamasını geceye benzetmesi olarak anlaşılabilir. Kırgız toplumunun giderek milli bilincini kaybetmesi ve karanlığın içine gömülmesi şairi derinden etkileyen bir mevzudur. Derin bir uykuda olan oban, Kırgız halkının bir simgesi olarak şiirde yer almıştır. Halk derin bir uyku halindedir ve derdi yalnızca günü geçirmektir. Bu durumda gün geçtikçe milletin kendi benliğini unutarak ve sonu olmayan bir karanlığa gömülmelerine neden olur.

3.15 Yükseklik

БІЙІКТИК	Yükseklik
Учат куштар, казат жерди чычкандар, уктап туруп, кайра отунду жагасың. Учуш керек дешет сага учкандар, учуш керек, бирок жок да канатың?	Kuşlar uçar, fareler yeri kazar, Uyuklama, ateşini yeniden yakasın, Uçmak gerek derler sana uçanlar, Uçmak gerek, ama kanatın da yok?
Учуш керек! Ураалашат, учасың, дарек-дайның өтөт колдон колдорго. Ким-бирөөдөн мамилеңди бузасың, ким-бирөөнүн буту керек конгонго.	Uçmak gerek, onlar bağırır, sen uçarsın, Adres elden ele geçer. Birileriyle olan ilişkini bozuyorsun, Birilerinin ayağına inmek gerek.
Ким-бирөөнүн күчү керек басканга, каалагандай ыргытууга ташыңды. Сайга түшүп аңыраңдап акканга, сансыз жолу даңктаганга атыңды.	Birilerinin gücü gerek basmaya O vakit taşı istediğin gibi atarsın. Dereye girip yavaşça akınca, Sayısız kez yüceltince adını
Акыйкаттык! Сага канча чакырым? Жолдосуңбу? Көктөсүңбү көгөргөн? Кимдин башы? Сеникиби? Акырын ким-бирөөнүн ийинине жөлөнгөн.	Hakikat! Sana ne kadar uzakta? Yolda mısın? Mavileştin mi göverip? Kimin başı? Seninki mi? Usul usul Birinin omzuna yaslanan
О, бийиктик! Сага канча аткан таң, дагы канча жылдыз күйгөн барашууң? “...бийиктикти издебегин асмандан, бийиктикти жерден гана табасың”.	Ah büyüklük! Sana kaç tan attı, Daha kaç yıldız dağın güneyine geçti? “... büyüklüğü arama gökyüzünden, Büyüklüğü sadece yerde bulursun.”
“...Жерден гана?” “Селт” этесиң куштардай, мейкиндикте чагылгандын талашы. Учуш керек дешет сага учкандар, учуш керек! Бирок барбы канатың?	“... Sadece yer mi?” “İrkilesin” kuşlar gibi Yerde yıldırım tartışması Uçmak gerek, sana diyorlar ki, Uçmak gerek, ama kanatların var mı?

Şair Şayloobek Düyseyev’in “Yükseklik” isimli şiirinin ilk mısralarında okuyucuyu tezatlık simgeleri karşılamaktadır. “Kuşlar uçar, fareler yeri kazar” mısrası ile başlayan şiirde, kuşlar ve fareler arasında tezatlık kullanılmıştır. Kuşlar, Türk medeniyeti için oldukça önemli bir yere sahiptir. İslamiyet öncesi Türkler, kuşları ruhun simgesi, kutlu bir canlı olark kabul etmişlerdir. (Çoruhlu, 2002: 151) Türkler hâkimiyetin sembolü olarak kartalı yüzyıllar boyunca kullanmışlardır. (Kafesoğlu, 1986: 286)

Kuşlar insanlar için özgürlüğün sembolüdür. İnsanlar nesiller boyunca uçabilmeyi özgürlük olarak düşünmüşlerdir. Fare ise yalnızlığın ve karamsarlığın bir sembolüdür. Dünya ünlü Nobel Edebiyat Ödülü sahibi yazar John Steinbeck tarafından yazılan “Fareler ve İnsanlar” isimli romanda bu sembollerini görmemiz mümkündür. Romanın ana teması; insan olmanın doğası ve bireyin kendine bir yere ait hissetme durumunu içerir. Steinbeck bu temadan yola çıkarak; yalnızlığı, insanların gelecektekine yana umudunu yitirmesini, insanların giderek güçsüzleşmesini romanında fare sembolü ile anlatmaktadır.

İlk mısırda oluşturulan tezatlık; özgürlüğün ve esaretin zıtlıklarıdır. “Uyuklama, ateşini yeniden yakasın” şair burada aslında özgürlüğünde, esaretinde insanın kendi elinde olduğunu söylemektedir. Bu mısırda aslında şair gizliden gizliye milletinden bir istekte bulunmuştur. Şair “uyumayın, özgürlüğümüzün ateşini yeniden yakalım, yeniden hür olalım” mesajını mısraının alt katmanına saklamıştır.

Uçmak gerek derler sana uçanlar,

Uçmak gerek, ama kanatın da yok?

Özgür olanlar, seninde özgür olman gerektiğini söylerler. Şair de milletin özgür olmasından yanadır ama bir çaresizlik hali söz konusudur. Mısraının ikinci katmanına bakıldığında ise çaresizlik halinden ziyade bir sorgulama söz konusu olduğunu anlamak mümkündür. Şair, milletin özgürlüğü için neden mücadele etmediğini sorgulamaktadır.

“Uçmak gerek, onlar bağırır, sen uçarsın” şiirin ikinci kıtası özgürlük mücadelesinde her şeye rağmen yine mücadeleden vazgeçilmemesi gerektiğini söylemektedir. Oluşabilecek her türlü duruma karşı bu şanlı mücadeleye devam edilmelidir. Milletin özgür olmasını istemeyenler birçok engel sunacak, durdurmaya çalışacaktır. Ancak hür yaşamayı şiar edinmiş bir milleti yolundan kimse döndüremeyecektir.

Birileriyle olan ilişkini bozuyorsun,

Birilerinin ayağına inmek gerek.

Şair yukarıdaki mısralarda milletin her koşulda bir olması gerektiğini anlatmaktadır. Özgürlüğe engel olanların oyununa gelinmemelidir. Millet bir bütün olup her kesimden insan mücadelesine sahip çıkmalı ve bunun için gerekirse savaşmalıdır.

Birilerinin gücü gerek basmaya

O vakit taşı istediğin gibi atarsın

Yukarıdaki mısralar hayatın içinde olan bir Gerçekliği okuyucunun yüzüne çarpmaktadır. Hayatının acımasız gerçekliğinde biri de güçtür. Acımasız denmekte çünkü güç her zaman iyi insanların elinde ne yazık ki bulunmamaktadır. İnsan elindeki gücü nereye ve niçin kullanıyorsa o zaman iyi insan ve kötü insan sıfatlarının sahibi olmaktadır. Şair insanların bir şeyler başarabilmesinin temelinde güç olduğunu söylemektedir. Gücün varsa, hayattaki birçok şey istediğin gibi olur. Elindeki taşı istediğin yere atmak seni için zor olmayacaktır.

Hakikat! Sana ne kadar uzakta?

Yolda mısın? Mavileştin mi göverip?

Gerçeklik olgusu insanlar arasında farklılık gösterir mi ya da her insanın gerçekliği farklı mıdır? Bu sorular birçok insanın üzerine düşündüğü sorulardır. Orhan Hancerlioğlu “Felsefe Sözlüğü” isimli eserinde “gerçek” kavramını şöyle açıklamaktadır: bilinçten bağımsız, somut ve nesnel olarak var olan. (Hancerlioğlu, 1997:241) Hancerlioğlu hakikat kavramı için ise gerçekliğin bilince yansımaları olarak tanımlamaktadır. Şiirin dördüncü kıtasında insanlar için, milleti için hakikatin ne kadar uzakta olduğunu sormaktadır. Buradaki hakikat kavramının ise bir milletin özgürlüğü olduğunu anlaşılması gerekir. Şairin ikinci mısradaki sorduğu sorulardan bir kuş olgusundan bahsettiğini anlamamız mümkündür.

Ah büyüklük! Sana kaç tan attı,

Daha kaç yıldız dağın güneyine geçti?

Şair’in yukarıdaki kıtanın ilk mısrasındaki “büyüklük” kavramı gökyüzünü simgeler. Ardından gelen mısradaki ise zaman olgusu yaratılmak istenmiştir. Gelip geçen zaman gökyüzünün hareketleri sayesinde belirlenmiştir.

“... büyüklüğü arama gökyüzünden,

Büyüklüğü sadece yerde bulursun.”

Şair yukarıdaki mısraları şiirine yine bir tezatlık oluşturmak için eklemiştir. Düşeyev “Yükseklik” şiiri boyunca gökyüzünü ve kuşları özgürlüğün sembollü olarak kullanmış olup, birçok noktada da bu durumu vurgulamıştır. Şiirinde kendisine ait olmayan bu mısralara yer vermesinin nedenleri arasında karşıt bir anlama yer vererek asıl anlatmak istediğini vurgulamayı amaçlar.

“... Sadece yer mi?”

“İrkilesin” kuşlar gibi

Şiirin son kıtasında okuyucuyu yine “kuş” sembolü karşılamaktadır. İkinci kıtada şairin kullandığı “irkilesin” sözcüğü milleti için söylemiştir. Milletin kuşlar gibi irkilerek uyuduğu uykudan uyanmasını ve özgürlüğü için mücadele etmesini istemektedir.

3.16 Yalnızlık

ЖАЛГЫЗДЫК	Yalnızlık
Оттор өчөт. Кулайт жылдар акырын, келесиң сен азың калып көбүндөн. Ойлор сансыз, сансыз, сансыз чакырым, жолдор дагы сансыз жолго бөлүнгөн.	Ateş söner. Yıllar yavaşça yok olur, Gelesin sen, azından çoğundan kalıp Düşünceler sayısız sayısız sayısız uzakta, Yollar dahi sayısız yola bölünür.
Коломтоңо башка бирөө жылынган, ачалбайсың өз үйүңдүн эшигин. Чагылгандар каршы-терши жыгылган, капчыгайда калган түндөй сезимиң.	Ocakta seni başka biri ısıttı, Açamazsın kendi evinin eşiğini. Yıldırımlara karşı bağıran, Vadide kalan gece gibi hisslerin.
Бейтааныштай кайдыгердик, жымжырттык, көкүрөктү тепсеп жылат калаалар. Көздөрүңдө кош из болуп жылжыйт суу, чегирткелер сайрап учкан талаалар,	Yabancılik gönülsüzlük Sessizlik İçini deşsen yıkılır kaleler. Gözlerinde iki iz olup akarsu, Çekirgelerin şarkı söyleyip uçtuğu tarlalar.
тоолор, таштар, чийлер, гүлдөр, шыбактар, Атаар тандар уктап кеткен убактай, батаа кечтер таштап кеткен иңирдей. Кайда жылдар көлөкөңдөй ээрчиген, күлүп жанган достор кана, кайда алар? - тилегиңе жетиш үчүн берчү дем, күйүш үчүн күчтү берчү кайрадан?	Dağlar, taşlar, kayalar, güller, Sıvalar ⁵¹ Tan atarken uyuyup giden zaman gibi, Çarçabuk kaybolan alacakaranlık gibi. Nerede gölge gibi peşinden giden yıllar, Gülüp ağlayan dostlar hani, nerede onlar? Arzuna ulaşmak için ver bir nefes, Yakmak için gücü yeniden verebilir mi?

Şayloobek Düyseyev'in "Yalnızlık" isimli şiirine bir bütün olarak bakıldığı zaman karamsar bir havanın hâkim olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Şiir adeta karanlık bir bulutun içinde sıkışıp kalmış yağmur damlaları gibidir. Okuyucuların içinde derin bir sızı bırakabilecek kuvvete sahiptir. Yalnızlık hissini psikologlar; bireydeki sosyal eksiklik hissinden gelmekte diye açıklamaktadır. Frankl (1946/1963) ve Moustakas (1961- 1972)'un haricindeki psikologlar, yalnızlığı öncelikle bireyin kişisel ilişkilerindeki bir eksiklik ve çoğunlukla da hoş olmayan insanlara acı veren bir yaşanmışlık olarak tanımlamışlardır. (Paula, 2005: 7-12)

⁵¹ Genellikle çakıllı, taşlık bölgelerde yetişen, hayvanların yediği, acılı ve kokulu bir bitki olarak bilinir.

Ateş söner. Yıllar yavaşça yok olur,

Gelesin sen, azından çoğundan kalıp

İlk mısradaki okuyucuyu karşılayan “ateş” kelimesi insanlardaki gençlik yıllarının sembolüdür. İnsanların içindeki gençlik ateşi zamanla sönmeye başlar. İnsan ömrünün dönemlerini mevsimlerle sembolleştirirsek, gençlik dönemini bahar mevsimine benzetilmiştir. Lakin bahar mevsimi gibi gençlik yılları da gelip geçicidir. Yıllar insanların hayatından bir bir geçip gider.

Düşünceler sayısız sayısız sayısız uzakta,

Yollar dahi sayısız yola bölünür.

Yıllar geçtikçe, insanlar yaş aldıkça bedenleri gibi zihinleri de değişme gösterir. Sürdükleri yaşam düşüncelerinin de değişmesine ve şekillenmesine neden olur. “Yol” düşüncelerin sembolüdür. Zaman geçtikçe insanların zihinlerindeki düşünceler artar ve hayata karşı planlar yapmaya başlarlar.

Ocakta seni başka biri ısıttı,

Açamazsın kendi evinin eşliğini.

İkinci kıtada şiir insanın içindeki boşluk hissini okuyucuya aktarmaya çalışır. Şair kendi benliğine, kimliğine ait olamamanın insanda derin bir yalnızlık hissi oluşturduğu düşünülmektedir. Aslında yalnızlık hissi insanın olduğu gibi olamamasından kısacası benliğinden uzak olmasından kaynaklı olduğunu düşünülmektedir. Olduğundan farklı olmayı gaye edinirse insanoğlu en sonunda kendine dahi yabancı olacaktır.

Sessizlik

İçini deşsen yıkılır kaleler.

Gözlerinde iki iz olup akarsu

Üçüncü kıta insanın dili susarken içinde nice fırtınalar koptuğunu anlatmaya çalışır. Sessizlik bazen insanların en güçlü çığlıkları olabilir. Şair Düşeyev’de sessiz yalnızlığında yaşamaya çalışmaktadır.

*Tan atarken uyuyup giden zaman gibi,
Çarçabuk kaybolan alacakaranlık gibi.*

Tan ve alacakaranlık gün içindeki geçiş vakitleridir. Tan zamanı için; güneş doğmadan önceki alacakaranlık vaktine denir. Yukarıdaki mısraların alt katmanında gençlik yıllarını “Tan” vaktine benzetmiştir. Tan vakti mevsime göre uzunluğu değişkenlik gösterirse de netice itibari ile bir geçişin sembollüdür. Düşşeyev’de gençlik yıllarını çabuk geçmesi itibari ile tan vaktine benzetmiştir.

*Nerede gölge gibi peşinden giden yıllar,
Gülüp ağlayan dostlar hani, nerede onlar?*

Yıllar her zaman insanların peşinde bir gölge gibi takip etmekte. Kaçması mümkün olmayan bu gölgeler her zaman insanların içinde az ya da çok bir takım izler bırakır. İyi günlerinde yanında olan dostlar zamanla birer birer eksilir. Şair içinde bulunduğu bu yalnızlık hissine karşı yanında olmayan dostlarına sitem etmektedir.

*Arzuna ulaşmak için ver bir nefes,
Yakmak için gücü yeniden verebilir mi?*

Yıllar geçmiştir artık eski gücü ve kuvveti kalmamıştır. Yaş almasına, yıllar geçmesine rağmen hala arzu ve planları vardır. Lakin bunları gerçekleştirebilecek gücü yoktur. Şair için gençlik yıllarına dönmesi imkânsız olduğu gibi o yıllardaki güce sahip olmakta da bir o kadar imkânsızdır. İnsanların kendi içinde yaş aldıkça yaşadığı bazı psikolojik buhranlar bu şiirin ana temasını oluşturmaktadır.

Şayloobek Düşşeyev’in “Yalnızlık” şiirine başka bir katmandan bakıldığında şairin neden bu kadar ağır bir yalnızlık duygusu çektiği sorgulanır. Önceki şiirlere de bakıldığında düşüncelerinden dolayı yalnız bırakıldığı işlenmişti. Sahip olduğu güçlü milli duygular yüzünden arkadaşları ve ailesi tarafından derin bir yalnızlığa sürüklendiğini söylemek mümkündür.

3.17 Köyde Güz

АЙЫЛ КҮЗҮ	Köyde Güz
Жакага шашып күз жели, жай тартып үйлөр мүштөгүн, жалбырттап күйгөн аптаптын жалбырак болуп түшкөнү	Güz yeli dağ eteğini şaşıp, Acele etmeden evler bacasını, Alevlenerek yanan güneş sıcaklığı Yaprak gibi düşüyor
Угулат. Күндөр шуудурап, уй тоскон дөндөн “чуу” жылат, булаңгыр баскан талаада буластап барат буурул ат.	İşittim. Günlerin seslerini, “çığlık” sığırın durduğu ahırdan geliyor, Bulutlu bir kırlarda İyi bir kumaşa sahip vahşi at.
Узун түн... кыска куюшкан, убакыт жазды унуткан, чакырып кышка жаткансып чагылган учпайт булуттан.	Uzun gece... Kısa paldım, ⁵² Zaman yazı unuttu, Çağırıp kışa yatansın Yıldırım uçmaz buluttan.
Самандай аңыз сарала, сай бойлоп аккан араба, сапары бүтпөс жүрөктөн сагыныч келет санаага.	Samanı birbirinden ayır, Dere boyunca giden araba, Sonsuz yolculuğu yürekten Kaçırmamak için endişeli.
Чөл окшоп өңдөн кыярган чөмөлө салган кыраңдар, чөп тарткан жолдо күз жатат чөккөн төө мисал туралбай...	Bir çöl gibi görünüyor Toplanmış kartallar Ot olan yerde güz vardır Çöken deve gibi duramaz...

Şayloobek Düyşeyev'in incelenen şiirlerine genel hatları ile bakıldığı zaman üç ana konu dikkat çekmektedir. Bu konuların ilki milli kimliğin yitiminden doğan sorunlar, ikincisi köy hayatının şehir hayatından daha iyi olduğu ve son olarak da sonbahar mevsimidir. Şiirlerinde bu üç konunun ağırlığını fazlasıyla hissetmek mümkündür. Milli kimlik ve köy hayatı ile ilgili yazılan şiirler milli ruhunu, milli bilincini yansıtan eserler olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Sonbahar mevsimini bu kadar çok sık işlemesi ise içinde bulduğu ruh durumunu anlatması adınadır denilebilir. Şair Şayloobek Düyşeyev, Sovyet Döneminin sonlarını ve bağımsızlığın ilk yıllarında sahip olduğu düşünceler için arkadaşları ve ailesi tarafından yalnız bırakılmıştır. Bu

⁵² At, eşek gibi binek ve yük hayvanlarının, eyer ya da semerinin öne doğru kaymasını önlemek için, arka ayaklarının kaba etlerinin üzerinden, kuyruğunun altından geçirilerek eyere ya da semere bağlanan kayış.

yalnızlık hissi şiirlerinde genellikle sonbahar mevsimi ile yer bulabilmiştir. Sonbahar mevsimi insanlar üzerinde olumsuz bir etki bıraktığı söylenmektedir. Yazın sıcak ve hareketli günlerinin ardından gelen sonbahar mevsimi insanların kendi kabuğuna çekildiği ve yalnızlaştığı bir mevsim olarak bilinmektedir.

“Sonbahar Köyü” isimli şiir konusu ve yapısı bakımından Düşeyev’in “Güz ve Gerçek Köyüm” şiirlerine benzemektedir. Diğer iki şiir gibi ana tema sonbahar ve köy üzerine kuruludur. Şiirin ilk mısrası itibari ile güçlü bir betimleme sanatı söz konusudur:

Güz yeli dağ eteğini şaşıp,

Acele etmeden evler bacasını,

Alevlenerek yanan güneş sıcaklığı

Yaprak gibi düşüyor

İlk iki mısra bir sonbahar günü esen yelin dağ sırtlarına çarparak köyün üstüne dağılması ve yavaşça evin çevrelerini sarmasını anlatmaktadır. Yılın son sıcak günlerini yaşayan köy, artık kendisini yavaş yavaş güzün ılık yeline bırakmaya başlar. Güneşin ışınları bir yaprak gibi yeryüzüne dağılır.

Şiirin ikinci mısrasında bir at ahırının anlatımı yapılmaktadır. Atların gür seslerini şair duymaktadır. “İyi bir kumaşa sahip vahşi at” mısrası ile atların cins, kaliteli atlar olduğu anlaşılmaktadır.

Zaman yazı unuttu,

Çağırıp kışa yatansın

Yaz mevsimi artık geçmiştir. Önümüzde kış mevsimi vardır. Doğa kendi içinde uykuya çekilecek ve bahara kadar sessizleşecektir. Vakit kış mevsiminin zorluğuna dayanma ve katlanma vaktidir. Gökyüzünün hâkimi artık koca koca bulutlardır.

Bir öl gibi görünüyor

Toplanmış kartallar

Bozkır, sonbaharın gelişı ile bir çöl görünümüne bürünmüştür. Yapraklar sararmış, otlara sarı renginin hâkimiyeti sinmiştir. Gökyüzünde kartallar kendini göstermeye başlamıştır. Şiiri toparlayacak olursak; bozkırda bir köyün sonbaharın gelişı ile geçirdiğı bazı değışimler ve doğanın bu değışimlerdeki küçük payı işlenmiştir. Diğer şiirlerdeki gibi benzetmelerin ve sembollerin kullanıldığı şiirde, hayvan isimlerinde de yararlanılmıştır. At, kartal ve deve ismi geçen üç hayvandır. Bu isimlerin Kırgız kültüründe yeri oldukça önemlidir. Özellikle at ve deve Kırgızların yoldaşları arasındadır.

3.18 Akşam Üstü

КИРГЕН КЕЧ	Akşam Üstü
Жондун асты. Айдоо. Малдын чаңында шапалактын чыгат үнү тажаган, Күнсүгөн жер алып учат айылга, күн да кошо келаткансып бададан.	Dağın belinin altı. Tarla. Hayvan tozunda Alkış sesi rahatsız edici Kum taneleri uçar köye, Her gün birlikte gelirsin sürüyle.
Алыш бойлоп чакчыгайлар тызылдап, кеч мышыктай жылып кирет иңирден. Чийдин саргыч үкүлөрү ызылдайт чиркейлердин салмагына ийилген.	Ark boyunca bozkuyrukkakanlar cız edip Gece kedi gibi girer alacakaranlıktan Hasır otunun sarımtırak baykuşları vızıldar Sivrisineklerin ağırlığında eğilir.
Талаалардын талып барат кыны улам, жел думугуп сайды жээктейт кечалбай. Канаттарын сууга малып дымыган аарылар тур арыктардан кеталбай.	Tarlalar nadasa bırakılır art arda Rüzgâr ısınıp nehir kıyısından geçemez Kanatlarını suya batırıp Arılar yuvalarını terk etmez.
О бул учур – бейкуттукту түшүнгөн! Түндүн жылуу көшөгөсүн ачат кол. Эски араба кетип-кетпей үзүлгөн ээндикте чылым чегип жатат жол...	Ah, bu sefer - huzuru anladı! Gecenin sıcacık perdesini açan el Eski araba yola çıkar çıkmaz bozulur İssızlıkta yol sigara dumanı gibi kıvrılır

Şair Şayloobek Düşşeyev'in şiirlerine bakıldığı zaman; köylere, köy hayatına, tarlalara, vadilere, yaylalara oldukça fazla yer verdiği görmek mümkündür. Şehir hayatını ve şehirleri benimsemeyen Düşşeyev öz kimliğin ve kültürün köyde olduğunu düşünmektedir. Şair, milli kimliğin köy hayatında olduğu ve ancak buralarda olunca milli duygulara sahip olunacağını söylemektedir.

Şiirlerinde betimleme sanatını ustaca kullanan şair, “Akşam” isimli şiirinde de bu sanat dalından yararlanmıştı. Daha ilk mısrada dağ belinin altında, tozlu bir tarlanın tasviri ile şiir başlar. Bütün şiir boyunca köydeki tarlalar hakkında geniş tasvirler yapılır.

Şiirde dikkat çeken başka bir unsur da hayvan isimlerinin oldukça fazla kullanılmasıdır. Şiirde toplam dört hayvan ismi kullanılmıştır. İkinci kıtadan başlayarak sırasıyla; kedi, baykuş, sivrisinek ve arı isimlerinden bahsedilmiştir. *Gece kedi gibi girer alacakaranlıktan*

Hasır otunun sarımtırak baykuşları vızıldar

Sivrisineklerin ağırlığında eğilir.

Yukarıdaki ilk mısrada yer alan kedi metaforu sinsi ve yavaş anlamında kullanılmıştır. Gece gün sonunda bir kedi gibi sinsi, yavaşça tarlanın üstüne çıkmaktadır. İkinci mısrada gün yerini geceye bırakmasıyla baykuşların görüldüğünü ve sesler çıkarmaya başladıkları anlaşılır. Baykuşlar halk arasında “ölüm habercisi” olarak yer almış olsa da Türk Mitolojisi için öyle değildir. Eski Türkler baykuşa “ugi” adını vererek; bilgeliğin ve fedakârlığın sembolü olarak görmüşlerdir. Kırgızların dünya ünlü Manas Destanında baykuşun olumlu izine rastlamak mümkündür. Manas’ın annesi Cıyırdı kocası Cakıp Han’a “oğlunu niye sahrada yalnız bıraktın. Senin ondan başka kimin var? Ben Baykuş Ana oldum” şeklinde seslenir⁵³. Burada fedakârlık örneği olarak yer alır. Son mısrada yer alan “sivrisineklerin ağırlığında eğilir” tabirinde mübalağa⁵⁴ sanatı kullanılmıştır. Sivrisinekler düşük ağırlığa sahip oldukları için şair mübalağa sanatı ile bir tezatlık oluşturmuştur.

Tarlalar nadasa bırakılır art arda

Rüzgâr ısınıp nehir kıyısından geçemez

Nadas, araziye bir yılda düşen yağışın, her yıl ürün almaya yetmeyecek kadar az olduğu yerlerde toprağı bir yıl boş bırakma işlemidir. Genellikle kuru tarım bölgelerinde uygulanır. Nadas yapmanın amacı tarlayı zararlı otlardan temizleyerek daha çok verim almaktır.⁵⁵ Yukarıdaki mısralarda da anlaşıldığı gibi tarlalar ardı ardına nadasa bırakılmış. Bu mısralardan yola çıkarak toprakların susuz kaldığı ve verimin düştüğü anlamına varılabilir.

Kanatlarını suya batırıp

Arılar yuvalarını terk etmez.

Arılar mitolojide; üremeyi, bereketi, bolluğu ve ölümsüzlüğü simgeleyen hayvan olarak bilinmektedir. (Taşdemir, 2018: 703-718) Yuvalarını terk etmeyen arılar bu

⁵³ <https://www.turktoyu.com/turklerde-sezgi-bilgi-ve-bellegin-sembolu-baykus> Erişim Tarihi: 06.04.2022.

⁵⁴ Mübalağa sanatı okuyucuda heyecan uyandırmak için kullanılır. Sanatçılar, duygu ve heyecanlarını eserlerine aktararak okuyucusunun zihninde kalıcılık sağlamak için mübalağa sanatına başvururlar. Anlatmak istediklerini kimi zaman büyütürken kimi zamanda küçülterek uygun bir kalıba dökerler. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mubalaga#2-turk-edebiyati> Erişim Tarihi: 06.04.2022.

⁵⁵ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Nadas#> Erişim Tarihi: 06.04.2022.

mısrada sadakatin ve fedakârlığın sembolü yer almaktadırlar. Mevsimin ve coğrafyanın zorluğuna rağmen yuvasını terk etmeyerek sadakatin sembolü olmuştur.

Şiiri genel manada toparlayacak olursak; şiir şairin diğer şiirleri gibi sembollerin ve singelerin fazlasıyla kullanıldığı bir şiir olarak dikkat çekmektedir. Düyşeyev'in güçlü tasvirleri ile dağ sırtlarının yamacındaki bir köyün ve tarlaların hali okuyucuların gözlerinde canlanmaktadır. Daha öncede bahsedildiği gibi, şehir hayatını sevmeyen şair, köyü ve köy yaşantısını birçok şiirinde konu edinmiştir. Doğal Kırgız yaşamına her zaman içten içe bir özlem duymuş ve hep öyle yaşamak istemiştir.

3.19 Gerçek Köyüm

АСЫЛ АЙЛЫМ	Gerçek Köyüm
Сайды кечип чыктым бүгүн жолуна, жүрөк ырдап сени көздөй жүгүрөт, наристедей ала коюп колума, көкүрөккө кыссам деймин сүйүп эх!	Nehri geçip çıktım bugün yoluna, Kalbim şarkı söyleyerek sana doğru koşar, Elime alıp bebek gibi, Sevip göğsüme bassam diyorum ah!
Асыл айлым! Торгой талаан, желген жел буудайыңдын сабагында кайкалап, сары гүлдөр, сары топу эрмендер арыктардын жээгин бербей чайпалат.	Gerçek köyüm! Dikenli alan, rüzgâr esiyor Buğday sapları birbirine girmiş, Sarıçiçekler, sarı pelin otu demetleri Arıkların kenarına genişleme imkânı vermez
Ага-буга аккан күндөй жылды аяйм камчыга окшоп каяккадыр түшүргөн, кайран төрлөр, жылкы жыттуу жылгалар, кеткен элем сага келиш үчүн мен.	Orada burada görünen güneş gibi uzaklaştı Kırbaç gibi neye ineceği belli değil Kıymetli yaylalar, at kokulu vadiler Gelmek için sana gitmiştim ben.
Себеп эмес, шылтоо издеп кежилдеп, мин ирекет үй-бүлөмдү алдадым, Ата Журтуң ушул болот сенин деп, асыл айлым, баламды алып барбадым.	Sebepe değil boş konuşup bahane aramak, Ailemi binlerce kez aldattım, Burası senin Ata yurdun diye, Gerçek köyüme evladım ile gidemedim.
Кайра айланып тапкычакты өзүңдү канча кылым калыш керек калаада. Кечир мени карай албай көзүңдү, тиктеп турган тоолоруңа, талааңа...	Yendien dönüp kendini bulana kadar Kaç asır kalmak gerek şehirde Affet beni kara gözünü almadan Dik duran dağlarına, tarlalarına...

Şair Şayloobek Düşeyev “Gerçek Köyüm” adlı şiiri genel hatları itibari ile özlem, hasretlik gibi duyguların ağır bastığı bir eser olarak okuyucu karşısına çıkmaktadır. Şair, şiirde köyüne karşı duyduğu özlemi her mısra da adeta bir dantel gibi işlemiştir. Şiirin ilk katmanında dikkati özlem duygusu çekse de, ikinci katmanda milli duyguyu hissetmek mümkündür. Memleketi özlemek ve ona dair hisler beslemek insanlarda milli duyguları harekete geçiren etmenler olarak bilinmektedir. Şayloobek Düşeyev kaleme aldığı birçok eserinde milli duyguları farklı yönlerle harekete geçirmeyi başaramış bir şair olarak tanımak yanlış olmayacaktır. Bu farklılığı bazen eleştiri yaparak, bazen memleketin doğal güzelliklerini vurgulayarak, bazen de yukarıdaki şiir gibi özlem duygusu ön plana çıkararak okuyucuya aktarmıştır.

Nehri geçip çıktım bugün yoluna,

Kalbim şarkı söyleyerek sana doğru koşar,

Şiir yukarıdaki mısralar ile başlamaktadır. Şair köyüne olan özleme daha fazla dayanamayarak yola çıkmıştır. O kadar çok heyecanlıdır ki kalbinin hızlıca atışı bile onun için bir şarkının ezgisi gibi gelmektedir. Yüreği hızlıca köye vararak hasret gidermek istemektedir.

Elime alıp bebek gibi,

Sevip göğsüme bassam diyorum ah!

İçinde köyüne karşı çok büyük bir sevgi besleyen Düşeyev bir bebek gibi köyüne sarılmak ister. Köyüne karşı en az özlem kadar şefkatte beslediğini yukarıdaki mısralarda görmek mümkündür. Bir bebek gibi köyünü sarıp sarmalar, yüreğindeki sevgiyi göstermek en büyük gayelerinden biridir.

Şiirin ikinci mısrasında şairin köyüne dair bilgiler okuyucuya aktarılmaya çalışılır:

Dikenli alan, rüzgâr esiyor

Buğday sapları birbirine girmiş,

Sarıçiçekler, sarı pelin otu demetleri

Yukarıdaki mısralarda bir tarla alanından bahsedildiğini anlamak mümkündür. Buğday saplarının yeterince uzayarak artık birbirlerinin dallarına dolaştığını, etrafta sarıçiçeklerin ve sarı pelin otu demetlerinin olduğu görülmektedir. Sarı pelin otları genel olarak Akdeniz İkliminin hâkim olduğu bölgelerde yetişen bir bitki türüdür. Papatyagil familyasından olan bu bitki temmuz-ağustos aylarında açan küçük sarıçiçeklere sahiptir⁵⁶. Bu bilgiden yola çıkarak Şayloobek Düşeyev'in köyünün sıcak bir iklime sahip olduğu ve şairin köyüne temmuz-ağustos aylarında gittiğini anlamak mümkündür.

⁵⁶ <https://www.arifoglu.com/pelin-otu-nedir> Erişim Tarihi: 02.04.2022.

Kıymetli yaylalar, at kokulu vadiler

Gelmek için sana gitmiştim ben.

Kırgızistan coğrafyasına bakıldığı zaman en çok dikkat çeken unsurların başında; oldukça yüksek sıradağlar, sayıca fazla nehirler ve akarsuların varlığı olur. Aynı zamanda yeşil yaylalara ve vadilere sahip olan Kırgızistan coğrafyası için zengin doğal varlıklara sahiptir demek yanlış olmayacaktır. Düyşeyev’in kıymetli yaylaları ve atların koşturduğu vadileri özlediği kadar eski yaşam tarzını da özlediğini anlamak mümkündür. Eski Kırgız yaşamına dair olan bu özlem memleket hasreti ile harmanlanarak şiirin içindeki mısralara gizlenmiştir. “Orada burada görünen güneş gibi uzaklaştı” üçüncü kıtanın ilk mısrasında yer alan “güneş” terimi için zaman algısının sembolü oluşturulmuş denilebilir. Güneş doğumu, yükselişi, batışı kısacası gökyüzündeki hareketleri insanlar için zaman algısının oluşmasına neden olmuştur. Bu durumdan yola çıkarak güneşin gökyüzünde sürekli yer değiştirdiğini ve zamanın hızlıca aktığını anlamak mümkündür.

Sebep değil boş konuşup bahane aramak,

Ailemi binlerce kez aldattım,

Şiirin bu mısralarında şairin kendi vicdanı ile hesaplaşmasına okuyucular şahitlik etmektedir. Köyünden bu kadar yıl uzak kalmasına bahane aramak istememektedir. Çok uzun zaman memleketine gidememiş olmayı suç sayan şair bu konuda suçunu kabullenmektedir. En çok suçluluk duygusunu ailesine karşı karşı hissetmektedir. Onlara karşı vazifesini yerine getirememiş bir duygu hâkimdir.

Burası senin Ata yurdun diye,

Gerçek köyüme evladıyla gidemedim.

Ailesine karşı hissettiği suçluluk duygusu yukarıdaki mısralarda da kendisini göstermektedir. Şair, evladına kendi vatanını, öz yurdunu, Ata yurdunu gösteremediği, oraya götüremediği için duyduğu üzüntüyü dile getirir.

Yendien dönüp kendini bulana kadar

Kaç asır kalmak gerek şehirde

Şiirin son kıtasına gelindiğinde şair bir sorgulama içine girdiği görülmektedir. Özelde kendine genel anlamda Kırgız halkına; “kendi özümüzü bulmak için daha kaç asır geçmesi gerek?” sorusunu sorar. Milletin öz benliğini bulması için daha ne kadar zaman geçmesi gerektiği sorusu Düşşeyev’in mısralarında yer almıştır.

Affet beni kara gözünü almadan

Dik duran dağlarına, tarlalarına...

Düşşeyev şiirin son mısrasında memleketinden af dilemektedir. Bu af vatanına karşı hissettiği vefasızlık duygusundan gelmektedir. İçindeki pişmanlık duygusundan ötürü vatanının dağlarından, tarlalarından onu affetmesini istemektedir.

Şiire genel anlamda toparlayacak olursak; şiirin isminden de anlaşılacağı üzere şair Şayloobek Düşşeyev gerçek memleketin köy olduğunu düşünmektedir. Şehri ve şehir hayatını gerçek memleket olarak görememektedir. Şair için köyler, yaylalar, vadiler memleketin kendisidir. Milli duyguları ve ruhunu köyüne karşı duyduğu özlem duygusu üzerinden kaleme aldığı “Gerçek Köyüm” adlı şiir Düşşeyev’in önemli eserleri arasında yer almaktadır.

3.20 Sağanak

ӨТКҮН	Sağanak
Келатам эгин – деңизден, ак сарай – сүзгөн кайыктай, жолоочу өтпөй зериккен жол жарк дейт көзгө балыктай.	Geliyorum ekin tarlalarından, denizden Ak Saray - yelkenli bir tekne gibi, Yolcu bunalır Yol ıslıl ıslıl görünür balık gibi.
Трактор. Боз үй. Капталдан аңыздан дойлоп түтүн жаайт, агыш нур жылжып асмандан, арпага Айдын сүтүн саайт.	Traktör, çadır, yamaçtan Anızdan duman olur, Gökten nur akar, Arpaya ayın sütünü sağar
Далай кыр ашкан жүрөктөй дукүлдөйт аттын туягы, чымчык “чыр” эткен түнөктөн тууган жер демин туямын.	Kır şaşkın bir kalp gibi Ses çıkarır atın toynakları, Serçe öter yuvasında Vatanın rahatlığını hissedirim.
Сугаттан калган суу жатат дыйкандын сөзүн шыбырап, өлүмдү сезбей дуу жашап өткөн күн бутка жыгылат.	Sulamadan kalan suları Çiftçi sözünü fısıldadı, Yaşı gelen ölümü hisseder Sağanak yağmur düşer yere.
Эх, бизге болбос кечирим, жаз деген – жалган түш тура, жапты жел жайдын эшигин, жакындап калды күз мына?	Eh... Bize özür olmaz, Yaz denen oysaki yalan düştü, Rüzgâr yaz kapısını kapattı, Yoksa sonbahar yaklaştı mı?

Şairin “Sağanak” isimli şiirin ilk katmanını adından da anlaşıldığı gibi yağmurlu bir günü anlatmaktadır. İkinci katmanı da ise yaşından dolayı ölüme yaklaşmış bir insanın duyguları anlatılır. Şair birçok eserinde anlatmak istediğini sembol yardım ile katmanlar halinde okuyucusuna sunmuştur. Anlatmak istediğini kimi zaman “Ana Dilini Unutanlar, İhanet ve Parti ile Söyleyiş” gibi eserlerinden direk aktarmış, kimi zamanda yukarıdaki “Sağanak” adlı şiirindeki gibi semboller ve katmanlar halinde aktarmıştır. Şair sembollerini satır aralarına ustaca yerleştirerek okuyucularının onu anlamasını beklemektedir. Sembollerin yanında söz sanatlarını da kullanarak eserlerini zenginleştirmeyi ihmal etmemiştir. Daha önce incelenen şiirlere bakıldığında bu konuda zorlanmadığı anlamak mümkündür.

Geliyorum ekin tarlalarından, denizden

Ak Saray - yelkenli bir tekne gibi,

Yağan şiddetli yağmurun ardından ekin tarlalarının denize döndüğü anlaşılır. “Ak Saray” terimi burada köyü simgelemektedir. Köy sanki denizin ortasındaki yelkenli bir tekneye dönmüştür. Bu denizin içinde yollar balık gibi ışıltı ışıltıdır.

Anızdan duman olur,

Gökten nur akar,

Burada “nur” yağmurun sembolüdür. Beyaz bir nur gibi gökten yeryüzüne düşmektedir. Sağanak bir şekilde yağan yağmur, nur sembolü ile bir anlam iyileşmesine neden olmuştur. Tarlaya yağmur neticesinde sis bulutları çökmüştür. “Duman” sis bulutları anlamını karşılamaktadır.

Şiirin üçüncü kıtasında sağanaktan etkilenmeyen bozkır coğrafyası vardır. Günlük hayatlarına devam edilen, atların coşkuyla koştuğu, serçelerin yuvalarında huzurla öttüğü bir bozkır coğrafyası anlatılmıştır. Şiirin genel yapısına bakıldığında zaman okuyucuyu rahatlatma eğilimine sahip olan bu kıta şiir içinde de bir geçiş kıtasını oluşturmaktadır. Üçüncü kıtadan sonra şiirin ikinci katmanının kapıları açılır.

Yaşı gelen ölümü hisseder

Sağanak yağmur düşer yere.

Şiirin ikinci katmanında anlatılmak istenen daha öncede bahsedildiği gibi insanların yaşı ilerledikçe ölüm hissine yaklaşmasıdır. Ölümün genci veya yaşlısı olmaz ama insanlar gençlik yıllarında ölümü pek düşünmeye meyilli değildirler. Yaş aldıkça, yaşadıklarıyla ölüme yaklaştığını düşünür. Şair Şayloobek Düyşeyev’de yaş aldıkça bu hisse yaklaştığını yukarıdaki mısralardan anlaşılır.

Yaz denen oysaki yalan düştü,

Rüzgâr yaz kapısını kapattı,

Yoksa sonbahar yaklaştı mı?

“Yaz” gençlik yılları, “rüzgâr” zaman, “sonbahar” ise ömrün son dönemleri olarak şiirde sembolleştirilmiştir. Gençlik yılları, yalandan bir düş olarak insan ömründen gelip geçer. Zaman bazı anlarda insana ilaç olurken, bazı anlarda ise insanı yavaş yavaş ölüme götüren bir zehirdir. Zaman gençlik yıllarının üstünü örtmüş, o kapıyı kapatmıştır. Türklerin mukaddes eserin Orhun Abidelerinde de dediği gibi “Zamanı Tanrı yaşar. İnsanoğlu hep ölmek için türemiş.” (Ergin, 2020: 59) Şair kendisi için artık sonbaharın yaklaştığını hissetmeye başlamıştır. Zamanın onu da ele geçirdiğini ve bir daha yaz mevsimine dönemeyeceğinin farkındadır. Rüzgâr o kapıyı sonsuza kadar kapatmıştır.

4. SONUÇ

Kırgız edebiyatına bakıldığı zaman asıl kaynağını sözlü edebiyatından alarak, yaşadığı sosyal olayları da içinde barındıran bir sentez edebiyat ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle yazılı edebiyatının Rus egemenliğinde değişim ve gelişim gösterdiği açık ve net olarak görülmektedir. Rus edebiyatının etkisi oldukça fazla hissedilmektedir. Kırgız yazılı edebiyatı Çarlık Rusya'sı zamanında gelişim göstermeye başlamıştır. Yazılı edebiyatın bu gelişim sürecinde yararlandığı en önemli kaynak ise Kırgızların milli bir hassasiyete sahip olduğu Manas destanıdır. Destanlardan yola çıkarak ana temalar; vatan, millet, hürriyet, özgürlük, bağımsızlık gibi konular olmuştur.

Edebiyat ve tarih her zaman iç içe olan iki farklı alandır. Toplumların yaşadığı tarihi olaylar ve devirlerin izini edebi metinlerde rastlamak mümkündür. Kırgız edebiyatında, toplumun yaşadığı tarihi olaylara bağlı olarak değişimler göstermiştir. Değişim gösteren edebi metinler içerisinde şüphesiz şiirler önemli yer tutmaktadır.

Şiirde değişim ilk olarak Çarlık Rusya'sı zamanında meydana gelmiştir. Yaşanılan bu dönemde halk yaşadığı eziyeti ve sömürüyü şiirlerinde yansıtmıştır. En çok dikkat çekilen temalar ise bağımsızlık, özgürlük, adalet temalarıdır. Sovyet yıllarında edebiyatın konusunda dönemler içerisinde farklılık göstermiştir. Sovyetler Birliğinin ilk yıllarında Lenin ve iktidarına güçlü bir sevgi ve hayranlık duygusu beslenmiş, kurtarıcı gözü ile bakılmıştır. Doğal olarak şiirlerin konusunda bu doğrultuda kaleme alınmıştır. Ardından gelen baskı ve korku dolu yıllarda ise aydınlar bağımsızlık, adalet, hürriyet gibi konuları eserlerine yansıtamamıştır. Korkunç yaptırımlara karşı karşıya gelen aydınlar ne yazık ki bazen kendi elleri ile sanatlarına sansür uygulamak zorunda kalmıştır.

Bağımsızlığın kazanılmasının ardından şiirde de ciddi değişimler meydana gelmeye devam etmiştir. Sovyet yıllarında üstü örtülen konular yeniden özgürce ifade edilmeye başlanmıştır. Şairler fikir ve hayal dünyalarını özgürce şiirlerine yansıtarak, edebi ürünlerin daha kaliteli olmasına ve fazla çeşitlenmesine olanak sağlamıştır.

Kırgız aydınların ve şairlerin yeniden hür düşünmeye başlaması edebi eserlere milli temaların geri gelmesine vesile olmuştur. Bağımsızlığın ardından milli temaları

işleyen, halka bu şuuru aşlamayı gaye edinen şairlerin sayısında ciddi bir artış olmuştur. Şair Şayloobek Düyşeyev 'de bu şairler arasındaki yerini almıştır.

Şayloobek Düyşeyev eserleri incelendiği zaman milli temaların ağırlıkta olduğu anlaşılmaktadır. Topluma milli şuuru aşlamayı kendine şiar edinmiş olan şair, gerektiği yerde de ağır eleştiriler yapmaktan geri durmamıştır. Toplumun zayıf yönlerini göstererek, başka milletlerin etkisi altında kaldığını ifade eder. Şair, Kırgız milletinin köklü ve şanlı bir tarihe sahip olduğunu ama Kırgızların bu bilginin farkında olmadığını hatta fark etmek istemediğini söylemektedir. Milli hassasiyetler, makam ve mevki için ikinci plana atılmış bu durumda Kırgızların geleceğinin kararmasına neden olmuştur. Halkının Sovyet yönetimi sırasında değer yargılarını yitirdiğini, maneviyatının azaldığını, insanların birbirine karşı güven duygusunu kaybettiğini şiirlerinde dile getirir.

Şair kaleme aldığı; “Ana Dilini Unutanlar ve İhanet” isimli eserlerinde milletini sert bir üslupla eleştirir. Milletini, makam, mevki ve maddiyat için kendi kültürüne, milletine ihanet etmekle suçlar. Onları Kırgız olarak görmez, gerçek Kırgızlar milletine, özüne, kültürüne sahip çıkmaktadır. Milli kimliğine sahip çıkmayanları Mankurtluk ve Közkamanlıkla suçlar. Kırgız kalpağı giyerek Kırgız olunmayacağını, vatanın ve milletin öyle sevilmeyeceğini, gerçek Kırgız olmanın yalnızca vatanına, milletine, kültürüne ve diline sahip çıkarak olunacağını savunur.

Kırgız milletinin yıllardır baskı altında yaşaması kendi benliklerinden ödün vermesine sebebiyet vermiştir. Ahlaki açıdan bir çöküş içerisine girilmiş, maneviyat duygusunun yerini maddiyata bırakmaya başlamıştır. Kamu kurumları arasındaki rüşvet ve adam kayırma operasyonları giderek artmış, insanlar artık rüşvet vermeden yolda yürüyemez hala gelmiştir. Şayloobek Düyşeyev bu durumu “Bişkek” isimini verdiği iki şiirinde de işlemiş, halkını bu durum için suçlamıştır. Yolsuzluk yapan, rüşvet alan birinin Kırgız olmayacağını söyler. Kırgızlığın giyim kuşam ile değil milli değerlere sahip çıkmakla olacağını vurgulamıştır.

Şair görüşleri için çoğu zaman yakın çevresi tarafından yalnız bırakıldığını “Yalnızlık, Gece” şiirlerinde işlemiştir. Şair tüm gerçekliği insanlara anlatması Komünist partinin işine gelmemiş ve uzaklaştırılmıştır. Yaşadığı dönemden hiç memnun olmamış her

daim eski yaşama dair içinde bir özlem, hasretlik duygusu şiirlerine yansımıştır. Şehir hayatını benimsememiş, köy hayatı ve yeşil yaylaları şairin ana vatanı olmuştur.

Şair Şayloobek Düyşeyev'in incelenen şiirlerinde dikkat çeken başka bir nokta ise; sonbahar ve yağmur kavramlarını sıkça işlemiş olmasıdır. Hissettiği ağır yalnızlık duygusundan dolayı sonbahar ve yağmur kavramlarını sıkça işlemiş olmasına yorumlanmaktadır. Sonbahar mevsimini ömrün son anlarına benzetir ve kendisinin de artık sonbahar mevsimini yaşadığını ifade eder. Böylece şair yaşadığı psikolojik durumunu sembollerle eserlerine yansıtmış olmaktadır.

Bağımsızlık sonrası Kırgız şiirinde kendine has bir üslup oluşturabilmeyi başarmış bir şair olan Düyşeyev eserlerini çoğu zaman sert ve keskin tarzda yazarak dikkat çekmiştir. Eserlerini halka bir şeyler anlatmak ve öğretmek amacı ile kaleme almıştır. Aynı zamanda güçlü bir kafiye ve ahenk sağlamayı da başarabilmiştir.

Bu çalışmada Şair Şayloobek Düyşeyev'in şiirleri Türkiye Türkçesine aktarımı yapılarak çözümlenmesi sağlanmıştır. Şiirler de ortaya çıkan ana temalar; milli ruh, milli kimlik, yalnızlık ve geçmiş yaşama dair özlem olduğu saptanmıştır. Şairi Türkiye'deki okurlara tanıtmaya gayesi ile bu çalışma gerçekleştirilmiştir.

KAYNAKLAR

- Akar, A. (2015). *Türk Dili Tarihi*. Ötüken Yayınları.
- Arık, D. (2005). Kırgızlarda kurban fenomeni, *AüfO XLV*, 1:85-96.
- Artıkbayev, K. (2013). *XX. Yüzyıl Kırgız edebiyatı tarihi*. Bengü Yayınları.
- Arvas, A. (2014). “Kurmanbek Destan”nın varyantı ve versiyonları üzerine bir araştırma, *Millî Folklor*, 104:
- Azap, S. (2013). Kurtlar ve Mankurtlar, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim*, 2/1: 279-287.
- Babashova, Z. (2016). XX. Yüzyıl Türk dünyasında aydınların uğradığı baskı, sürgün ve soykırım, *Türk Yurdu Dergisi*, 34: 98-112.
- Baldane, O. (2014). Telmih sanatının Âsım'da işlevsel kullanımları üzerine, *Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi 16, Özel Sayı II*: 2147 – 7833.
- Barthold, V.V. (2004). Orta Asya Türk Tarihi Dersleri, (Haz: Hüseyin Dağ), Çağlar Yayınları.
- Baycigitov, K. (1985). *Kırgız mitleri ve efsaneleri*, (Kırgız Mifleri, Ulaştıkları cana Legendaları), Frunze.
- Baytok, A. (2016). Tarihten günümüze Kırgız edebiyatı, *Dil Bilimleri, Kültür ve Edebiyat*.
- Bedirhan, Y. (2017). *İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü*. Eğitim Yayınevi.
- Berdibayev, R. (1996). Közkamanlar, *Bilig Dergisi*, 3:5-10.
- Buran, A. Ve Alkaya, E. (2017). *Çağdaş Türk Lehçeleri*, Akçağ Yayınları, Ankara, Türkiye.
- Büyükkol, S. Ve Öztütüncü, S. (2021). Türk Mitolojisindeki karga/kuzgun imgesinin çağdaş resim sanatına yansıması, *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 33:22-34.
- Cigitov, S. (2006). Çağdaş Kırgız Edebiyatına dair, *Modern Türk Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 3, Sayı: 1.
- Cigitov, S. (2006). Kırgız yazı dilinin ortaya çıkması ve ilk edebi örnekler, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 2.
- Cicioğlu, N. (2016). Moldo Niyaz’ın şiirlerinde tarihi gerçeklik: Rus işgali örneğinde, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 43: 71-79.

- Çoruhlu, Y. (2002). *Türk Mitolojisinin ana hatları*, Kabalcı Yayınevi.
- Derviş, L. (2019). Kırgızistan'daki siyasi katliam (1937-1938), *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23: 169-185
- Dıykanbayeva, M. (2011) Kırgız Türklerinde erkek çocuğun önemi ve eserlere yansımaları, *A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]* 46: 181-194.
- Dilek, İ. (2019). Türk Dünyası Edebiyatında represiya, *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi Turkish World Journal of Language and Literature*, 48: 27-81
- Doğan, L. (2014). *Kırgız Atasözlerinin sınıflandırılması*, Türk Dil Kurumu.
- Duman, GB (2012). Rus edebiyatı tesirinde gelişen çağdaş Kırgız edebiyatına genel bir bakış. Uluslar Arası Türk ve Dünya Edebiyatında Etkileşimler Sempozyumu Bildirileri. 24-26 Mayıs, (haz. Betül Mutlu, Benteneke Turan).
- Erdem, M. (2000). *Kırgız Türkleri*, Asam Yayınları.
- Ercilasun, A. (2020). *Başlangıçtan yirminci yüzyıla Türk Dili tarihi*, Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, A. (2020). *Dîvânü Lugâti't-Türk'teki şiirler ve atasözleri*, Bilge Kültür Sanat.
- Ercilasun, A. (2017). *Türk dünyası üzerine incelemeler*, Akçağ Yayınları.
- Ergin, M. (2020). *Orhun Abideleri*, Boğaziçi Yayınları.
- Fromm, E. (2022). *Sevme sanatı*, (Çev. Işıtan Gündüz), Say Yayınları.
- Gençtan, E. (2021). *İnsan olmak*, Metis Yayınları.
- Gökalp, Z. (1976). *Türk Medeniyet Tarihi*, Kültür Bakanlığı, seri: 8.
- Göz, K. (2019). II. Dünya savaşı ve sonrası Kırgız Edebiyatı (1941-1959), *Kırgızistan Araştırmaları*.
- Göz, K. (2017). Ana çizgileriyle Kırgız edebiyatı ve yeniden okuma denemesi, Tarih-Toplum-Ekonomi-Siyaset (Editör: Cengiz Buyar), Byr Yayın Evi.
- Göz, K. ve Söylemez, O. (2006). *Salican Cigitov ve Dünyası*, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları.
- Gülensoy, T. (2002). *Manas Destanı*, Akçağ Yayınları.
- Güngör, A. (2018). *Kırgızca Deyimler Sözlüğü*, Sonçağ Yayınları.
- Güngör, A. (2014). *Kırgızca Yazılı Basın Dili ve Çeviri Metinleri*, Siyasal Kitabevi.

- Güngör, E. (2015). Kırgızların ilk modern tarihçisi: Osmonaalı Sıdıkkulu, *Türkiyat Mecmuası*, 25: 72-85.
- Hüseyinov, F. (2003). Bağımsız devletler oluşumunun hukuki boyutları, *Belarus Uluslararası Hukuk ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 1: 387-401.
- İnan, A. (1992). *Manas Destanı*, Milli Eğitim Basımevi.
- Hayit, B. (1975). *Türkistan Rusya ile Çin Arasında*, Otağ Yayınları.
- Kadyrov, M. (2014). Kırgızistan'daki Cedidcilerin eğitim alanındaki faaliyetleri, *Dini Araştırmalar Dergisi*, 45: 99-111.
- Kafesoğlu, İ. (1997). *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınevi.
- Kaplan, M. (2014). *Şiir Tahlilleri I Tanzimat'tan Cumhuriyet'e*, Dergâh Yayınları.
- Kallımcı, İ.T. (2009). *Bağımsızlık Sonrası Kırgız Şiirinde milli temalar*, (Doktora Tezi), Ege Üniversitesi.
- Kallımcı, İ.T. (2015). Bağımsızlık sonrası Kırgız şiirinde dil teması, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi* 16: 150-172.
- Kasapoğlu, H. (2005). *Kırgız Türkçesi grameri ses ve şekil bilgisi*, Akçağ Basım.
- Kaya, D. (2015). *Kırgız Destanları*, Salkımsöğüt Yayınları.
- Kızlasov, L. R. (1960). Novaya datirovka pamyatnikov Yeniseyskoy pis'mennosti. *Sovetskaya Arheologiya* 1960/3, 93-120.
- Koç, S. (2008). Ay ve Güneş motiflerinin Kırgız Türklerindeki yeri, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 84-95.
- Kocobekov, M. (2018). Osmonaalı Sıdıkkulu ve Kırgız Tarih yazıcılığındaki yeri ve önemi, *Turkish Studies History*, 13:287-302.
- Kolcu, A.İ. (2012). *Çağdaş Türk Dünyası Edebiyatı*, Salkımsöğüt Yayınları.
- Köse, S. (2008). İslam hukukuna göre rüşvet suçu ve cezası, *İslam Hukuku Araştırma Dergisi*, 11: 139-166.
- Köylü, M. (2016). Ürkün: bir katliam öyküsü, *Akademik İncelemeler Dergisi* (Journal of Academic Inquiries), 2: 117-141.
- Lenin, V.İ. (2013). *Karl Marx ve Marksizm üzerine* (Yayına Hazırlayan; Mazlum Beyhan), Yordam Kitap.
- Mokeyev, A. (1994). *Tarih ve Manas (XII. Türk Tarih Kongresi)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Ögel, B. (1993). *Türk Mitolojisi 1-2*, TTK yayınları.
- Öz, Ş. (2008). Marksist Tarih felsefesine giriş, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12: 21-37.
- Özmen, Y. (2018). *Saf sanattan insana şiir çözümleme tekniği ve şiir eleştirisi*, Trend Yayınevi.
- Radloff, W.W. (1995). *Manas Destanı Kırgız Türkçesi Metin-Türkiye Türkçesi Çeviri* (Yayına hazırlayan: Prof. Dr. Emine Gürsoy Naskali), Türksoy Yayınları.
- Saçkesen, A. (2007) Er Tabıldı destanında kadın tipleri, *Turkish Studies*, 3: 489-495.
- Seyfettin, Ö. (1999). *Ömer Seyfettin bütün eserleri 13 dil konusunda yazılar*, Bilgi Yayınevi.
- Söylemez, O. (2019). *Türk Dünyasında tarihi roman ve milli kimlik*, Bengü Yayınları.
- Söylemez, O. Ve Ateş, Ö.F. (2020). *Türk dünyasında çeyrek asırlık edebi tecrübe: milli ruh ve edebiyata yansımaları*, Bengü Yayınları.
- Söylemez, O. Ve Azap, S. (2018). *Türk dünyası çağdaş edebiyatları el kitabı*, Kesit Yayınları.
- Söylemez, O. Ve Azap, S. (2017). *Türk dünyası edebiyatları şiir çözümlemeleri*, Kesit Yayınları.
- Şen, M. (1995). Wilhelm Radloff, Manas Destanı: Kırgız Türkçesi Metni-Türkiye Türkçesi Çeviri, Türksoy Yayınları.
- Taşdemir, İ. (2018). Şeyh Galib'in şiirlerinde "Arı" sembolü, *Turkish Studies* 701-720.
- Tan, A. (2021). *Kırgız Türkçesi*, Kesit Yayınları.
- Tekin, T.- Ölmez, M. (2014). *Türk Dillerine giriş*, Bilgesu Yayıncılık.
- Thomsen, V. (2002). *Orhun Yazıtları araştırmaları*, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tillebayev, Sadık Alahanoviç. (2004). Beş Moldo (Moldo Niyaz, Nurmoldo, Moldo Kılıç, Aldaş Moldo, Moldo Bağış).
- Türkeş-Günay, U. (2012). *Türklerin Tarihi geçmişten geleceğe*, Akçağ Yayınları.
- Urmambetov, O. Alimov, U. Ve Mukasov, M. (2013). Kırgız Destanları 12: Seyitbek kitap açıklaması, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ükübayeva, L. (2012). Edebî etkileşimin Kırgız edebiyatındaki evrimi. Uluslararası Türk ve Dünya Edebiyatında Etkileşimler Sempozyumu Bildirileri. 24-26 Mayıs, (haz. Betül Mutlu, Metin Turan).

Yağmur, S. (2018). Efsane ve Mitoloji üzerine genel bir değerlendirme ve efsane mitoloji ilişkisi, *Asia Minor Studies*, 12: 301-318.

Sözlük Kaynakları

Kırgız Sözlüğü I-II. (1998). Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.

Kırgızca-Türkçe Sözlük I-II. (2018). Bengü Yayınları.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük II.(1998), Türk Dil Kurumu Yayınları.

<https://pauctle.com/kgtr/>

<http://sozduk.manas.edu.kg/>

İnternet Kaynakları

<https://islamansiklopedisi.org.tr/milli-edebiyat-akimi> Erişim Tarihi: 15.04.2022.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/millet> Erişim Tarihi: 15.04.2022.

<https://www.nedirnedemek.com/an%C4%B1z-ne-demek> Erişim Tarihi: 12.04.2022.

<https://www.arifoglu.com/pelin-otu-nedir> Erişim Tarihi: 02.04.2022.

<https://www.turktoyu.com/turklerde-sezgi-bilgi-ve-bellegin-sembolu-baykus>

Erişim Tarihi: 06.04.2022.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/mubalaga#2-turk-edebiyati>

Erişim Tarihi: 06.04.2022.

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Nadas#> Erişim Tarihi: 06.04.2022.

<http://www.lugatim.com/s/BULAK> Erişim Tarihi: 07.04.2022.

<https://stringfixer.com/tr/Toktogul> Erişim Tarihi: 08.03.2022.

https://tr.wikipedia.org/wiki/Celal-Abad_ili Erişim Tarihi: 08.03.2022.

<https://www.antoloji.com/> Erişim Tarihi: 05.04.2022

<https://tr.411answers.com/a/bir-soequet-agaci-neyi-sembolize-eder.html>

Erişim Tarihi: 13.04.2022.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/rahmet> Erişim Tarihi: 13.04.2022.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/biskek> Erişim Tarihi: 01.03.2022.

<https://tr.wikipedia.org/> Erişim Tarihi: 01.03.2022.

[ttp://okulsiirleri.com/ilkbahar-yusuf-ziya-ortac/](http://okulsiirleri.com/ilkbahar-yusuf-ziya-ortac/) Erişim Tarihi: 07.03.2022.

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Eyer> Erişim Tarihi: 12.04.2022.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/biskek> Erişim Tarihi: 01.03.2022.

<https://tr.wikipedia.org/> Erişim Tarihi: 01.03.2022.

<https://islamansiklopedisi.org.tr/kirgizlar> Erişim Tarihi: 22.02.2022.

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Minsk> Erişim Tarihi 20.02.2022).

<http://erkindik.net/forum/topic/1014-> (01.01.2022)

<https://www.edekitap.com/sayloobek-duyseev/> 09.01.2022.

<13743,saylobekduysevevpdf.pdf> 09.01.2022.

<https://tr.wikipedia.org/wiki/> Erişim Tarihi: 01.03.2022.

<https://tr.wikipedia.org/> Erişim Tarihi: 01.03.2022